BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul III
Nr. 5 (74)
5 febr. 1993
16 pagini
25 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

D. VATAMANIUC

EMINESCU și ALEXANDRU IOAN CUZA

Eminescu este una din marile personalităţi ale culturii noastre naţionale care îl cunoaşte personal pe Alexandru Ioan Cuza şi se ocupă de domnia sa atât în însemnările din manuscrise cât şi în publicistica sa. Poetul, student la Viena, îl vizitează pe fostul domnitor, în 1 ianuarie 1870, împreună cu L. Nastasi şi V. Burlă, colegii săi, la Döbling, unde se află în exil, şi sunt foarte bine primiţi. Această vizită se înscrie ca o mărturie a cultului poetului pentru înfăptuitorul Unirii din 1859, cult cu care venea din familie. Gheorghe Eminovici, tatăl său, este în ţinutul Botoşanilor unul din cei mai activi susţinători ai reformei din 1864.

Personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza este prezentată de Eminescu prin câteva trăsături de caracter, asupra cărora insistă în publicistica sa. Domnitorul era înzestrat, scrie Eminescu în *Timpul*, în 18 mai 1879, cu o inteligenţă „mai presus de toate" şi a lovit fără cruţare în „sufletele problematice". Domnitorul se caracteriza, pe de altă parte, prin spiritul franc, adept al adevărului şi adversar al jumătăţilor de măsură. Deşi are o domnie scurtă, înfăptuieşte reforme, ca nici un alt partid şi fără nici o concesie făcută imperiilor vecine. „Le-a rezolvat, e drept – scrie Eminescu în *Timpul*, în 27 februarie 1882 –, ca Alexandru nodul gordian, dar a curăţit atmosfera de toate sofismele de temporizare şi n-a cumpărat nici o reformă dinlăuntru cu concesiuni în afară. Trebuia un spirit franc şi în mare grad capabil de adevăr."

Domnitorul este privit, în general, ca înfăptuitor al Unirii din 1859 şi al reformelor cunoscute – cea agrară, secularizarea averilor mănăstireşti, cele administrative. Eminescu merge însă mai departe şi-l prezintă pe Al. I. Cuza înfăptuitorul independenţei „reale" a României, căreia avea să-i urmeze şi cea „nominală" în 1877. „Independenţa *reală*, proclamată de Vodă Cuza, aduce – scrie Eminescu în *Timpul*, în 12 februarie 1880 –, în urma numeroaselor acte de suveranitate înlăuntru, imense foloase materiale şi morale statului, precum: secularizarea a o cincia parte din pământul României, sporirea armatei, împroprietărirea clasei celei mai numeroase şi mai importante a ţării, autonomia bisericii naţionale, paralizarea puterii consulilor, un spornic avânt pe calea culturii intelectuale." Eminescu insistă, în repetate rânduri, asupra sacrificiilor materiale şi umane făcute de poporul român în războiul din 1877–1878, şi ia atitudine împotriva hotărârii Marilor puteri, prin care ni se impun condiţii pentru recunoaşterea „independenţei nominale". Are în vedere retrocedarea celor trei judeţe din sudul Basarabiei, modificarea Constituţiei în favoarea evreilor, răscumpărarea căilor ferate.

Pagină din Cartea celor patru Evanghelii donată Mănăstirii de la Muntele Sinai de Ieremia Movilă
Ilustraţia acestui număr: Cultura românească în lume (din albumul realizat de Virgil Cândea şi Constantin Simionescu, Ed. Sport-Turism, 1982).

Reformele lui Alexandru Ioan Cuza invocate mai des de Eminescu sunt cea agrară şi cea a secularizării averilor mănăstireşti. Poetul găsea că reforma agrară prezenta, ca trăsătură distinctivă, faptul că nu a produs o zguduire socială. „Onoarea rezolvării acestei mari cestii – scrie Eminescu în *Timpul*, în 27 ianuarie 1882 – revine domniei lui Cuza, sub auspiciile lui Cogălniceanu. Aplicarea s-a făcut, lucru extraordinar, fără zguduire." Reforma lui Cuza este comparată cu a regilor Franţei, a lui Petru cel Mare şi Iosif al II-lea, care au lovit în clasele sociale pentru emanciparea popoarelor lor. Domnitorul român „au lovit într-o clasă – scrie Eminescu în *Timpul*, în 5 iulie 1879 –, dar au întins mâna pentru a ridica pe ţărani, clasa productivă a ţării." Bine intenţionată, reforma agrară prezenta şi neajunsuri în aplicarea ei. Ţăranul devine proprietar al pământului, însă legea nu prevedea îngrădiri în privinţa divizării succesive şi nici menţinerea izlazurilor pentru păşunatul vitelor. Poetul se pronunţă fie pentru majorat, fie pentru minorat, spre a se evita, astfel, parcelările succesive între membrii familiei.

Eminescu considera că numai Alexandru Ioan Cuza era în măsură să facă secularizarea averilor mănăstireşti. „Ţara chiar a fost împroprietărită – scrie Eminescu în *Timpul*, în 27 februarie 1882 – c-o a cincia parte din teritoriul ei, de pe care Cuza Vodă a alungat acele adunături de bizantini sodomiţi, punerea în luptă cu biserica naţională, oploşiţi aici nu pentru răspândirea creştinătăţii, ci pentru a populariza uzura, adulterul, concubinajul şi păcatele Gomorei. Acea lepră imorală n-o putea scoate decât Cuza din ţară." Eminescu se referă, când face aceste aprecieri, la călugării greci care puseseră stăpânire pe averile mănăstirilor noastre, făcute donaţii Sfântului Munte de către domnitorii noştri şi alte persoane.

Măsura lui Cuza este contestată de autorităţile ecleziastice, deşi secularizarea se aplicase şi în alte ţări. Domnitorul face un act de generozitate şi oferă o recompensă, care însă este refuzată. Mai târziu, aceleaşi autorităţi ecleziastice revin asupra hotărârii anterioare. Eminescu prezintă propunerea lui Cuza ca un act de „graţie domnească", care însă nu putea fi invocat ca un drept al Sfântului Munte. „Dacă deci secularizarea s-a îndeplinit – scrie Eminescu în *Timpul*, în 3 mai 1880 – în ţări catolice, cu cât mai mult era şi naturală şi justă faţă cu autorităţi ecleziastice străine şi poporului şi statului nostru."

Eminescu se pronunţă în publicistica sa pentru acordarea cetăţeniei române evreilor, însă individual, cum se proceda şi pentru românii din afara graniţelor de atunci ale ţării. Acordarea cetăţeniei române era un drept al statului român şi poetul respinge amestecul din afară al Alianţei izraelite şi al altor organizaţii ostile poporului român. Din această perspectivă priveşte poetul şi măsurile lui Cuza în chestiunea evreiască. „Cel mai îngăduitor Domn faţă cu evreii – scrie Eminescu în *Timpul*, în 1 august 1879 – au fost Cuza Vodă. El le-a deschis şcoalele româneşti din care a ieşit tinerimea evreiască, care face cu atât foc parte din Alianţa izraelită, el le-a dat egalitatea drepturilor civile, el a început a înrola pe câte unul în armată, dându-i ocazia de a deveni ofiţer; el în sfârşit dispusese prin Codul civil norma după care evreii pot deveni cetăţeni români." Antisemitul Eminescu, cum îl califică unele persoane, indiferent de interese politice şi de naţionalitate, găsea nimerit

(Continuare în pag. 7)

*Joi, 4 februarie, e ziua de naştere a pictorului CONSTANTIN PILIUŢĂ. **Literatorul** îi urează „La mulţi ani!" şi să fie arbore de pâine în ţinutul unde s-au născut Eminescu, Iorga, Enescu şi Luchian.*

Şi-i mai doreşte revista noastră mult vin de viaţă lungă în inconfundabila-i semnătură.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Tur de orizont

● *Ce mai (d)rege scriitorul român?* se întreabă, deasupra frontispiciului, *Orizont*, bilunarul timişorean al Uniunii Scriitorilor. În paginile 4–5, unde răspunsurile sunt prezentate in extenso, interogaţia devine... exclamaţie. Jocul de cuvinte, ca şi cel de semne diacritice, se vrea o ilustrare subtilă a „aparenţelor". Ceva în genul dictonului: „drumul spre iad e pavat cu bune intenţii". Din „pavajul" revistei *Orizont* câteva mostre: *Scandalul chenzinei, O lume nebună, nebună, nebună, Bizarerii, Duhul putreziciunii, Victimă şi sacrificiu*.

● Ce mai drege, de data asta fără echivoc, redacţia *Orizontului*? O anume imagine, a presei de informaţie: „Epoca presei *de atitudine* s-a terminat şi singurul monopol ce trebuie câştigat este cel al informaţiei de toate genurile sub umbrela căruia opinia publică stă sub... hipnoză". Mai la vale, Marcel Tolcea atrage atenţia presei de atitudine că n-are de ales. Să înveţe de la cei care şi-au făcut un ziar cu titluri mari, cu articole scrise cu un corp de literă asemenea ş.a.m.d. Dacă Tolcea ar consimţi că omenirea (şi civilizaţia în general) e ceva mai veche decât data naşterii dumisale, înscrisă în buletin, şi ar mai avea, în plus, un strop de energie spre a lua drumul unei biblioteci unde se pot găsi publicaţiile cotidiene dinainte de 1947, ar fi răsplătit cu următoarea revelaţie: jurnalul la care face referire cu atâta entuziasm e o copie perfectă a celui scos de Pamfil Şeicaru cu mult timp înainte. Altfel spus „sub umbrela aceluia, actualul stă sub... hipnoză"

● Revista *Asachi* a ajuns deja la al treizeci şi treilea număr. Ea reapare după o sută de ani şi este o publicaţie bilunară, nu are aparat redacţional plătit, este rodul activităţilor unui grup de intelectuali din Piatra Neamţ şi se străduieşte să se ţină departe de patimile politice care minează multe din publicaţiile culturale româneşti. Ce legătură o fi între bani şi... patimile politice?

● *Buzăul literar* (I, nr. 1, apariţie trimestrială) începe bine: cu o inedită Vasile Voiculescu, un text de Marin Sorescu şi un autograf Ştefan Augustin Doinaş. În paginile din mijloc, o altă (plăcută) surpriză: *Penteleu* (revistă de literatură şi artă, Nehoiu, an I, nr. 1). Peste tot, inimosul Alexandru Oproescu al cărui exemplu de entuziasm şi devotament pentru treburile culturale buzoiene dă, de mai mulţi ani, un sens activ cuvântului „statornic". Alte semnături: Gh. Istrate, Ecaterina Ţarălungă, Gheorghe Onea, Constantin Deneş, Radu Voiculescu, Claudiu Săftoiu)

● La Brăila, unde se fac pregătiri febrile pentru o aniversare insolită (625 de ani de atestare a oraşului în documente istorice) apar în aceste momente revistele *Izvoare* (distribuit gratuit) şi *Dunărea literară*, a poetului Gh. Lupaşcu. Politica lor: cultura.

● Din interesantul, de altfel, *Apostrof* (nr. 12/92) reţinem ancheta cam scurtuţă, făcută probabil doar pentru răutatea titlului: *De ce (mai) scrieţi?* Îndemn? Dorinţă? Pretext? Pe Ion Heliade Rădulescu nu se (mai) contează, băieţi?

● *Despre strania vivacitate a unor inşi mortificaţi...?* (semnul de întrebare ne aparţine). Nu e vorba, cum s-ar putea crede în primul moment, de vreun referat la sesiunea de comunicări de la Institutul Medico-Legal (morgă), ci de „morga" de preţiozitate a criticului literar Alex. Ştefănescu. Fiori adânci ne dă titlul din formolul „Apostrofului". Decât să se ocupe de literatura din spirt (Teodor Mazilu n-are nevoie de opiniile din Alex. Ştefănescu, oricum), autorul ar face bine să ne dea o nouă ediţie (critică) V.Em. Galan. Atât poate!

DIAC TOMNATIC ŞI ALUMN

M.L.R. organizează joi, 11 febr., orele 18, în Calea Victoriei nr. 141, împreună cu Muzeul George Enescu o seară literar-muzicală MIHAI EMINESCU. Participă: acad. Eugen Simion, actorii Valeria Seciu, Ovidiu Iuliu Moldovan, soprana Georgeta Stoleriu, pianista Ilinca Dumitrescu, muzicologii Ada Brumaru şi Despina Petecel.

scaunul catodic

Da, e extrem de greu de ridicat ceva în picioare (într-o ţară sau într-un om) când ai tăiat firele care mişcau marioneta. Şi mai zice Jean-Loius Bernard: „pacheboturile îşi schimbă cu greu mersul". Dar şi-l schimbă.

La „Studioul de literatură" de marţi au fost adunaţi şase desantişti, precum şi cei doi editori ai antologiei cu pricina, apărută în 1983. Deci un fel de aniversare gen „zece ani de la absolvirea..." Popa Pripici mişcându-se prin cadru, dăscălime (greu de imaginat) multă. Ce-o fi însemnat *Desant '83* e treaba criticilor de aici înainte. Cert e că, spre deosebire de alte generaţii de scriitori, optzecismul venea pe Siret cu poezia beatnicilor şi cu structuralismul. Un delator onctuos, pripăşit director de editură după '89 a taxat toate aceste surse drept surse marxiste. Aşa e omul nostru: nu-i destul că e schizofrenic şi securist, mai trebuie să facă şi, doamne fereşte, câte o criză de epilepsie. Adevărul e întotdeauna la mijloc, stimaţi telespectatori, iar adevărul e că generaţia '80 a schimbat ceva, renunţând la Istoria oficială a vremii (chestiunile grele: războiul, închisorile obsedante, colectivizarea – chestiuni pe care le încearcă, dar de unde nu e Dumnezeu nu cere, şi memorialul durerii), aplecându-se pe faptul mărunt.

Sigur, textul rămâne deschis în continuare. Şi la el se vor aduna alte şi alte pagini, alte şi alte semnături ce-şi vor revendica istoria. Problema este ce se va face de acum încolo. Şi pentru a-ţi revendica Istoria e necesar să ţi-o reciteşti. E necesară nu atât o istorie a literaturii române (deşi nici acestea nu ne prisosesc) ci o istorie literară a României. Altfel dăm în nevroza arierării şi ne amintim că Lanson propunea aşa ceva încă din 1903!

În general, publicul este cel care este, nici mai bun, nici mai rău. Ideal e să ţi-l câştigi. Una peste alta, o emisiune moale.

În rest, Horaţiu Mălăele a evoluat singur la paralele inegale şi amicale, „Jeopardy" al lui Tatulici a fost de puţin ratat iar Al Pacino în „Dog Day Afternoon" a fost bun. Vorba lui Mircea Cărtărescu, de ce s-o da acelaşi telejurnal pe ambele programe? Ca să-l vedem gâfâind pe Tudor Barbu şi să-i admirăm cravata neasortată a lui N. Melinescu? Pe SOTI, nimic nou, în afară de câteva clipuri decolorate şi decoltate.

Nicolae ILIESCU

O precizare

În *România literară* (nr. 3, 1993) N.M. îmi atrage atenţia că reacţia mea (el zice „iritarea" mea!) faţă de unele acuzaţii aduse lui Preda „nu e o atitudine de critic literar, ci de fan al scriitorului". Tot N.M. este de părere că „nu se pune în fani problema apărării lui Preda (acuzat de colaboraţionism" cu regimul totalitar comunist şi de dl. Gheorghe Grigurcu şi de alţi procurori actuali ai literelor române! – n.n.), ci a recitirii lui cu toată seriozitatea". Ce pot zice, la rândul meu, despre acest serios avertisment? Zic că este vorba de două lucruri diferite şi că, în optica mea, unul nu împiedică pe celălalt. Recitirea cu toată seriozitatea a operei este o operaţie necesară în critica literară şi nu văd cum aş putea să mă opun vreodată acestui proces. Apărarea omului Preda, acuzat că a profitat de regimul comunist şi chiar că a scris o parte a operei sale la îndemnul şi sub supravegherea secretarului cu probleme ideologice, este altă operaţie, tot atât de necesară, cred, într-o critică literară care se respectă pe sine respectând valorile literaturii. Dacă i-am luat în câteva rânduri apărarea lui Preda (acuzat, între altele, chiar de „afacerism", „escrocherie" etc!) am făcut-o cu sentimentul că un critic literar nu poate asista liniştit, la aceste atacuri nedemne care ştirbesc autoritatea morală a omului care a scris *Moromeţii* şi *Cel mai iubit dintre pământeni*... Reacţia, mă rog, iritarea mea nu este, probabil, fără legătură cu faptul că alţi confraţi manifestă în această împrejurare o tăcere filozofică foarte elocventă... Ce-i curios, este că directorul *României literare*, atât de iritat de iritarea mea, nu se arată deloc scandalizat de campania dusă în ultimii ani împotriva lui G. Călinescu, Arghezi, Sadoveanu, Preda, Nichita Stănescu, Marin Sorescu şi a altor scriitori postbelici... Ca să evit o nouă confuzie, precizez ceea ce am precizat de multe ori până acum şi anume că analiza atitudinii morale a scriitorilor citaţi mai sus şi, desigur, a celorlalţi, mari şi mici, care au scris în timpul regimului totalitar comunist, trebuie făcută, într-adevăr, „cu toată seriozitatea" şi nu trebuie în nici un caz lăsată pe seama pamfletarilor, resentimentarilor şi în genere, a celor care vor să fie luaţi în seamă prin insultele (nu le putem numi altfel) aduse marilor valori...

În fine, Nicolae Manolescu îmi reproşează şi faptul că am acceptat să vorbesc despre Eminescu la o „întrunire" organizată de F.D.S.N. unde, adaugă el ironic, am avut drept companie pe „graţioasa doamnă Ileana Vulpescu"... Reproşul mi s-ar părea comic dacă n-ar fi total absurd. Vorbind, într-adevăr, în ziua de 15 ianuarie a.c. despre Eminescu la mai multe „întruniri", nu mi-am pus în prealabil problema culorii politice a auditoriului meu. Pur şi simplu mi-a scăpat această nuanţă. Nu sunt, probabil, suficient de fanatizat politic (deşi colegul meu N.M. mă bănuieşte tocmai de acest lucru!) pentru a cere legitimaţia de partid a celor care vor să intre în sală să mă asculte vorbind despre un poet... dar, cine ştie, ar putea fi o soluţie de aici înainte... Cât despre graţioasa doamnă de care vorbeşte el, trebuie să-l dezamăgesc. Cu regret trebuie să-i aduc la cunoştinţă că nici o graţioasă doamnă a literelor române n-a acompaniat discursul meu eminescian... Din păcate!

E.S.

Revista revistelor

Însemnări ieşene

Apărută într-o perioadă de glorie a vieţii universitare din vechea capitală a Moldovei, *Însemnări ieşene* a cuprins în scurta-i existenţă cele mai ilustre semnături din lumea cultural-ştiinţifică a zonei: Andrei Oţetea, Orest Tafrali, Ilie Minea, Gh. Ghibănescu, Ion Petrovici, Dan Bădărău, V. Pavelcu, I.M. Marinescu, C. Balmuş, Th. Simensky, Octav Botez, Traian Bratu, Gr. Moisil, Petru Poni, St. Protocopiu). Colaborau, de asemenea, marii scriitori ai momentului (M. Sadoveanu, G. Topârceanu, Mihai Codreanu, Gr. T. Popa, Ion Marin Sadoveanu, Otilia Cazimir şi mulţi alţii). S-a impus în atenţia contemporanilor prin ţinuta academică şi a lăsat posterităţii imaginea unei publicaţii elitiste scrisă de nişte adevăraţi aristocraţi ai spiritului.

La mai bine de o jumătate de secol după încetarea apariţiei, un grup de scriitori ieşeni – cărora li se adaugă, în buna tradiţie a vechii serii, oameni de ştiinţă şi cultură din instituţiile de învăţământ superior – au scos, din nou, din tipar, *Însemnări ieşene* oferindu-ne un prim număr sobru şi bine informat, de o rigoare intelectuală certă.

Revista se deschide cu un excelent *comptes-rendue* al primei serii a *Însemnărilor ieşene*, (de Const. Ciopraga), conţine versuri sub semnăturile lui Nicolae Tatomir, Ioanid Romanescu, Nicolae Dabija şi Horia Zilieru, erudite studii comunicate de academicienii Gh. Platon şi Mihai Cimpoi, amintiri din lumea artei (referitoare la Giacometti şi Magdalena Rădulescu) aparţinând celui ce ilustrează primul număr, pictorul şi profesorul Dan Hatmanu. Despre spiritul ieşean glosează Eugen Simion, iar Marin Sorescu şi Dan Hăulică, adaugă aurei de prestigiu a publicaţiei, neîndoios, propria lor nostalgie după juneţea anilor de studiu petrecut în amfiteatrele Universităţii „Al. I. Cuza". Consemnăm, în final, câteva gânduri din articolul program al noii apariţii: „Acestea toate, precum şi periodicitatea pe care ne-o propunem, fără să uităm nici exagerata sacralizare inflaţionistă a hârtiei, nu ne vor îngădui irosirea nechibzuită a paginilor pentru eventualele turniruri publicistice nefolositoare. Dacă vom fi comentaţi cu bună credinţă, vom putea dialoga. Dacă vom fi înjuraţi vom convorbi mai puţin şau deloc. Vom considera civilitatea şi buna creştere drept norme în formularea argumentaţiei. Şi, oricâte ironii şi maliţioase insinuări s-ar strecura, nu vom uita că fără ţara aceasta suntem nimeni în lumea nimănui. Aşadar actualele *Însemnări ieşene*, în spiritul valorilor care se cer păstrate, vom fi, cu obstinaţie, o revistă a acestei ţări."

În atmosfera încrâncenată şi de cârteală a Iaşului cultural, publicaţia vine cu o ramură de măslin.

L.C.

Literatorul

Săptămânal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul III, nr. 5 (74) 1993

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct),
Ion Cocora (redactor şef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor (secretar general de redacţie),
Valerian Sava,
Marin Stoian

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341,
tel. 617.10.23; 617.60.10, int. 2243, 2248,
căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, România

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43. ISSN 1120-5583

Tehnoredactare computerizată

© JORDAN

Tiparul executat la TIPOREX Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

Romanul „obsedantului deceniu"

Recent a fost publicat într-o ediţie nouă romanul lui Petre Sălcudeanu, *Biblioteca din Alexandria*, bine primit la apariţia lui, în 1980, de cronicarii literari ai momentului. Dana Dumitriu aprecia „spectacolul epocii: şi galeria de tipuri memorabile", iar G. Dimisianu vedea în el „un puternic roman de probleme morale, de o densă substanţă dramatică, original structurat pe o temă de anvergură: presiunea răvăşitoare exercitată de istorie, într-o epocă de criză, asupra individului". Alţii au subliniat calitatea notaţiei realiste, modul meticulos de a construi o imagine globală a vieţii sociale.

Recitesc, acum, *Biblioteca din Alexandria* şi încerc să deduc dacă romanul „obsedantului deceniu" mai poate interesa un cititor care are azi infinit mai multe mijloace de a se informa asupra epocii staliniste decât avea ieri. Răspunsul nu poate fi decât unul singur: romanul poate în continuare, să placă şi, deci, să intereseze un cititor eliberat de tabu-urile totalitarismului, dacă romanul este înainte de orice roman şi propune un număr de caractere şi de situaţii epice originale. Dacă nu, nu. Istoria se perimează repede, ca istorie, într-o carte de proză, rămâne doar drama individului în istorie şi aceasta depinde de calitatea estetică a prozei. Spun lucruri comune, dar, când este vorba de literatură, nu este rău ca ele să fie repetate pentru a evita confuzia de criterii... Va trebui, de altfel, să discutăm într-o zi, când vom fi mai liniştiţi, situaţia romanului politic, un gen care a avut mare succes de public în anii '70, chiar şi mai târziu.

Până atunci să vedem ce impresie lasă, după treisprezece ani de la apariţie, cartea lui Petre Sălcudeanu, un prozator din generaţia lui Buzura, D.R. Popescu, Fănuş Neagu, G. Bălăiţă, N. Velea, Theodor Mazilu, Sorin Titel, N. Breban... Impresia este, ţin să precizez de la început, bună, romanul este dens şi se apără azi în faţa unui cititor sceptic, mediatizat, bombardat cu informaţii, prin parabola din interior, cu mult mai importantă după opinia mea decât fantasmele romanului politic. Sunt deja cunoscute din relatările anterioare ale criticii literare datele generale ale cărţii: prozatorul înfăţişează un sanatoriu „special" de ftizici unde pătrund, şi uneori rămân aici până la sfârşit, activişti politici din mai multe generaţii. Fiind vorba de un sanatoriu, gândul cititorului merge, desigur, spre *Muntele vrăjit*. Petre Sălcudeanu prevede această relaţie şi, chiar în primele pagini ale cărţii, naratorul său (naratorul auctorial din romanul tradiţional!) trimite el însuşi la cartea celebră a lui Thomas Mann. Filiaţia se opreşte aici. În *Muntele vrăjit* este vorba de individul care se instalează cu ideile şi pasiunile sale în boală, în *Biblioteca din Alexandria* este descris modul în care mecanismele politicii continuă să funcţioneze într-o rezervaţie a bolii. Sanatoriul „cu destinaţie specială" devine în cele din urmă imaginea în miniatură a unei societăţi bolnave.

Cu aceasta intrăm propriu-zis în teritoriul parabolei... La sanatoriul citat, situat undeva la munte, soseşte un om încă tânăr, pe nume Petre Curta, jurnalist şi scriitor. Şi-a făcut studiile la Moscova, este căsătorit cu o Toria delicată şi speriată, are un copil şi, după câte aflăm ulterior, este şi un om drept. A luat apărarea unui individ nevinovat şi de atunci este marginalizat, persecutat în mediul său. Se îmbolnăveşte grav şi internat în sanatoriu, descoperă o lume bizară în care intoleranţa, delaţiunea, voinţa de putere şi alte vicii ale lumii din afară continuă să funcţioneze în forme exacerbate. Boala nu face pe omul fanatizat de politică mai bun şi mai înţelept. Cu perspectiva morţii în faţă, el continuă să se agaţe de putere şi să se folosească de mecanismele ei pentru... Pentru ce? Aici începe să se profileze parabola din spatele faptelor, simbolul ascuns în situaţiile tragice şi groteşti descrise, cu o seriozitate aş zice ardelenească, de un prozator care l-a citit bine pe Slavici şi Rebreanu. Proza lui nu are nici strălucire, nici prea mare fluenţă, este, cum am zis, migăloasă, obsedată de adevăr, curajoasă în substanţa ei şi plină de sugestii pe care cititorul, educat de o literatură specializată în arta aluziei, le înţelege fără dificultate. Parabola se constituie anevoios, prozatorul revine din loc în loc la datele anterioare, îngroaşă liniile portretului, lărgeşte desenele, dublează datele naraţiunii, creează situaţii noi, în aşa fel încât, la urmă, proza apare masivă şi pregnantă. Organizarea epică este simplă şi de la un punct previzibilă. Curta, tânărul scriitor, intră într-o comunitate care are multe din atributele unei societăţi secrete şi iniţiatice. Boala este factorul comun şi excitantul comun, într-un sens sau altul. Ea deformează lucrurile şi inflamează temperamentele. De la ideologie la eros, totul trece prin coridorul unei boli perfide şi capricioase. Asta creează o stare de excitare în disperare, angajând intens spiritul individului. O boală care are răbdare şi predispune la reflecţie. Iar reflecţia dă mereu, la un capăt al ei, de ideea morţii. Curta ascultă rând pe rând confesiunile unor oameni în agonie şi confesiunile, puse cap la cap, sugerează o imagine teribilă de nebunie colectivă şi mizerie morală vâscoasă. Cei care se spovedesc înaintea morţii sunt în cea mai mare parte nişte fanatici corupţi o dată de regimul totalitar, a doua oară de o boală lungă şi imprevizibilă. Buciu, care a fost în viaţa normală delator de profesie, continuă să supravegheze pe ftizici şi să le alcătuiască dosare voluminoase. Morăscu a înfiinţat în sanatoriu o organizaţie de partid, ţine şedinţe, exclude pe şovăielnici, supraveghează cu binoclul pe cei care se abat de la morala proletară, pune periodic la cale vânători de vrăjitoare în rândurile personalului medical. El alcătuieşte, în funcţie de dosar, lista priorităţilor la medicamente şi face dintr-o operaţie chirurgicală o chestiune politică. Când se justifică, vedem că acest spirit întunecat, intolerant până la absurditate, are conştiinţa împăcată, nu are regrete şi perspectiva morţii nu-l face conciliant. Ca şi Buciu, Morăscu prezintă simptomul unei boli cu mult mai grave decât tuberculoza şi cauza ei este de natură socio-politică. Cozmin este un fanatic rece şi neînduplecat, o imagine a răului doctrinar, pur şi inflexibil, în stare să accepte crima şi s-o justifice teoretic. El reprezintă în romanul lui Sălcudeanu una din variantele acelui revoluţionar de profesie care a făcut din doctrina la care a aderat un instrument de teroare. Olariu este tipul pasionatului romantic în stare să moară pentru o idee. La fel, Ştefan Pintică, apostol al colectivizării, din familia morală a lui Pavel Corciaghin, amestec de naivitate şi nebunie, fixat într-o iluzie şi incapabil să vadă cauzalitatea reale ale istoriei. Landesman este şi el un revoluţionar de profesie, dar unul care s-a dumirit la timp şi a descoperit, în universul bolii, că legile umanului sunt infinit mai importante decât puritatea unei doctrine. El ştie să pună răul social într-o poveste şi istoriile lui, abundente în roman, sunt savuroase. Prietenul său, Ghideon Ghinolea, reabilitează o categorie (aceea a preoţilor ortodocşi) care a intrat de regulă în proza românească sub înfăţişări satirice.

Sunt şi alte figuri în roman care indică semne ale dereglării sociale sau simboluri ale suferinţei colective. Nana, soră în sanatoriul special, este o femeie tragică. Vanda este nimfomană, sora Aneofita este excitată şi păguboasă, Cecilia Craiu, muribundă, are o biografie fabuloasă şi este insaţiabilă erotic până în ultima clipă. Ungurul Forgaş umblă cu o puşcă şi, în genere, foştii activişti îşi păstrează în sanatoriu armele din epoca luptei de clasă... O curiozitate pe care n-o înţeleg prea bine; Buzanciu vrea să se îmbogăţească şi creşte în acest sens porci dar, când să-i vândă, descoperă că porcii hrăniţi cu resturile de la sanatoriu sunt bolnavi de tuberculoză. Apare şi un poet, Stamate, tip de oportunist retoric, gata să înnobileze delaţiunea şi să justifice orice laşitate. Nu-i deloc veselă în proza lui Petre Sălcudeanu imaginea acestei comunităţi bolnave la propriu şi la figurat. Romanul se grupează epic în jurul acestor destine şi, cum ziceam mai sus, fixează pe un mare panou cenuşiu o umanitate dominată de un rău impur. Indivizii au, toţi, biografii exemplare, sunt ilegalişti, au luptat pe fronturile revoluţiei proletare, au participat la marile acţiuni ale transformării socialiste şi, acum, în plin eşec biologic şi moral, încearcă să exercite o putere pe care, în chip real, n-o mai pot avea.

Reşedinţa lui Dimitrie Cantemir la Istanbul

Experienţa bolii îi face, totuşi, pe unii mai lucizi şi în această categorie intră Petre Curta, personajul care are rolul epic cel mai important în carte (personajul central este sanatoriul ca atare). Drama lui este într-un anumit sens simptomatică pentru epocă. Scriitorul vede lumea cu ochii acestui intelectual lucid. Izolat, înfricoşat, dezamăgit de practicile dogmatismului, tânărul ziarist înţelege că violenţa este o armă primejdioasă şi că puterea este o deşertăciune. Într-una din lungile lui convorbiri cu Landesman (se vorbeşte mult în *Biblioteca din Alexandria*, indivizii, în singurătatea bolii, fac teorii, povestesc istorii fabuloase, judecă pe alţii, bârfesc, bagă intrigi, pun la cale comploturi, pe scurt, totul este mişcare într-un cerc îngust, sub veghea unei maladii viclene şi a unei securităţi vigilente!), Curta abordează problema religiei şi a violenţei, ca instrument al revoluţiei. Acestea sunt speculaţiuni care revin des în romanul politic postbelic... Nou este aici climatul în care se desfăşoară acest dialog. Protagoniştii lui n-au eternitatea în faţă şi, cu perspectiva iminentă a morţii, ei vor să-şi justifice opţiunile morale şi să înţeleagă răul din interiorul sistemului pe care l-au slujit. De la intransigenţa leninistă se ajunge uşor la toleranţa lui Isus: „Nimic nu se poate construi pe spaimă într-o lume pe care o vrem eliberată de spaime, de fals şi de minciună. Violenţa este forma primitivă a puterii, şi-o utilizaţi pornind de la premisa falsă a primitivismului acestui popor, şi aici faceţi cea mai mare greşeală. Vedeţi, înţeleg exact generozitatea acestui loc unde mă aflu, un fel de porto-franco unde ideile nu sunt vămuite şi nici condamnate, deoarece cei condamnaţi suntem noi şi ce mai contează nişte idei, înălţătoare sau duşmănoase, aşa cum ar fi socotite acolo jos, când posesorii lor nu mai pot face cu ele nici bine nici rău semenilor lor?" Toate acestea par, azi, banalităţi de gazetă. În 1980 ele reprezentau însă o încercare mai mult decât meritorie de a denunţa dogmatismul, intoleranţa, injustiţia socială, pe scurt, bolile regimului totalitar. Ar fi nedrept să trecem peste ele şi să nu preţuim efortul făcut de literatură pentru a spune măcar o parte din adevărul ascuns de minciunile ideologiei oficiale. Petre Sălcudeanu face o analiză destul de incisivă, din interiorul sistemului, a sistemului comunist totalitar ca atare. Atât cât a putut şi cum a putut...

Există şi un alt aspect al parabolei, acela legat mai intim de destinul personajului care îşi asumă destinele celorlalţi. Petre Curta este scriitor şi, primind mărturisirile lui Buciu, Olariu, Morăscu etc., el a devenit vulnerabil. Este martorul şi prizonierul faptelor abominabile pe care le-a aflat. „Scriitoraşul", cum îi spune durul Cozmin – cel care nu acceptă abaterea de la dogma revoluţiei, nici chiar în anticamera morţii – hotărăşte să scrie un roman pentru a se vindeca de frică şi pentru a împiedica istoria pe care o cunoaşte să intre în neant. Se prefigurează, astfel, şi o temă a creatorului într-un roman în esenţă politic şi parabolic. Este chiar romanul pe care personajul îl trăieşte sub ochii cititorului. O convenţie răspândită în proza din secolul nostru. Curta notează în caietele sale ceea ce vede şi ceea ce i se întâmplă în sanatoriul „special" şi caietele sale ajung (nu ştim precis dacă numai în imaginaţia naratorului) pe masa Domnului Civil, lectorul şi anchetatorul său. Vis sau realitate? Petre Sălcudeanu lasă înadins nelămurite faptele (o mică strategie scriitoricească), dar notează, cu exactitate, dialogul posibil dintre un cenzor abil şi fictivul autor de romane. Civil este de părere că scriitorii sunt prin natura lor copii bolnavi. El este obsedat de idee şi, cum zice, „numai ideea este patria mea şi în numele ei colind lumea". Deocamdată strânge mărturii despre lume. Şi-a făcut o bibliotecă din manuscrisele confiscate şi, văzând ardoarea scelerată cu care îşi apără dogma, înţelegem şi sensul metaforei din titlul romanului. Un sens întors: o bibliotecă a adevărurilor confiscate, interzise, destinate distrugerii. „Scriitoraşul" continuă să noteze şi, la urmă, află că s-a vindecat de ftizie. Rămâne să întâmpine celălalt rău, acela peste care domină, autoritar şi inflexibil, Domnul Civil...

Biblioteca din Alexandria este un roman, în multe privinţe, substanţial prin parabola, repet, din interiorul romanului politic. Nu i-aş reproşa decât faptul că unele pagini sunt de prisos şi că biografiile personajelor nu au totdeauna pregnanţă epică. Fantasma unei lumi care se agită nebuneşte într-o boală colectivă este remarcabilă.

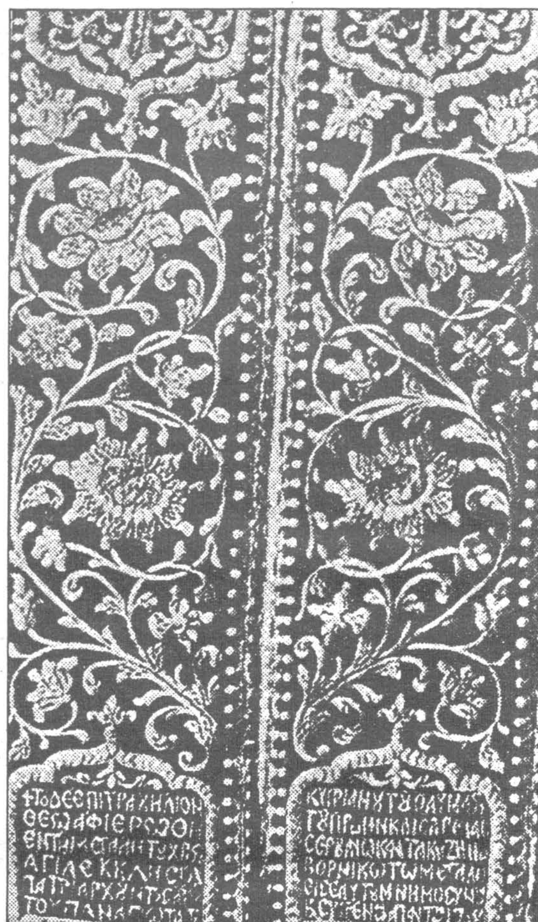
https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Valeriu CRISTEA

Marea carte mică

În excelenta traducere a d-nei Marina Vazaca, editura Humanitas a publicat în cursul anului trecut, în cadrul unei foarte interesante colecții, intitulată „Marile cărți mici ale gândirii universale", *Eseu despre experiența morții* (urmat de *Problema morală a sinuciderii*). Greu de găsit o carte mai potrivită pentru o asemenea colecție! Ea numără, în ediția românească, 126 de pagini, format – iertați-mi expresia, necuviincioasă în acest caz – „de buzunar" și reprezintă o bijuterie a meditației creștine moderne. Autorul acestei „mari cărți mici" este Paul-Ludwig Landsberg (1901–1944). Născut la Bonn, a fost profesor de filozofie, mai întâi chiar în orașul natal, apoi la Barcelona, Santander, Sorbona. Antinazist convins și angajat (avea întotdeauna asupra lui o otravă, pe care era hotărât să o folosească dacă pericolul de a cădea în mâna Gestapoului ar fi devenit iminent), părăsește Germania la 1 martie 1933, cu numai câteva zile înainte ca Hitler să vină oficial la putere. Se stabilește în Spania, unde rămâne până la izbucnirea războiului civil, când trece în Franța. Aici aderă la mișcarea *Esprit*, „pe care a influențat-o hotărâtor", după cum afirmă Jean Lacroix într-o mică, și ea, Prefață, din care împrumutăm succintele informații privitoare la biografia lui Paul-Ludwig Landsberg. Inspirat de moartea tatălui său și de aceea a lui Max Scheler, al cărui discipol și prieten a fost, scrie direct în franceză *Essai sur l'expérience de la mort*, publicat în 1937. După armistițiul din iunie 1940, se refugiază în așa numita zonă liberă, unde, după un scurt popas la Lyon, locuiește în orășelul Pau. „La Pau - își amintește Jean Lacroix –, ideea sinuciderii continua să-l urmărească, fiind, în iarna 1941–1942, pregătit în fiece clipă în caz de nevoie; se pare că abia în vara lui 1942 i s-au schimbat părerile. A și scris atunci: «L-am întâlnit pe Christos, mi s-a arătat». Cu siguranță că atunci a aruncat otrava pe care o avea mereu asupra lui." Paginile despre sinucidere „se pare așadar că au fost scrise la mijlocul anului 1942. Landsberg mi le-a trimis la scurt timp după aceea, la începutul toamnei. Le-am păstrat cu grijă și le-am publicat în revista *Esprit*, în decembrie 1946, sub titlul *Le problème moral du suicide.*" În martie 1943 este arestat de Gestapo și internat în Germania (în acest chip i-a fost scris să se întoarcă în patria sa!), în apropierea Berlinului, în lagărul de la Oranienburg, unde moare de epuizare fizică la 2 aprilie 1944: în momentul arestării era deja „convins și înțelesese că nu trebuie să dispună el însuși de viața lui" (Jean Lacroix). În 1951, Editions du Seuil republică într-un singur volumaș *Essai sur l'expérience de la mort suivi de Le problème moral du suicide,* cu amintita Prefață a lui Jean Lacroix, care ne-a fost de atâta folos. Marea carte mică a lui Paul-Ludwig Landsberg este compusă așadar din două cărticele. Ambele, clare și profunde, de o strălucire sobră, succinte, fără nici un cuvânt de prisos.

Pornind de la constatarea îndeobște acceptată că principalele categorii de ființe umane care par să ignore necesitatea morții sunt copiii și oamenii primitivi, autorul consideră că se poate desprinde următoarea concluzie: „conștiința morții merge mână în mână cu individualizarea omenească, cu constituirea de individualități singulare, operă a persoanei". Din perspectiva „individului conștient" (conștient de existența morții), comparația dintre Buddha și Christos îi oferă lui Landsberg prilejul de a scrie o pagină antologică: „În India, înainte de sosirea lui Buddha, sentimentul de a rămâne închis în cercul veșnic al nașterilor și al morților devenise de nesuportat pentru individul conștient. Eliberarea promisă de Buddha poate fi în același timp o eliberare de moarte și de naștere, de nașterea și renașterea care condiționează moartea. Noțiunea creștină de nemurire, înțeleasă în raportul ei cu categoria ontologică a eternității, reprezintă o eliberare definitivă față de timpul, schimbarea și devenirea terestră care implică moartea. Individul este parcă salvat din fluviul generațiilor. Dar Christos făgăduiește o naștere căreia nu-i mai poate urma nici o moarte. Buddha promite o moarte căreia nu-i poate urma nici o naștere, deci nici o altă moarte." Deosebit de important este capitolul IV al *Eseului...*, capitol intitulat „«Repetiția» experienței morții *aproapelui* (s.n.)". Această experiență, care înseamnă infinit mai mult decât experiența morții *altcuiva* și pe care Paul-Ludwig Landsberg a trăit-o, repetitiv, la sfârșitul anilor '30, când și-a pierdut, aproape în același timp, tatăl și maestrul (pe Max Scheler), i-a inspirat de altfel filozofului răpus de naziști cartea pe care o semnalăm cititorilor și din care ne permitem, iarăși, și nu pentru ultima oară, să cităm: „Există în experiența hotărâtoare a morții aproapelui ceva asemănător sentimentului unei *infidelități tragice* din partea lui, tot așa cum există o experiență a morții în *resentimentul infidelității*. «Am murit pentru el, a murit pentru mine», nu e un fel de a vorbi, e un abis. Teologii și misticii ne spun că numai Dumnezeu este fidel, pentru că numai Dumnezeu nu moare, că moartea este ea însăși rodul unei infidelități voluntare care așează lumea întreagă în starea de infidelitate ontologică pe care o reprezintă mortalitatea ei." Persoana umană, în esența ei, „nu este o *existență întru moarte*": „Angoasa însăși ne dezvăluie că moartea și neantul se opun tendinței celei mai profunde și mai inevitabile a ființei noastre (...) Dacă natura umană are nevoie de nemurire, faptul nu provine nici din egoism, nici dintr-o idee fixă, nici dintr-un atavism istoric oarecare. Această nevoie însăși stă mărturie pentru o structură ontologică fundamentală: *conștiința imită ființa profundă."* Fină și profundă este disocierea pe care o operează autorul între ceea ce traducătoarea lui în limba română a numit în chip fericit *speranță* și *nădejde* (p.p. 42–43). Capitolul VII evocă alte „forme ale experienței morții" și de intuire a nemuririi, vorbindu-ne despre nemurirea „lipsită de greutate și forță, asemenea nemuririi homerice, mai rea decât o viață de sclav", despre „extazul filozofic", în care „omul vede moartea fizică inferioară lui însuși, fără valoare și neputincioasă", despre limita esențială a platonismului (p. 56), despre limitele oricărei filozofii precreștine din Europa: „Persoana nu era încă revelată, iar sensul morții rămânea ascuns", *despre sofismul inexistenței morții la Epicur*, despre stoicii în fața morții: „Hotărârea stoică nu este o fugă, ca în cazul epicurienilor, e un atac în parte disperat" („Virtutea stoică este poate cea mai înaltă formă de moralitate a omului situat în afara vieții creștine și a harului creștinesc"), despre tristețea păgânismului: „Păgânismul este, de fapt, trist, și adevărata afirmare a nădejdii care constituie nucleul existenței umane nu poate avea loc decât prin făgăduința veșniciei și a învierii". Capitolul VIII al *Eseului* ne oferă un „Intermezzo tauromahic": „În lupta cu tauri, animalul ține locul omului, iar omul deține rolul unei divinități de rang îngeresc, rolul demonului. Se răzbună pe faptul că se află sub jugul fatalității, transformându-se el însuși în fatalitatea cuiva. E și el o dată cel care *știe* și care prevede prin faptele sale. Iată de ce, timp de două ore, își ascunde propria moarte, pe care nu o poate evita, făcându-se stăpân pe moartea unui înlocuitor. În limitele unei concepții exclusiv imanente vieții și morții omului, nu poate exista mister cu un simbolism mai limpede. Omul are și el o dată prilejul să creadă că este învingător, făcându-se aliatul dușmanului de neînvins. Dar, în adâncul sufletului, știe că taurul este el..."; „Omul nu a învins. Nimeni nu e învingător pe lumea asta", „*certitudinea* unei victorii posibile nu se află decât în viața creștină". Abia „Experiența creștină a morții" (cap. IX), „o moarte care este într-adevăr Viață": „Christos aduce credinciosului o eliberare de moarte cu totul nouă", experiența misticilor, a unei sfinte Thereza de pildă: „Dorința ei de moarte, care nu are nimic maladiv, depășește cu mult calmul stoic și ascensiunea platoniciană. De fapt, omul nu poate iubi moartea de dragul morții. Nu poate iubi moartea dacă aceasta nu e transformată într-o stare care nu mai este moarte. *Adevărata dragoste de moarte nu poate fi decât o formă a dragostei de Dumnezeu*" face posibilă „plenitudinea experienței omenești a morții".

Broderie donată de Șerban Cantacuzino Patriarhiei din Istanbul

Problema morală a sinuciderii este pusă de un om care multă vreme nu a înțeles de ce creștinismul condamnă sinuciderea și care s-a și pregătit, după cum am văzut, pentru ea. Pornind de la constatarea că sinuciderea poate fi întâlnită la toate popoarele și în toate timpurile, inclusiv la așa – zișii „primitivi" („Nu e adevărat că omul iubește viața necondiționat și întotdeauna"; „Există o voință de a trăi și o voință de a muri"), autorul respinge acuzația de lașitate adusă de obicei celor ce renunță de bunăvoie la viață: „În mod curent, oamenii îl judecă drept laș pe cel care se sinucide. Acest argument, tipic burghez, ni se pare ridicol. Felul de a muri al unui Cato, al unui Hannibal și Brutus, al unui Mitridade și Seneca, actul unui Napoleon cu greu le-am putea considera ca lașe." (Este amuzant să descoperi în cărți editate la Humanitas – Noua Editură Politică, bine orientată din punct de vedere ideologic – critici la adresa unor afirmații „în care de la o poștă se simte concepția burgheză"). Morala creștină condamnă însă și ea sinuciderea, mai mult, e singura morală care se opune în chip absolut sinuciderii. Rațiunile acestei atitudini nu au – și nu pot avea – nimic comun cu motivații scoase din recuzita filistinismului: „Omului care suferă și pe care-l încearcă ispita sinuciderii îi putem spune doar: amintește-ți de suferința lui Christos și a martirilor. Trebuie să-ți duci crucea, ca și ei. Vei suferi mereu, dar crucea suferinței însesi îți va deveni ușoară printr-o forță necunoscută care vine din miezul iubirii dumnezeiești. *Nu trebuie să te omori pentru că nu trebuie să-ți lepezi crucea.* (n.n.)" Eseul lui Paul-Ludwig Landsberg se încheie cu câteva reflecții asupra viitorului creștinismului: „Astăzi, când această forță (a creștinismului n.n.) este adesea îngrozitor de mediocră, mai este amenințată și de un nou păgânism fanatic și eroic în felul său. Creștinismul ori va dispărea, ori își va găsi virtutea originară. Nu credem că poate să dispară, dar trebuie cu siguranță să se reînnoiască, conștientizând adevăratul său caracter."

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Reabilitarea lui Farfuridi

Probabil că nu există studiu sau simplu exercițiu analitic pe teme caragialești în care Farfuridi să nu fie caracterizat ca *prostul deplin*. Personajul a fost destinat chiar de dramaturg unei astfel de cariere, deloc glorioase, pe care substanța lui dramatică pare a o justific întrutotul. S-a observat însă mai puțin că el nu e cu nimic mai prost decât alte personaje ale *Scrisorii pierdute*, care sunt trecute, din obișnuințe tipologizante, sub alte denumiri categoriale – demagogul, șantajistul, încornoratul - și a căror prestație „intelectuală" nu se află de multe ori deasupra aceleia a păgubosului personaj. Exemple sunt destule în replicile lui Trahanache, în comportarea „dăscălimii" și mai ales – mare nedreptate! – în discursul contracandidatului său, Cațavencu.

La rândul lui, Farfuridi își depășește uneori atât adversarul cât și partenerii, prin intuiții, asociații și deducții logice corecte. Când insinuează chiar în discuțiile cu aceștia, bănuiala că Tipătescu și Trahanache „au trădat interesele partidului", el nu se înșeală, iar demonstrația acuzei îi stă la îndemână. Pe de altă parte, în secvența ulterioară celebrelor discursuri electorale (Actul III, Scena III), Farfuridi este aproape de nerecunoscut. Nu prostul absolut, ușor de luat la bășcălie și de înfundat, se înfruntă aici cu Cațavencu și cu susținătorii acestuia. Dimpotrivă, personajul intră fără complexe într-un îndrăzneț duel verbal cu adversarul său pe care îl supune unui surprinzător asalt de ironii: „Mi se pare că altcineva amăgește opinia publică"; „Da sunt avocat, dar nu sunt confrate cu d-ta"... Sau: „Da' de onest n-ai încotro!... Ia scutește-mă cu mofturile d-tale! Onest d-ta? Pe de o parte „Răcnetul Carpaților", pe de altă parte chiverniseala confraților; pe de o parte opoziție la toartă, pe de altă parte teșcherea la buzunar!..." Nu s-ar putea spune că Farfuridi e atât de prost când, cu coerență și aplomb, își încolțește adversarul, silindu-l să dea înapoi și reducându-l la jalnica postură (neașteptat schimb de roluri) de a nu mai îngăima decât un neputincios „Dă-mi voie!": „Ce voie! Ce voie!... vii cu moftologii, cu economii, cu soțietăți, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară... cu dăscălimea d-tale, cu moftangii d-tale, cu grupul inteligent... independent... impertinent" „Rezon!", aș spune, observând în același timp că la adevărul celor declarate Farfuridi a ajuns cu mintea-i proprie și notând cu un plus de apreciere subtilul joc de cuvinte rimate din finalul replicii.

Rămâne, ca unică dovadă mai substanțială a prostiei lui Farfuridi jalnicul discurs electoral prin care încearcă să-și susțină candidatura (Actul III, Scena I). E o dovadă care nu trebuie, totuși, îndosariată fără o minimă analiză a circumstanțelor atenuante. Nu e deloc lipsit de importanță și nici neapărat hilar că Farfuridi aparține categoriei timizilor. A vorbi în public este pentru el o adevărată corvoadă care-i dă reale emoții. De aceea a memorat mecanic un discurs – bun-rău, asta nu mai are importanță – pe care nu-l poate reproduce decât în succesiunea strictă a vocabulelor sale. Orice întrerupere, adaptare din mers ori săritură peste pasaje îi sunt fatale. Un astfel de emițător nu-și poate comunica mesajul – oricare ar fi el – decât în fața unui auditoriu cu maxime dispoziții de recepționare și pe un canal de transmitere în totalitate „curat". Or, publicul căruia i se adresează Farfuridi nu este deloc binevoitor față de orator. Dimpotrivă, îi este ostil și se manifestă în acord cu această stare, bruind în permanență canalul cu tot arsenalul de mijloace prea bine cunoscute notate de autor în parantezele rezervate indicațiilor scenice: *Rumoare; Râsete în partea unde sunt dascălii; Rumoare și protestări în grupul lui Cațavencu: A! A! A!; Râsete și sâsâituri în grupul lui Cațavencu* etc. Curios, la bruiajul opoziției se adaugă și Trahanache, ale cărui intervenții „protectoare" au, de fapt, tot un puternic efect perturbator asupra bietului Farfuridi. Prezidentul clopoțește adesea cu sârg, își pune mâinile pe umerii oratorului și îl întoarce când spre sală când spre tribună. Nu e de mirare că în aceste condiții, discursul lui Farfuridi, alcătuit la limita minimei coerențe și a rezistenței ideatice, se dezagregă până la neinteligibil. Dacă ar fi lăsat să și-l rostească în voie, Farfuridi n-ar părea deloc mai prost decât contracandidatul său în cazul căruia auditoriul devine foarte receptiv, iar când se manifestă o face pentru a-l încuraja sau chiar a-l scoate din impas lingvistic pe favoritul său. Sigur, asta nu înseamnă că discursul lui Farfuridi nu ar fi la fel de demagogic ca al lui Cațavencu, ci doar că el nu este „prostul piesei". Sau în orice caz nu e singurul, așa cum o întreagă tradiție critică l-a consacrat. Și, la urma urmei, un top nici nu și-ar avea vreun rost. Mai importantă mi se pare atenția datorată canalelor de comunicare a căror perturbare bășcălioasă poate lansa dezagreabili cațavenci numai pentru că alții sunt considerați, pe drept sau nu, farfurizi.

Andrei GRIGOR

RĂZLEȚE

Marin SORESCU

Ghiață la mal

Nu mai râdem deloc. Ne-am crispat. Zâmbetul e grimasă. Acel *ha-ha-ha* sonor, viguros, care a acționat ca un „Dii!", prin veacuri, purtându-se peste vitregii și hârtoape istorice, ajutându-ne să le trecem „cu bine", s-a veștejit. A amuțit. Societatea noastră își arată zilnic, un obraz trist, schimonosit de ură. Agitație, incitație, manifestație – numai blazoane ale urii. Ne urâm între noi cu înverșunare, cu poftă, și, când ni se pare că ne-am terminat de tot, trecem și la străini și la restul lumii. Dar noi înșine ne suntem prada preferată.

„Ce imagine are România în lume? – aceea pe care v-o faceți" – ar fi răspuns un american bine informat. Acum imaginea noastră, în ciuda tuturor urletelor reunite, e ceva mai bună, dar tot nu ne convine. Ba asta ne înfurie și mai tare! România s-a dovedit a fi totuși o țară solidă, cu o stabilitate care nu s-a putut clinti și poate servi acum cauza stabilității europene. Asta să nu te scoată din sărite?

Urmăresc spectacolul luptei pentru putere, care are multe scene de groază, că ți se face părul măciucă. La rândul meu, am devenit posac, suspicios, – am prieteni mulți dar pasivi. În schimb, am o ceată de haidamaci activi, foarte activi, care din cauza asta par numeroși. Marea mea decepție, după decembrie a fost să văd rapidele năpârliri ale unor intelectuali, pe care îi prețuiam. În 1965 scriam într-un poem *„Scriitorii care nu s-au ratat încă,/ Din lipsa de spațiu/ Se vor rata în primii cinci cuadrați"*. Bine vorba nu sfârșeam că, iată, vin anii 1990 și următorii și asist la dezmățul din prisosul de spațiu. Deprecierea vertiginoasă a noțiunii de scriitor – sub egida Uniunii Scriitorilor – este un fapt trist. Cu cât conformism *eliberat* s-au amestecat unii dintre ei cu „canalia de uliți"–! S-au propus chiar liderii ei. Îi vezi la tribune ca pe Ana Pauker, pe vremuri, ori T. Georgescu, cu comisarul politic în dreapta, spunând: „Partidul noastru", tovarăși; „pardon, domnilor, domnișoarelor și doamnelor..." Partidul nostru așa și pe dincolo – Taman ca Ana Pauker, pe care am văzut-o în imagini de arhivă, vehiculând nu mai mult de 40–50 de cuvinte românești cu care însă a băgat, cu Dej, spaima în burgheji. Nimic nu-mi repugnă mai mult decât spiritul activist, dezgropat odată cu securea de război pe care o poartă în servieta diplomat orice țoapă cu ifose.

De-aia nu mai râdem. Râvna în demolarea țării din toate încheieturile n-are egal în istoria noastră. Cei care n-au nici un talent sunt cei mai activi. Se bagă peste tot. „La noi aflarea în treabă este o metodă de lucru" – spunea cu mult umor Petre Țuțea, care s-a lansat la 90 de ani, bătându-i pe toți filozofii noștri. Omul trecut prin toate pușcăriile inventate de dictatura proletariatului a fost singurul, cred, care a primit cu zâmbetul pe buze dictatura novicovilor de limbă franceză și a novicovilor de limbă engleză, cum spunea Fănuș Neagu, dar Novicov a fost blând, a instructorilor de demnitate veniți din exil pe calea aerului, pentru a muștrului lașitatea noastră, încăpățânarea de a nu fi fugit cu toții din țară.

La 141 de ani de la nașterea lui Caragiale constatăm așadar această *stare de fapt și de drept*. Nu mai râdem. Râsul înseamnă o victorie a biologicului, el e deja o transfigurare artistică față de vorbirea oablă. Nu mai suntem capabili de această transfigurare artistică – fiindcă nu mai avem timp. Și nici chef. Se spune totul pe șleau – șleaul și albia de porci devenind magistralele tranziției.

Desfundarea mahalalelor și emanciparea lor prin scris te fac să te întrebi dacă alfabetizarea n-a fost încă o greșală a regimului trecut? De ce scriu toți, domnule? De ce înjură așa, ce-i cu gunoaiele astea, aceste lături care ni se toarnă în cap? Bălăcăreala asta pornografică, aiureala, „pamfletele" de față la gard – să însemne toate acestea *libertatea presei*? Mojicia, mitocănia, darea la moacă, circul tuturor săriturilor peste cal sunt descurajante. Era o prostie în noi, pe care regimul trecut a ținut-o, și pe ea, sub obroc și acum zburdă. Setea de mediocritate pe care o vezi în jur te sperie. Și – ca scriitor– te scoate din mână.

Nu pot încheia decât cu o invocație către spiritul lui *Caragiale*:

— Nene Iancule, de ce nu mai râdem, noi balcanicii – unși cu toate alifiile, dați în stambă, e drept –, noi cărora ne plăcea vorba cu șfichi, vorba în doi peri, în cinci peri, în șapte... care savuram aburul spusei și spuma spiritului, de care am făcut atâta risipă?

Unde sunt vremurile de altădată?

Că tot tranziție a fost și atunci - o lungă tranziție, numai că leul era de aur și deșertul de praf și pulbere.

Nene Iancule, sloboade, la români, șipotul rostirii inteligente și cu haz (sau măcar gramaticale, cât de cât).

Roagă-te să se dea drumul la râs.

Și ajută-ne să ne regăsim echilibrul, distanțierea cuvenită de tot ce ne poate întina, dibuirea acelui calm superior, propice contemplării artistice a binelui și răului.

Și dacă faci asta, o să-ți jucăm și piesele.

Erată: Desenele din „Literatorul" nr. 2/1993, pagina 5, aparțin lui Marin Sorescu.

Între Caragiale, Gherea și Zarifopol

În 1935, Șerban Cioculescu făcea un excelent examen al *Corespondeței dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol*. Mai încoace, corespondența marelui dramaturg a fost publicată integral în *Opere. Corespondență*, 1942, și în *Scrisori și acte*, 1963, ediții ale aceluiași Șerban Cioculescu. Mai putem lua în considerație și *Corespondență*, 1972, de Constantin Dobrogeanu Gherea, și *Paul Zarifopol în corespondență*, 1987, unde Al. Săndulescu secondat de Radu Săndulescu adună scrisorile expediate de eseist, cunoscute de editori, edite pi inedite. Aici predomină scrisorile către I.L. Caragiale, G. Ibrăileanu (inclusiv cele primite) și Dobrogeanu Gherea, adică tocmai acele scrisori cunoscute mai demult. Unele scrisori (și atitudini) „în premieră", puține, nu vor face altceva decât să le îmbogățească pe cele constante și știute.

În 1902, la Leipzig fiind, Zarifopol se căsătorește cu fiica lui Gherea, Ștefania („Gherița"), care studia la Conservatorul din München. Caragiale se expatriază cu familia la Berlin în 1904 și, în aceste împrejurări, dramaturgul și eseistul-filolog comunică intens. Deja se cunoșteau, vag, prin intermediul lui Gherea, bunul prieten al lui Caragiale...

În misivele lui Zarifopol către Gherea, din Germania în România, expresiile și reminiscențele caragialești abundă. Glumește, în felul lui Nenea Iancu, pe seama unor slăbiciuni ale sale, cum ar fi „patima de a nu face nimic", „patimă în toată însemnătatea ei adânc filosofică". Ați văzut cum a regulat Coana Joițica Caillaux pe Cațavencu Calmette?"; „Ai puțintică răbdare – docomentul!"; „Să trăiască, că-i damă bună"; „Și-au găsit și prieteni de seama lor, aici în casă nouă, așa că: trai, nineaco! Soțietate, care va să zică!". Dintr-o altă scrisoare a lui *Herr Doktor* (Zarifopol era la doctorat în Germania) către criticul „socialist" aflăm despre moartea lui Panait Cerna și, ceea ce ne interesează aici, despre marea supărare a poetului provocată de rezervele lui Caragiale față de poezia lui: „Mai cu seamă se plângea de judecata lui Caragiale. Strașnic a suferit când i-a spus nu știu cine c-ar fi zis Caragiale că n-are talent deloc. Nu putea uita asta".

„Papagross" și „Pavlușa" își comunică știri despre „omul politic takist", Caragiale, scene pe cât de însemnătate ca documente de istorie literară, pe atât de amuzante. Zarifopol: „M-ai întrebat, tată dragă, ce am vorbit cu Gusti și Caragiale? Mai nimic. Gusti mi-a spus oarecare detalii despre Caragiale, care m-au indispus, detalii aflate, parte în România, parte în Berlin. Unele m-au supărat pentru că erau minciuni evidente, altele pentru că erau adevărate. Prin scrisoare nu vreu să ți le repet (...) Caragiale a publicat o cronică foarte frumoasă în *Opinia*. Broșura 1907 ai cetit-o desigur. Îți poți închipui numaidecât i-am adus aminte de *Vocea patriotului naționale* și de sufragiul universal. Vezi, ce vrea să zică fatalitate și ironie istorică: l-au ajuns, la bătrânețe, ideile lui Rică Venturiano! Nu era mai frumos să le fi avut din tinerețe?" (1908, februarie). Gherea, la rândul său, tot pe temă politică: „Aici, mare tămbălău cu partidul cel nou, Caragiale, cu telegrama de adeziune și cu articolul lui mi-a belit obrazul. Nu-i vorbă, mă așteptam eu la asta. Să scrii o diatribă minunată și ucigătoare împotriva politicianismului român (*1907 din primăvară până în toamnă*, *n.m.*, C.T.) și imediat după aceea să scrii un articol ditirambic și să aderi cu entuziasm la cea mai pură și caracteristică esență a aceluiași politicianism – a dracului consecvență" (1908, 19 februarie). Și, tot Gherea, despre „inocența" politicianului Caragiale: „Pe Caragiale l-am văzut de multe ori – s-a făcut om politic și pace. «Mă Costică, nu știi tu cât mă iubește poporul!». Și ceea ce-i mai nostim e că o spune pe jumătate serios. Adevărul e că la întrunirile publice e primit bine, de altfel ca toți geanabeții. Se înțelege, pentru Caragiale e o petrecere, dar pentru moment o ia în serios".

Am spus cu altă ocazie că prima mare experiență intelectuală a lui Zarifopol o constituie prietenia cu Caragiale. Deși diferența de vârstă dintre cei doi prieteni este de 22 de ani, au multe puncte de întâlnire: inteligență, spirit critic ascuțit, gustul ironiei, al paradoxului, atracția comicului, melomania, alergia la tulburările atmosferice. „Cuconul Iancu" îi deschide lui „Păvălucă" pofta pentru recoltarea de „perle" „finissime" și pentru conversații interminabile la „un pahar de Pfungstaedter" sau la „puțintel Pils(en) la Sachsenhof". *Herr Doktor* „se dă" la stil „boboranist" sau la istorisiri ghidușe, ca aceasta: „Știi, desigur, că, în acele zile, trăsnetul a făcut, în Germania și în alte țări, destule victime. Cea mai originală lovitură a fost însă, cred, în Lipsca. În Dresdener Strasse, Restaurantul Bienenkarb, a trăsnit, un butoi plin cu bere, care staționa tocmai pe treptele pivniței. Închipuiește-ți, ce doliu grozav pentru o populație teutonă! Așa simbolică lovitură a cerului! Mitică, ticălos, nu înceta să repete: noroc că s-a stins fulgerul în bere, altfel cine știe ce se mai întâmpla!..." (1906, iulie). Epistolele dintre cei doi prieteni sunt, zicând cam în stilul lor, comori ale geniului, testimonuri de prosperitate a spiritului. Peste 400 de scrisori, bilete, telegrame expediază *Herr Direktor* (Caragiale, fost director al Teatrului Național, scurtă vreme) și numai vreo 40, eseistul. Scriitorul și filologul se invită reciproc la concerte (ale celebrului Nichisch, în special: „D-ta, stimate d-le Director, când vii la Lipsca?

Să mai reamintim că Zarifopol va păstra, în felul lui stăpânit, cultul marelui artist. Într-o scrisoate către G. Ibrăileanu, el face o destăinuire pe cât de neașteptată în fondul ei mișcător, pe atât de sugestivă: „Ani de zile am trăit cu el, cu atât mai absorbit de dânsul, cu cât, fiindcă trăiam altfel destul de izolat, era aproape singurul om pe care îl frecventam. Un om cât o lume, se-nțelege. Nimic din ce mi-a trecut pe dinainte în toată viața mea nu mă obsedează atâta și cu atât de puternic farmec; mi-e plin capul de mutrele, de intonațiile, de gesturile lui toate, care erau, la un loc, o aproape neîntreruptă producere artistică. De aceea mi-e așa de frică să vorbesc, dar mai ales să scriu despre dânsul". Nu e greu de înțeles de ce lipsește o scrisoare a lui Zarifopol despre moartea lui Caragiale.

Desigur, cele mai bune mărturii ale acestei maxime prețuiri sunt solidele exegeze închinate lui Caragiale și, cu deosebire, excepționala ediție critică a *Operelor* acestuia, ediție inaugurată de Zarifopol (primele trei volume) și continuată de Șerban Cioculescu.

Constantin TRANDAFIR

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

O sinteză necesară

O sinteză*) necesară și, deci, bine venită, aparținând conf. univ. dr. Tiberiu Pleter, ne îndeamnă să medităm puțin asupra unui fapt deloc lipsit de importanță: cât de prezente sunt în conștiința criticii românești (dar și a unui public mai larg) unele literaturi. Ce știm, de exemplu, despre literatura chineză din Taivan sau despre literatura sudcoreeană. Acestea sunt doar două exemple luate la întâmplare, petele albe sunt mult mai numeroase. Dar cazurile citate se referă la literaturi îndepărtate... Partea tristă este că suntem prea puțin informați despre culturile popoarelor aflate în imediata noastră vecinătate. A fost o vreme când s-a tradus mult din literaturile moderne ale țărilor învecinate sau apropiate geografic; în ce privește capitolul premodern al acestora, reprezintă, practic, o imensă umbră. Și ce surprize ne-ar oferi cunoașterea, de exemplu, a literaturii croate sau polone din vechime! Nu este vina criticului sau a istoricului literar român, ci a cunoscătorilor acestor culturi. De multe decenii, funcționează o secție de slavistică la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București (mai înainte în cadrul Facultății de Filologie sau de Litere), unde astăzi sunt reprezentate, printr-un număr însemnat de cadre didactice, toate limbile și literaturile slave cu o mai îndelungată tradiție culturală. Specialiștii de la această secție au publicat și continuă să publice pentru necesități didactice, în limba respectivă, cursuri urmând integral traseul evolutiv al acestor culturi. Fiind însă redactate în limbi puțin sau deloc accesibile (până și cunoașterea limbii ruse este o raritate printre criticii români), ne explicăm astfel de ce în sintezele de literatură universală (de altfel nu numai în cele apărute la noi în țară) literaturile slave încep parcă, în cel mai bun caz, la finele secolului al 18-lea! Studii, articole (mai ales în „Romanoslavica") au apărut destule, dar ele nu pot suplini absența sintezelor de amploare. Există însă și semne încurajatoare. Dispunem deja de o sinteză de mari proporții, elaborată de Stan Velea, *Istoria literaturii polone* în două volume (1986, 1989). Eu însumi am publicat o *Istorie a literaturii slovace* (1986) și un fel de apendice la ea sub forma unei antologii a *Liricii slovace de la începuturi până azi* (1987).

Tiberiu Pleter îndeplinește și el o misiune de pionierat. Și încă una importantă, pentru că se referă la una dintre literaturile slave cu o mai veche și mai bogată tradiție decât altele, fiind cunoscută, cel puțin pe acest segment de istorie, prin două nume de rezonanță internațională, Jan Hus și Jan Amos Komenský (Comenius). Regret însă faptul că această lucrare, original redactată și extrem de instructivă a fost tipărită la tipografia Universității din București în doar câteva sute de exemplare. Concepția lucrării este adaptată nevoilor didactice. Începe cu explicații privind conceptul de literatură cehă veche din care cel puțin anumite lucruri ar fi putut lipsi, fiind identice sau similare cu „conceptul de literatură română veche". De asemenea, autorul dă citate în original (pe care le traduce). Acestea nu sunt reproșuri, ci doar avertismente pentru cititorul român, ca să nu creadă că are în față o lucrare destinată comparatiștilor, dar și recomandări în vederea unei revizuiri pentru a putea prezenta această necesară sinteză unei edituri de mai mare audiență.

După o *Scurtă privire istorică asupra cercetării în domeniul literaturii cehe vechi*, autorul urmează traseul literaturii cehe în funcție de evoluția și modificarea limbii literare ca și de fenomenele literare propriu-zise. Urmează deci capitolele *Cultura și literatura în limba slavă veche*, apoi *Cultura și literatura în limba latină*. În altă formă dicotomia lingvistică continuă și în secolele următoare, pentru că, după ce limba slavă veche (slavona bisericească) a fost abandonată, a venit rândul limbii cehe să intre în competiție cu limba de cultură a întregii Europe occidentale. De la începutul secolului al 14-lea provine o vastă cronică versificată ca și eposul cavaleresc de 8.500 de versuri, Alexandria, primele mari exerciții poetice în limba populară. Secolului al 14-lea i se acordă o atenție specială, fiind bogat în fenomene culturale de tot felul, în centrul cărora stă înființarea primei universități din Europa centrală, cea de la Praga (1348). Se succed tablourile generale ale epocilor husită, posthusită, umanistă și barochistă. Monografic sunt prezentate cinci remarcabile personalități: Tomáš Štítný (1333? – 1401/9), autor al mai multor scrieri de morală creștină în limba cehă și tălmăcitor al romanului popular Varlaam și Ioasaf; Jan Hus, primul mare reformator religios de pe continent; Petr Chelčický (1390?–1460?); reprezentantul aripii plebee a husiților; Jan Blahoslav, (1523–1571) erudit care a tradus *Noul Testament* (1564), dând impuls unui întreg colectiv de tălmăcitori care au redat integral în limba cehă *Biblia* (1579–1594), versiune ce a constituit multă vreme model normativ de limbă literară; Jan·Amos Komenský (Comenius) (1592–1670), întemeietorul pedagogiei moderne prin a sa *Didactica Magna* (1657) și totodată autor al primului roman ceh de factură picarescă, dar și moralizatoare, *Labirintul lumii și Raiul inimii* (1631). Tiberiu Pleter prezintă spre final un capitol despre *Folclorul literar în perioada Contrareformei religioase*. Înțelegem că T. Pleter s-a lăsat ispitit de concepția tradiționalistă privind situația literaturii de după 1620, anul înfrângerii opoziției cehe protestanto-husite, considerând perioada Contrareformei drept dăunătoare culturii cehe. Aici este obligatoriu să se facă unele distincții. Din punct de vedere social și național, este evident că situația s-a înrăutățit prin infiltrarea masivă a elementului germanic după emigrarea în masă a protestanților țărani, orășeni, intelectuali și nobilime de toate rangurile, mică sau mare. Literatura n-a avut nici ea parte de zile fericite, consecință a aceleiași migrări. Dar nu cred că se poate pune pe seama catolicismului „decăderea" literaturii cehe. În sfera catolicismului s-a dezvoltat cea mai înfloritoare cultură, cea italică, de unde a pornit renașterea întregii culturi europene. Cauza a fost alta: acel devastator război de treizeci de ani care s-a desfășurat în bună măsură pe teritoriul Boemiei. După încheierea lui, cultura a cunoscut o nouă perioadă de înflorire; am în vedere arhitectura, pictura, sculptura, dar și literatura care n-a încetat să existe fie în emigrație (sub semnul protestantismului), fie acasă (literatură preponderent de orientare catolică). Cine citește cu atenție capitolul intitulat *Literatura cehă în perioada Contrareformei religioase* va constata cu ușurință că „decăderea" este relativă sau, dimpotrivă, că după câteva decenii de derută literatura s-a îmbogățit *atât cantitativ, cât și calitativ* (ca să-l citez negativ pe Josef Hrabák, autorul capitolului privind Contrareforma și folclorul în perioada respectivă cuprins în *Istoria literaturii cehe* – operă colectivă – din 1959. E suficient să amintim că în această incriminată perioadă au creat opere de valoare: Jan Amos Komenský, reprezentant al emigrației protestante, cât și ferventul catolic Bohuslav Balbín, acesta din urmă dovedindu-se, ca și emulul său protestant, un mare patriot, ce a încurajat prin scrierile sale cultivarea limbii cehe. Nu trebuie uitată nici opera poetică și de muzicolog a poetului catolic Adam Michnaz Otradovic care aduce pe teritoriul ceh rezonanțe ale marinismului italian.

Serios și conștiincios, ca în tot ce a scris și a publicat până acum, Tiberiu Pleter ne copleșește cu o vastă bibliografie pe care, din păcate, cel ce nu cunoaște limba cehă n-o poate consulta decât parțial. Un indice de nume și câteva reproduceri după tablouri, coperți sau file de cărți încheie volumul de *Istorie a literaturii cehe vechi*, pe care am dori să-l vedem în mâna tuturor compatrioților și specialiștilor în literatura română veche, deoarece socotim că literatura cehă veche se situează la intersecția dintre literaturile occidentale și cele estice. Prin poziția sa geografică, ca și prin aderența sa la catolicism, apoi la protestantism, a asimilat idei și maniere din literaturile italiană, franceză, engleză și germană, dar a avut, datorită vecinătății unor mari puteri cuceritoare, cum a fost așa-zisul Imperiu Roman de limbă germană, apoi Austria, mult de suferit, încât înaintarea literaturii cehe s-a făcut cu destulă greutate, iar formele ei moderne s-au cristalizat abia în secolul al nouăsprezecelea, întocmai ca în aproape toate literaturile din estul Europei.

Cornel BARBORICĂ

*) Tiberiu Pleter, *Istoria literaturii cehe vechi*, Tipografia Universității București, 1992 (311 p.)

Bohumil Trnka – opera postumă (Lingvistică generală și anglistică)

La Universitatea Carolină a apărut nu de mult un volum, editat de dr. Jiří Nosek, cuprinzând opera postumă a lui Bohumil Trnka, membru marcant al faimosului Cerc Lingvistic de la Praga, alături de Vilem Mathesius, V. Skalička, B. Havránek, K. Horálek și de savanții ruși N.S. Trubetzkoy, S. Karțevski și R. Jakobson. Este cercul care a pus una din pietrele de temelie ale structuralismului interbelic în lingvistică, prin întemeierea fonologiei, formularea tezei privind limba ca sistem de (sub)sisteme și, în general, prin concepția funcțională cu privire la limbaj.

Ultim președinte, dintre „veterani", al celebrului cerc, Trnka a rămas fidel teoriei științifice elaborate de Școala pragheză, dezvoltând-o, după cum o demonstrează acest volum de scrieri de lingvistică funcțională*). De-a lungul celor peste 200 de pagini, volumul cuprinde douăzeci de studii, în cea mai mare parte inedite, însoțite de ample rezumate engleze, în care autorul, profesor de limba și literatura veche engleză la Universitatea din Praga, abordează o arie largă de probleme, reductibile la două domenii distincte: domeniul predilect pentru autor, al lingvisticii generale (centrat în acest volum pe teoria semnului lingvistic) și acela al anglisticii. Majoritatea studiilor adunate aici au fost citite de autor cu ocazia sesiunilor științifice ale cercului praghez și ale grupului de lingvistică aplicată, conduse de el până la sfârșitul vieții (1984).

În concepția funcțională a Școlii pragheze, ilustrată și de opera lui Trnka, limba este un sistem și o structură de relații realizabile pe două axe: axa paradigmatică (a opozițiilor dintre cele mai variate unități lingvistice) și cea sintagmatică (a contrastelor dintre aceleași unități), ceea ce reprezintă o moștenire conceptuală saussuriană. Însă disocierea limbii (*langue*) de vorbe (*parole*) în interiorul limbajului, anticipată de neogramaticii germani și accentuată de lingvistul genevez, este socotită ca insuficientă în raport cu multitudinea și varietatea de situații în care funcționează limba ca sistem de semne, ceea ce postulează conceperea unei structuri mai elaborate. Găsim aici un punct în care critica pragheză a concepției saussuriene se întâlnește în același cadru funcționalist cu contribuțiile critice-contructive ale lui Eugen Coșeriu, dar lingvistul tübingenez nu este citat în acest volum. Numele care revin, de altfel, cel mai des în aceste pagini sunt, în afară de acela al lui F. de Saussure: Trubetzkoy, Otto Jespersen și Mathesius.

Deși structurile lingvistice se bazează pe structuri logice, lingvistica rămâne, la Trnka, o știință autonomă, obiectul ei – limba – fiind un fenomen social în oricare dintre momentele existenței lui. Relațiile semiotice au două proprietăți universale: asimetria și tranzitivitatea. Tranzitivitatea logică vrea să spună, de exemplu, că dacă fonemul (element al unui nivel lingvistic inferior) marchează lexemul (unitate a unui nivel lingvistic superior: lexicul), el marchează totodată și propoziția (unitate funcțională a unui nivel lingvistic superior celui lexical: sintaxa). Totuși, logica nu furnizează principii euristice științelor particulare, iar lingvistul structuralist are de procedat în cercetarea obiectului său de studiu pe o cale proprie. Legile logicii au validitate permanent neschimbată, absolută și nu admit excepții, pe când legile teleonomice ale lingvisticii structurale nu sunt universal valide și sunt supuse schimbărilor.

Limba tinde a fi o structură adecvată de conținut și de expresie, ale cărei forme se încarcă de înțeles și de emoție, un optimum cu propria lui ordine interioară, menit a face față exigențelor comunității vorbitoare. Ea este văzută de Trnka în chip de rețea de relații funcționale într-o etapă dată din existența ei sau în faze ce străbat perioade de continuitate istorică. Chiar schimbările diacronice pot fi interpretate în relație cu sistemul întreg al limbii.

Metoda comparației între cel puțin două limbi, căutarea invariantelor din toate limbile (sau măcar din mai multe) este o metodă de cercetare considerată ca sigură în lingvistică. Lingvistul praghez atrage însă atenția asupra unui risc posibil în această privință, anume evaluarea subiectivă a deosebirilor și asemănărilor structurale dintre limbi, într-o comparație tipologică, dacă una dintre ele este luată drept etalon pentru caracterizarea celorlalte.

Interes deosebit a arătat lingvistul ceh *cuvântului*, atât din perspectiva lingvisticii generale (în *Slovo a pojem*, „Cuvânt și concept"), cât și din aceea a anglisticii (în *Odvozování slov v morfologické struktuře angličtiny*, „Formarea cuvintelor în structura morfologică a englezei" și *Dlouhá slova v angličtině*, „Cuvinte lungi în engleză"). El definește cuvântul ca ansamblu de fenomene dispuse într-o secvență lineară, apt să îndeplinească o funcțiune în comunicare, ansamblu mobil și detașabil de alte forme fără a-și pierde identitatea. B. Trnka clasifică cuvintele în trei mari câmpuri semantice: (a) cuvinte ce denotă elemente ale lumii extralingvistice, (b) substitute ale celor dintâi, (c) cuvinte funcționând ca instrumente ale structurii lingvistice pure. Deosebirile dintre analizele lumii extralingvistice operate prin cuvinte în mod specific în fiecare limbă se pot estompa în cazul împrumuturilor lexicale sau în acela al unei influențe culturale nivelatoare. Cuvintele cu structură morfologică alogenă devin monomorfematice (neanalizabile) din punctul de vedere al vorbitorului nativ.

Autorul caracterizează „cuvintele lungi" din engleză ca suporturi ale unor străinisme fonologice și morfologice, formate din două sau mai multe silabe (în contrast cu germanismele din fondul lexical principal al englezei, de dimensiuni în general monosilabice): engl. *illustration, polite, to ferment; lioness, dormitory, addressee*. În „cuvintele lungi" granițele dintre morfeme sunt foarte estompate, morfemele radicale sunt numai vag percepute. Trnka vede în acest fenomen o tendință a limbii engleze spre rezistență la acumularea de afixe derivative, o tendință spre monoformism, izolare morfologică și supletivism (ca în perechile engl. *son – filial, word – verbal* ș.a.).

Între morfologie și sintaxă nu este o graniță strictă. Cele două subniveluri ale structurii gramaticale se întrepătrund, chiar dacă fiecare dintre ele întreține relații variate cu realitatea extralingvistică. În morfologie, mănunchiurile de trăsături distinctive pot fi exprimate sintetic (prin câte un formant) sau analitic (prin mai mulți formanți). Comentând relațiile sintagmatice, B. Trnka distinge câteva clase morfologice de bază ale acestora: a) determinarea opozabilă nondeterminării, b) coordonarea (cf. engl. *bread and butter*) opozabilă subordonării (cf. ceh. *chléb s máslem*), c) integrarea semantică (cf. engl. *the best man*, *„mládenec (na svatbě)"*, rom. *„cavaler de onoare"* opozabilă contrastivității „nejlepší člověk", rom. „omul cel mai bun"), d) compatibilitatea opozabilă incompatibilității (ex.: neutralizarea contrastului de număr, ca în engl. *My brothers are merchants*.).

În ceea ce privește introducerea în lingvistică a unor procedee și concepte din alte științe, ea produce un balast inutil, opinează Trnka, în afara cazului în care acele procedee și concepte ar servi la explicarea mai bună a obiectivelor științei limbii.

Adunând la un loc contribuțiile postbelice ale unuia dintre reprezentanții însemnați ai Școlii pragheze de lingvistică, volumul de față reprezintă o mărturie elocventă privitoare la evoluția acestei școli în ultimele decenii.

Constantin DOMINTE

*) Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Monographia CIII-1988: Bohumil Trnka, *Kapitoly z funkční jazykovědy (Studies in Functional Linguistics)*, Univerzita Karlova, Praha (1990).

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

Un omagiu bizar...

Sărbătorit la ziua naşterii (15 ianuar) cu tot mai prăfuită osteneală (emisiuni de radio şi televiziune cu actori *citind* versuri pe un ton de proaspătă îngropăciune, articole, în presă, în care i se recunosc merite dar, vai, şi cusururi naţionale, certat pentru evocarea unui voievod apărându-şi sărăcia, nevoile şi neamul, Mihai Eminescu s-a „bucurat" în acest 1993 de cea mai năstruşnică, neruşinată celebrare: cea a deţinuţilor din penitenciarul Botoşani.

Botoşani, nu Tiraspol cum s-ar crede.

Amator de excentricităţi (e dreptul său), ziarul „Evenimentul zilei" le oferea cititorilor, înainte de „eveniment", următoarea informaţie:

„La Penitenciarul din Botoşani, în perioada sărbătorilor de iarnă, un grup de deţinuţi au lansat primul număr dintr-o revistă, deocamdată fără nume. Iniţiativa a stârnit un interes uriaş datorită, în primul rând, harului de gazetar al redactorului şef, Ionel Grumăzescu, fost student la Litere, condamnat pentru viol.

Revista surprinde scene din viaţa închisorii, nelipsind editorialul, semnat de redactorul şef, având ca temă alungarea resemnării din viaţa celui întemniţat. În această săptămână, Penitenciarul din Botoşani cunoaşte iar febra creaţiei. Colectivul de redacţie este în faza de machetare a numărului 2 al revistei dedicat, în exclusivitate, poetului naţional, Mihai Eminescu. Publicaţia este aşteptată de cei 1400 de deţinuţi, cu sufletul la gură, sperându-se în epuizarea întregului tiraj care, deocamdată, rămâne secret. Editorialul va fi semnat tot de Ionel Grumăzescu".

Din acelaşi ziar decupez (câteva zile mai târziu) relatarea exactă a bizarei sărbătoriri:

„Deţinuţii din Penitenciarul Botoşani au participat la manifestări omagiale dedicate poetului Mihai Eminescu începând cu ziua de luni, 11 ianuarie a.c. S-a debutat cu lecturi colective, pe camere, din opera marelui poet. A urmat un concurs de recitare finalizat pe 14.01.1993 şi intitulat «Eminesciana». Deţinuţii au fost antrenaţi în acest concurs dotat cu premii, pe categorii de vârstă: minori, deţinuţi tineri şi deţinuţi adulţi.

Manifestările au culminat cu o întâlnire–simpozion desfăşurată sub semnul lui Eminescu pe 15.01.1993. A fost invitat cu această ocazie un preot misionar ortodox, preotul Pătru Fercală de la Protoieria Botoşani. Au mai participat doi actori de la Teatrul „Mihai Eminescu" din Botoşani, care au susţinut un recital de poezie, precum şi o invitată de la Ministerul Culturii.

Deţinuţii au pregătit un scurt program «Eminescu». Pentru această ocazie, câţiva deţinuţi au pregătit şi o publicaţie având 8 pagini dactilografiate dedicate lui Mihai Eminescu. Aceste manifestări sunt destinate să lumineze programul a 1400 deţinuţi, dintre care majoritatea sunt condamnaţi pentru delicte grave comise prin violenţă. Datele ne-au fost oferite de comandantul penitenciarului, dl. maior Bahmătă Adrian, şi de dl. profesor Napoleon Ungureanu, care a coordonat manifestările dedicate lui Mihai Eminescu la penitenciarul din Botoşani".

Deci revista fără nume a fost doar o „publicaţie" (!) dactilografiată. Fără redactor şef, condamnat pentru viol. Programul va fi fost destul de încărcat (lecturi „pe camere"), concurs de recitări, program artistic, procesiune religioasă), fapt ce poate să aducă aspre condamnări României din partea Ligilor pentru respectarea drepturilor omului. N-a fost prea mult? Au fost denunţate cazuri când deţinuţii au fost siliţi să-şi mături singuri odăile. Au fost puşi să „dea" zăpada. Dar să-i pui să memoreze versuri, când ei nici vioaiele paragrafe ale Codului Penal nu izbutesc să le-nveţe pe dinafară (că de-aia sunt înăuntru!), îmi pare prea mult.

E bine că ministerul în chestie a fost reprezentat, dar îmi pare prea puţin. De ce a lipsit primul ministru? De ce a lipsit...

E bine că în puşcăria din Botoşani se face educaţiune culturală, dar nu înţeleg de ce asemenea generoase festivităţi nu sunt extinse? De pildă, dacă nu îndrăznesc prea mult, asupra cetăţenilor aflaţi – deocamdată – în stare de libertate. Scot şi aceştia reviste, bat medalii?

Mira-m-aş.

Versoterapia ar putea conduce la adevărate revoluţii în lumea, în fond, atât de cenuşie, a închisorilor: să-l tratezi pe un criminal cu „Mortua est" ar fi abuziv. Cu „Somnoroase păsărele", nu. Violatorii şi-ar uita năravul după o cură cu „Strigoii"? Ar vibra hoţii la „Oda în metru antic"?

Mira-m-aş.

Dar filmul (fiindcă el a fost uitat), cum s-ar numi el după „turnare"? „Memorialul plăcerii"?

Coborâtă, micşorată prin parade lăutăreşti, ţinta unor atacuri nedemne, imaginea eminesciană a ajuns la pângărire, victimă a perversităţilor „culturale": drapate în falduri groteşti.

Până aici am ajuns?

Eminescu şi Alexandru Ioan Cuza

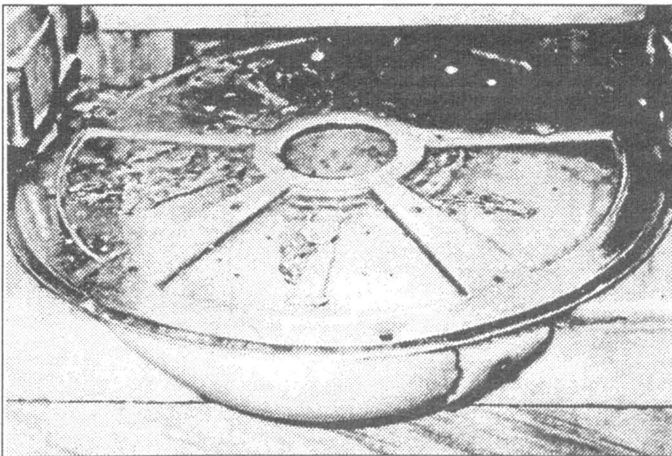
(Urmare din pag. 1)

să-l laude pe Cuza şi pentru măsurile sale în chestiunea evreilor din ţara noastră.

Eminescu considera că în politica internă i se putea aduce lui Al.I. Cuza o singură învinuire şi ea privea graba cu care introduce reforma administrativă. Şi ea însă – arată Eminescu în *Timpul*, în 27 februarie 1882 – fusese impusă „din silă de temporizare". Se deschise însă calea spre funcţionarism, care avea să devină sub monarhie o plagă a societăţii româneşti.

Politica externă a lui Alexandru Ioan Cuza este prezentată de Eminescu ca fiind în concordanţă cu situaţia internă a ţării. Poetul constată, ca un fapt important, că domnitorul n-a avut un program în politica sa externă. „Omul care a avut – scrie Eminescu în *Timpul*, în 30 septembrie 1880 – cele mai mari succese în politica exterioară a ţării, Vodă Cuza, n-a avut nicicând un anume program, ci s-a purtat după timp şi împrejurări." Această politică era impusă de poziţia geografică a României, situată între trei mari imperii – Imperiul otoman, Imperiul austro-ungar şi Imperiul ţarist – ameninţare permanentă a integrităţii teritoriale a ţării.

Eminescu îl propune pe Alexandru Ioan Cuza ca model de urmat pentru un domnitor şi prin priceperea cu care ştia să-şi aleagă oamenii în înfăptuirea marilor reforme interne şi în politica externă. M. Kogălniceanu, de numele căruia se leagă reforma agrară, caracterizat de Eminescu om politic cu „claritate de vederi, judecată cuprinzătoare, sigură şi fără şovăire"; Constantin Negri, căruia i se datorau, „în bună parte, toate actele mari săvârşite în istoria modernă a românilor"; Manolache Costachi Epureanu, „consilier în cele bune"; Ioan Strat, economist şi jurist, cu merite aparte în întocmirea legislaţiei din domnia lui Cuza; Ioan Gheorghe Ghica, ministru în mai multe cabinete, autor împreună cu Constantin Negri al memoriului justificativ pentru secularizarea averilor mănăstireşti; Cezar Bolliac, „prozator energic", care îşi pune pana „în serviciul intereselor naţionale cum le înţelegea şi le-a rezolvat Vodă Cuza"; D. Bolintineanu, ministru în domnia lui Cuza, uitat, apoi, de contemporani.

Disc de aur donat de Şerban Cantacuzino (Istanbul)

Eminescu evocă frecvent domnia lui Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Matei Basarab, care reprezintă în scrisul său termeni de referinţă pentru epocile de strălucire din istoria noastră naţională. Alexandru Ioan Cuza este şi el situat în galeria marilor figuri ale istoriei noastre naţionale. Cuza este unul, scrie Eminescu în *Timpul*, în 12 februarie 1880, „dintre Domnii cei mai patriotici din câţi au fost vreodată în Ţările Dunării române." Aici stă şi explicaţia condamnării participanţilor la complotul răsturnării domnitorului, în 1866. Alexandru Candiano-Popescu, Dimitrie Lecca şi Nicolae Haralambie, ofiţerii complotişti, nu puteau invoca nici o scuză pentru fapta lor în faţa istoriei. „Şi toţi ofiţerii care au luat parte – scrie Eminescu în *Timpul*, în 3 martie 1879 – la răsturnarea nocturnă a lui Vodă Cuza cată s-o ştie o dată pentru totdeauna că, în ochii istoricului şi în ochii celor drepţi, singura lor espiare nu poate fi decât nimicirea. Nu se confundă aci datoriile cetăţeanului cu datoria soldatului; cetăţeanul negustor, proprietar, lucrător poate fi nemulţămit cu forma guvernului ţării sale, poate comite crime politice, cari vor fi pedepsite neapărat, dar înalta trădare din partea unui civil e o crimă *politică*, din partea unui militar e *o crimă comună*." Alături de condamnarea severă a complotiştilor, care mergea până la auto-desfiinţarea fizică, Eminescu condamnă şi cercurile politice care favorizau înaintarea complotiştilor în ierarhia socială.

Alexandru Candiano-Popescu, cunoscut prin proclamarea republicii de la Ploieşti, este înaintat în grad şi devine adjutant regal; Dimitrie Lecca este, sub monarhie, ministru de război. Eminescu îl alătură ofiţerilor complotişti şi pe N.T. Orăşanu, autor de pamflete antidinastice, devenit susţinător al monarhiei. Poetul avertiza, încă în 1870, în primele sale articole, că persoanele care trec dintr-o extremă în alta, batjocoresc azi ceea ce au lăudat ieri, se impune să fie înlăturate din viaţa politică. Asemenea exemple, arată poetul, contribuie la demoralizarea poporului.

Alexandru Ioan Cuza ocupă un loc aparte în istoria noastră naţională şi prin conduita sa după înlăturarea de pe tron şi plecarea în exil, unde se stinge din viaţă. Domnitorul îi iartă pe toţi adversarii săi politici, nu însă şi pe ofiţerii complotişti. „Au căzut domni – scrie Eminescu în *Timpul*, în 18 martie 1881 – prin rebeliune făţişă a poporului sau a armatei, au căzut prin amicii lor făţarnici; nici un Domn român, absolut nici unul n-a căzut prin trădarea strajei domneşti." Poetul dădea un avertisment contemporanilor săi, să ţină minte acest lucru.

Mai notăm ca un fapt important şi opinia lui Eminescu potrivit căreia, dacă Al. I. Cuza nu era răsturnat de pe tron, Curtea din Viena şi guvernele de la Budapesta nu puteau încheia pactul dualist din 1867. „De câte ori partidele s-au unit – notează Eminescu în manuscrisul **2276, 195r** –, nu s-au unit decât spre a face un mare rău naţiei. S-au unit în '66 ca să-l răstoarne pe Cuza Vodă. Dacă nu l-ar fi răsturnat, niciodată unirea Ardealului cu Ungaria nu se făcea."

Regele Carol I este, pentru Eminescu, în comparaţie cu Alexandru Ioan Cuza, Carol Îngăduitorul, prin lipsa de autoritate, sau şi mai rău, Rampsinit Îngăduitorul, trimitere la unul din faraonii egipteni.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ion COJA

Pentru o ecologie a limbajului

Lumea de azi trece prin transformări și prefaceri profunde. Din păcate, aceste schimbări nu înseamnă întotdeauna progres. Dimpotrivă, o sumedenie de evenimente și evoluții contemporane alterează grav conținutul ideii de om și atentează implacabil la viitorul omenirii. Domeniul lingvistic al existenței noastre nu este nici el ocolit de efectele nefericite ale unui mod de viață ce se străduiește din răsputeri să iasă din tiparele tradiționale, fără a avea însă o conștiință clară a alternativei pe care o alege, a drumului pe care se angajează.

Ne facem datoria să avertizăm opinia publică asupra câtorva aspecte și consecințe ale degradării lingvistice din zilele noastre.

Pornim de la convingerea că limbajul nu se reduce la un număr oarecare de cuvinte, expresii și propoziții cu ajutorul cărora te poți descurca în piață, la cumpărături, sau în căutarea unei adrese. Limbajul este mai mult decât un instrument de comunicare, el este și un sediment subtil de spiritualitate, de valori specifice care nu au alt mod de existență și de acțiune asupra ființei umane decât *în* și *prin* limbaj. Degradarea unui idiom, uneori până la dispariția sa, înseamnă degradarea unor valori spirituale, dispariția unor tezaure de sensibilitate și ingeniozitate, înseamnă sărăcirea zestrei spirituale a umanității.

Din păcate, zeci și sute de limbi sunt astăzi amenințate cu dispariția. Vorbitorii acestor idiomuri, integrați cu prea mare grabă ritmurilor moderne, lipsiți de o înțelegere adâncă a propriei lor ființe etnice, se leapădă prea ușor de moștenirea lingvistică a părinților, pentru a dobândi în schimb o cunoaștere precară, aproximativă și nesigură, a unei limbi de circulație mai largă, pe care o socotesc a le fi mai utilă în efortul de a se integra unor structuri sociale superioare.

Multe limbi care azi încă se mai vorbesc, peste câteva decenii vor dispărea. Dispariția unei limbi este un proces inevitabil, care s-a petrecut dintotdeauna. Ceea ce se cuvine să împiedicăm este dispariția acestor limbi într-un ritm anormal de rapid, cu o viteză de dezintegrare *brusc* prea mare, sporită în chip artificial de anomaliile vieții moderne de azi.

Dispariția unei limbi este, în mod natural, un proces lent, care se desfășoară pe parcursul a mai multor generații, a căror treptată integrare într-un univers lingvistic nou are drept consecință îmbogățirea acestui idiom de adopțiune cu o serie de elemente „salvate" din limba părăsită și care, astfel, nu dispare cu totul, ci își pune pecetea, mai mult sau mai puțin vizibilă, asupra limbii „învingătoare", sporind astfel zestrea de spirit incorporată în grai, sporind deci omenescul din cei ce vor vorbi mai departe limba astfel îmbogățită.

Dar este nedrept și dezonorant pentru zilele noastre că dispar limbi despre care nu ne-am învrednicit să știm nimic. Aceste limbi reprezintă, de cele mai multe ori, cheia unică cu care putem avea acces la o lume întreagă de mituri, obiceiuri, experiențe și credințe, valori ce caracterizează o ipostază umană irepetabilă, a cărei cunoaștere însă este indispensabilă articulării corecte a acelui portret global al Omului, al ființei noastre proprii care, din perspectiva anticului imbold, apolinic și socratic, al cunoașterii de sine constituie preocuparea de căpetenie a culturii universale.

În multe state ale lumii societatea se află în căutarea limbii naționale unice. Acest proces are justificările sale, suficiente pentru a nu-l mai pune în discuție. Nimic însă nu-i poate justifica pe cei ce ar încerca, din afară și cu mijloace coercitive, să orienteze și să grăbească impunerea unui idiom cu prețul abandonării totale a altor idiomuri. Nimic nu justifică o politică de descurajare a unei anumite limbi. Iar argumentul prin care o limbă se poate impune înaintea altora nu poate fi decât puterea ei de atracție, liber resimțită de vorbitori. Aspectul politic al chestiunii nu poate fi decât ultimul demn de luat în seamă.

Ne adresăm autorităților politice spre a le îndemna să încurajeze folosirea și studierea limbilor pe cale de dispariție, oricât de mic ar fi numărul celor ce mai vorbesc aceste limbi.

Procesul degradării limbajului este azi strâns legat de practica emigrării, atât de caracteristică ultimelor decenii și atât de încurajată prin diverse organisme internaționale. Nenumărate sunt dramele lingvistice generate de fenomenul emigrării. Milioane de oameni își părăsesc limba maternă, încetează de a o mai folosi, fără să reușească însă a o înlocui cu o limbă nouă, cea de adopțiune, pe care s-o stăpânească la fel de bine. Milioane de oameni ajung astfel să comunice, iar cu timpul să și gândească, într-o limbă pe care o stăpânesc parțial, la un nivel ce nu le permite să aibă o autentică viață intelectuală și sufletească, spirituală.

Limbajul nu este numai un instrument al gândirii, ci este și tiparul în care se toarnă viața noastră spirituală, gândirea noastră. Milioanele de emigranți ai lumii moderne încetează, cei mai mulți, de a mai stăpâni, de a mai vorbi cumsecade o limbă, cu toate acele subtilități și frumuseți care dau atâta demnitate ființei umane cuvântătoare. Aceste milioane de confrați ai noștri încetează astfel de a mai *simți* și *gândi* cu întreg potențialul înzestrării lor naturale, native. Încetează de a mai fi oameni în deplinul înțeles al acestui cuvânt, în deplinătatea atributelor umane.

În momentul de față, zeci de milioane de emigranți nu reușesc să trăiască în *interiorul* unei limbi, ci undeva la periferia a două sau mai multe limbi, pe care le cunosc deficitar, limitat strict la necesitățile practice, ale vieții materiale zilnice. Pentru acești veritabili handicapați, limbajul decade din demnitatea sa, din rangul său de „instrument dătător de învățătură" (Platon).

În plus, acești dezmoșteniți pe care soarta i-a alungat din paradisul graiului părintesc, însușindu-și parțial limba nouă, de adopțiune, pun în circulație o variantă simplificată și extrem de sărăcită a acestei limbi. În timp, acțiunea lingvistică a milioanelor de emigranți va avea ca rezultat erodarea limbilor pe care le adoptă, sleirea acestora de ceea ce au mai prețios: specificitatea, unicitatea lor idiomatică.

Presa, radioul, televiziunea și cinematografia, textele de muzică ușoară, mass media în general, tind și ele spre același rezultat. Străduindu-se să se facă înțelese de un număr cât mai mare de indivizi, aceste instituții practică un limbaj care depersonalizează limbile naționale, le reduc la structurile cele mai accesibile, mai comune, le simplifică și le sărăcesc.

La un nivel încă și mai jos încearcă să reducă limbajul mașinile automate de tradus, care atentează și ele la integritatea limbii ca fenomen spiritual global, propunând celor ce mânuiesc aceste mașini o variantă sărăcită a limbilor programate pentru traducere. Se naște astfel pericolul ca aceste variante, cu timpul, să intre în uzul public, eliminând țesătura subtilă de opoziții și valori care dau fiecărei limbi acel farmec distinct, inconfundabil, cu care s-au ales după un exercițiu multimilenar.

Apelul nostru se adresează tuturor celor capabili să-l înțeleagă, să mediteze asupra lui și, pe măsura puterilor fiecăruia, să acționeze întru

– *salvarea* limbilor aflate pe cale de dispariție, încurajându-i, pe cei ce încă mai vorbesc aceste limbi, să-și păstreze identitatea lingvistică

– *cultivarea* limbii naționale a emigranților.

Apelul nostru se adresează însă, în primul rând, profesorilor, publiciștilor, scriitorilor! Responsabilitatea scrisului și vorbitului în public nu privește numai ideile și atitudinile promovate! Mai mult decât ideile, are contagiune în public *stilul* vorbirii și scrierii noastre. De aceea, suntem datori să facem din felul nostru de a vorbi și de a scrie un model de punere în valoare a posibilităților oferite de limba în care ne exprimăm. Căci aceste posibilități de expresie sunt rodul gingaș al unei acumulări multiseculare, iar neglijarea lor este nu numai expresia unei gândiri simpliste, deficitare, ci și un act de nepăsare față de generațiile viitoare, la care, prin noi și din cauza noastră, va ajunge o variantă degradată a limbii materne.

Nimic mai social decât limba!

Nimic mai personal decât timbrul vocii și felul de a vorbi, căci „le style c'est l'homme lui-même"!

Degradarea limbajului este un semn al degradării, deopotrivă, sociale și individuale... Societate și individ au interese comune în salvgardarea limbajului, a valorilor lingvistice.

Demnitatea ființei umane crește din capacitatea fiecăruia dintre noi de a-și apăra și cultiva individualitatea, unicitatea. Fiecare om este o experiență unică, irepetabilă în veșnicia universului. La fel și fiecare idiom, fiecare națiune, fiecare generație. Este un drept esențial al fiecărui om, dar este mai mult decât un drept, este și o datorie față de sine însuși, să reziste presiunilor socio-culturale care, în lumea modernă, încearcă să șteargă între indivizi diferențele de structură sufletească și comportament spiritual. Uniformitatea, stereotipia și simplismul devin tot mai mult atributele manifestării noastre ca ființe grăitoare, fiind deopotrivă efect și cauză ale depersonalizării umane în lumea modernă.

Fiecare om are dreptul la propria personalitate, la un stil care s-o sublimeze într-un chip inconfundabil. Iar moștenirea lingvistică, limba maternă a fiecăruia dintre noi oferă acel evantai de semne din care să ne alcătuim fiecare stilul său, potrivit firii sale spirituale și deosebit de al tuturor celorlalți.

În momentul de față însă, asupra fiecărei limbi acționează factori distructivi, care vor avea ca efect sărăcirea acestor limbi de o serie de valori lingvistice azi încă aflate la dispoziția vorbitorilor.

Profund greșită este credința atât de răspândită printre cei ce hotărăsc politica culturală și orientarea învățământului, precum că spiritul tehnicist și scientist, matematizant va fi să prevaleze tot mai mult față de cel umanist! Modelarea ființei noastre interioare după un asemenea reper va însemna desfigurare și degradare!

Omul, ca individ, este celula vie a organismului social. Nu e de conceput nici o reformare a organismului socio-politic fără a avea grija cea mai mare față de sănătatea celulei, a personalității umane. Organismul social-politic e chemat să asigure tuturor împlinirea personalității umane. Această împlinire a omului ca om este strâns legată și de viețuirea sa într-un univers lingvistic complex și accesibil în toate articulațiile sale.

Degradarea limbajului, la care asistăm cu o neputință tot mai vinovată, este parte din procesul general de degradare a valorilor umane, a lumii în care trăim și vor trăi urmașii noștri. Așijderea, remediul lingvistic nu poate fi separat de o soluție globală a problemelor cu care se confruntă viitorul lumii noastre.

Lumea noastră și cea de mâine sunt amenințate de un decalaj tot mai mare între disponibilitățile materiale ale omului, aflate în continuă creștere, și nivelul de conștiință și exigență morală la care ajunge fiecare individ, fiecare generație. Oricare dintre noi este în măsură să lase fiului său întreaga zestre de bunuri materiale agonisite într-o viață. Agonisita sufletească însă n-o putem lăsa moștenire nimănui, printr-un act testamentar, deși ea este bunul cel mai de preț care încununează o viață de om. În formarea și dezvoltarea sa morală, fiecare individ este nevoit să reia de la zero procesul edificării sale morale, etice, spirituale. Iar acest proces este de lungă durată, cerând concursul atent al familiei, al școlii, al anturajului profesional, al societății. Din păcate, trăim într-o lume tot mai grăbită, ce-și face tot mai puțin timp pentru a urmări, supraveghea și încuraja procesul edificării morale a individului. Lumea noastră e tot mai mult pasionată după putere, după valorile materiale, iar educația morală și spirituală rămâne pretutindeni profund neglijată. Apare astfel pericolul grav ca de aceste puteri materiale tot mai mari, uriașe, colosale, să ajungă a dispune indivizi superficial pregătiți din punct de vedere moral și spiritual. Această disproporție sporește în chip dramatic probabilitatea unor cataclisme mondiale, generate de indivizi străini de valorile umane autentice, incapabili să trăiască sentimentul răspunderii morale.

Limbajul se numără și el printre acele valori care nu pot fi transmise prin gestul fizic al schimbării de proprietar. Sunt valori ce nu pot fi transmise altei generații decât în măsura în care sunt pe deplin însușite, prin educație și instrucție. De aceea, în lumea noastră și în cea de mâine, mai mult ca oricând în istoria lumii, procesului de educație umanistă va trebui să i se acorde atenția cea mai mare.

Lumea de azi este divizată social-politic în țări și sisteme politice adversare. Viitorul fiecărei părți pare a fi amenințat de uneltirile „celuilalt". În realitate, amenințarea cea mai gravă atât pentru întreaga omenire, cât și pentru fiecare fracțiune a ei în parte, este o amenințare ce crește înăuntrul fiecărui stat, al fiecărei națiuni, al fiecărui individ: degradarea ființei umane, numărul tot mai mare al indivizilor care realizează tot mai puțin din atributele condiției umane, semeni de-ai noștri care tot mai greu ajung să cunoască și să-și însușească valorile spirituale elementare, fundamentale.

Educația cere timp și răbdare, dăruire și mijloace materiale specifice, destul de costisitoare. Din câte fonduri materiale și financiare se cheltuiesc azi în lume, cu gândul la viitorul acestei lumi, nu există destinație mai bine aleasă pentru aceste fonduri, mai prețioasă și mai imperios utilă decât educația, instruirea intelectuală și, mai ales, morală a tineretului. Din păcate însă, pentru educație și învățământ, pretutindeni în lume se cheltuiesc banii cei mai puțini și se arată grija cea mai mică!...

Cu nădejdea că încă nu e prea târziu să cunoaștem exact situația în care ne aflăm, precum și perspectivele ce decurg din ea, ne adresăm autorităților politice spre a le atrage atenția asupra importanței decisive pe care educația și cultul valorilor umane o capătă în acești ani de răscruce ai omenirii. Nimic mai politic, mai important pentru exercițiul și scopul puterii, ca preocuparea constantă și insistentă în vederea edificării lăuntrice a omului. Iar în interiorul acestui vast program educațional, care constituie în mod indiscutabil condiția sine qua non a unui viitor suportabil, subliniem preponderența pe care se cuvine s-o capete cultura limbii în învățământul de toate gradele, precum și în massmedia, al căror rost principal nu poate fi decât edificarea interioară a omului ca ființă nelimitat perfectibilă.

Ne adresăm tuturor celor capabili să identifice și să combată acei factori, inclusiv lingvistici, care, în lumea noastră, acționează pentru a limita, pentru a îngrădi expansiunea personalității umane.

Limbajul uman este creația noastră spirituală cea mai de preț, împlinită la capătul unei experiențe milenare. Cunoașterea temeinică a limbii materne îmbogățește sufletul și mintea noastră aidoma unei școli înalte, de neînlocuit. În lumea în care trăim, o mulțime de factori conlucrează în a-i împiedica pe tineri să se adâncească în limba părinților, amenințând astfel cu sărăcirea și schematizarea graiului uman. În diverse forme, degradarea lingvistică a atins toate limbile. Se vorbește cu îndreptățire despre o poluare a limbajului. Această metaforă conține în ea și speranța revitalizării limbilor, a revenirii la un mod de existență autentic. Depoluarea lingvistică devine astfel obiectivul ecologismului lingvistic, al unei strategii diferențiate pe fiecare limbă în parte. Firește, în organizarea și susținerea acestei vaste operațiuni, lingviștii vor avea și ei un cuvânt de spus. Deocamdată, cel de mai sus.

Constanța, august 1989

https://biblioteca-digitala.ro / https://bibmet.ro

Expoziţie canină

Nu putea suporta expoziţiile canine, îi producea o durere surdă, adâncă vederea patrupedelor aduse hăt, de departe şi care miroseau în cuştile lor a jale şi a excrement. Câinii erau pieptănaţi, aranjaţi şic, în pripă, de văzul lumii, şi cu toate acestea purtau ceva în ochi, ceva care semăna a bocet mut, fără lacrimi. Şi ea, femeia trecută de mult de tinereţe, mai era convinsă de ceva: pentru animale această făţarnică arătare însemna un chin, iar pentru gazde, un fel de vanitate. Cu toate acestea a ţinut morţiş să aibă pedigriul pudelului jucăuş de câteva luni şi, o dată primit, l-a şi aruncat într-un sertar unde adăpostea fotografii vechi, decolorate de scurgerea timpului, peste scrisori cu oarecare semnificaţie sentimentală pentru ea şi care acuma, impardonabil, erau trecute în lumea umbrelor. În fine, în sinea ei dezaproba expoziţiile canine, n-a participat la nici una, le ocolea în mod voit, până ce într-o zi, în care Dictatorul a interzis definitiv şi fără echivoc organizarea lor în Bucureşti. Şi aceasta era pe la începutul anilor optzeci. Cam pe atunci s-a emis şi „sfatul": în catedrala Caşin să nu se mai depună morţii pentru ultima slujbă, în restaurante să nu se mai ţină nunţi cu mirese îmbrăcate în alb şi cu lumânări aprinse.

Şi, curios lucru, aceste aşa zise „sfaturi", care de fapt erau interdicţii, pentru ea, şi pentru mulţi, au însemnat o trezire la realitatea acţiunii. Un adevărat impuls. Fiind pe teren, la Satu Mare, a fost cazată într-o cameră de hotel cu o femeie cam de vârsta ei şi care lucra la Ministerul de materiale de construcţii. Acolo a ascultat o adevărată poveste: tristă şi stranie, ca toate poveştile adevărate. În nopţile nesfârşite – fără lumină, fără încălzire, zgribuliţi sub două pături – o voce-de-femeie îi povestea despre fata lui Gheorghiu Dej; spusese că este grav bolnavă şi s-a adresat Dictatorului să-i ajute pentru obţinerea unei vile mici la Sinaia, unde să se poată retrage pentru zilele din urmă. Şi atuncea Dictatorul a făcut o adevărată demonstraţie de mărinimie, i-a repartizat fetei lui Dej o căscioară amărâtă, ba mai mult, a ordonat să fie mobilată – şi acuma urmează culmea clemenţei –, cu mobilă în valoare de 28 de mii de lei. Din ministerul respectiv, mai mulţi specialişti îşi băteau capul, cum să mobileze o casă cu suma respectivă prevăzută. Pe urmă, Lica Dej nu s-a mai mutat la Sinaia, s-a mutat altundeva, mai la înălţime şi definitiv. Aşa grăieşte folclorul...

Fusese o zi de o căldură toropitoare, când a fost înmormântată Lica Dej. Şi ea a ţinut să fie prezentă. Nu slujba frumos oficiată, creştineşte, nu văzul femeii moarte, nu corul mitropoliei o atrăgeau la funeralii, ci simplul fapt că era prezent un puhoi de oameni. Cu miile. Pe ea, şi pe alţii, o atrăgea interdicţia, cu toţii ştiau prea bine: nu este voie! De fapt, cam aceasta a fost ultima înmormântare de mare paradă a anilor optzeci în Bucureşti. Şi ea atunci, acolo, a plâns aproape cu un bocet în hohote, şi plânsul ei amestecat cu al altora s-a transformat într-un cor trist. Fiecare individ ştia exact pentru ce plânge.

Mai pe urmă – în nopţile ei albe – a plâns cu lăcrimi amare şi pentru miresele din faţa meselor de restaurant, încărcate cu bunătăţi greu adunate, care nu aveau voie să poarte rochia albă cu voal pe cap, ci în aşa-zisele rochii de după-amiază. De lumânări, nici vorbă! Soţia Dictatorului avea o teorie despre acest lumânări de nuntă, cică dăunează avutului obştesc, vezi Doamne, lumânările afumă tavanul restaurantelor. La expoziţiile canine patrupedele, de emoţie, cam des îşi ridică piciorul, şi în felul acesta infestează pământul frumoasei noastre capitale. Într-o vreme, vorba ei preferată era: „Sampliz să-mi faceţi în piaţa Unirii!" Trecuse ceva vreme până când anturajul ei a ghicit la ce se referă coana-mare cu ciorapi albi de mătase pe picioare şi cu o perucă splendidă, blondă, pe cap: biata de ea dorea în Bucureşti un CHAMPS-ELYSÉES.

Şi, indiferent unde avusesera loc, ea nu mai lipsea de la nici o expoziţie canină. Şi toate aceste voiajuri în viaţa ei au coincis cu anotimpul când, spectaculos, a început să se îmbătrânească. Aproape zilnic a sesizat că ceva s-a stins, ceva s-a degradat în sufletul ei. Medicul lor le-a explicat: „Acuşi ce vreţi, e lipsa de proteine..." Şi soţul ei se îmbătrânea. Şi încă vreo douăzeci de milioane. Pudelul a făcut zece ani. Era deja căruntă pe bărbie, pe lăbuţe, ici-colo pe creştet. Avea pe deasupra şi artroză. Când o spăla pe piciorușe, se auzea trosnetul oaselor, oscioarelor mici, de la labă. În permanenţă era supusă unor operaţii mai mari sau mai mici. Ca tot omul la bătrâneţe. Şi tot acest calvar al pudelului era sortit chiar de bunul Dumnezeu: trebuia să trăiască cu atâta intensitate procesul de alterare a câinelui, încât nici nu observase ce s-a petrecut cu ea. Era o problemă tracasantă procurarea hranei animalului. După ce Asociaţia Chinologică nu mai vindea conserve din resturi de carne pentru câini fiindcă oamenii s-au năpustit asupra conservelor şi le-au devorat, trebuia să treacă la altceva. Cu totul întâmplător a descoperit în hala pieţei Matache Măcelaru bojocul. Pudelul, în câteva săptămâni, făcuse o eczemă rebelă de la bojoc, doctorul a recomandat peşte oceanic. Ei doi, în schimb, şi-au fixat „alimentaţia raţională" tot pe bojoc. Câteva zile, ca focul de paie într-o seară târzie de septembrie, s-a aprins zvonul: în rândul animalelor ţinute în grajdurile mari, neîncălzite, de beton, bântuie tbc-ul. Panică mare, care însă pentru ea durase doar câteva ore. Firea ei, de ardeleancă blajină din Arad, i-a insuflat pace şi optimism: dacă aceasta este soarta noastră... Şi la prânzurile lor sărăcăcioase mestecau pe mai departe bojocul roz-brumăriu. Ar mai fi însă de adăugat: cu o oarecare silă. Mama ei a murit în anii patruzeci de tbc. şi ea îşi imagina că este imună faţă de această boală cruntă, neiertătoare. Mult mai târziu, după revoluţia din '89 s-a aflat că Dictatorul cheltuia pentru hrana familială lunar două milioane. La aflarea acestei veşti, nici n-a plâns măcar.

Directorul clinicii veterinare, prietenul lor, Titi Dumitrescu, după revoluţie a sunat la telefon: „Doamna Maria, nu-i aşa că de acum încolo renunţaţi la expoziţiile canine?" „Nici vorbă! Voi participa la toate!"

Sosise şi vremea aşa-zisei liberalizări, era un lux veritabil dacă din pensia ei modestă ar fi băut o răcoritoare, uitase cu totul şi definitiv în care cofetărie a Bucureştiului se serveşte specialitate de îngheţată şi, în cele din urmă, îşi pusese în vânzare garderoba ei de doamnă îmbrăcată cândva cu gust şi rafinament. Pe străzile şi în pieţele Bucureştiului nu se mai organizau mitinguri gălăgioase, ochii oamenilor deveniseră atinşi de o tristeţe bolnăvicioasă. Domnul Brucan, singurul politolog de paradă, apărea din când în când pe micul ecran al televizorului şi, cu voioşie în glas, prevestise: oameni buni, pregătiţi-vă, de acum încolo va fi şi mai grea viaţa. Şi culmea consta în faptul că în vocea distinsului şi cam tomnaticului politolog era ceva pace, de parcă dumnealui ar trăi undeva, departe de România, ferit de griji.

Inscripţie din timpul lui Constantin Brâncoveanu, Ierusalim

Părul ei în acest răstimp a devenit complet cărunt, de o albeaţă strălucitoare, silueta soţului ei, grav bolnav de inimă, parcă se topise de tot. Ce mai, pe faţa lui se instalase moartea. Pe ochiul drept al pudelului apăruse o cataractă care, la lumina palidă a serii, semăna cu un norişor inofensiv, mic şi albastru. Ea însă, mânată de un instinct ciudat şi pur feminin, lupta cu viaţa. Era prezentă la fiecare expoziţie canină şi-i produsese chiar o bucurie stridentă constatarea: numărul persoanelor crescuse vertiginos. La o expoziţie, într-o după-amiază târzie, când defilau câştigătorii campionatului gâfâind cu limba scoasă, deodată apăruse un băieţaş ţinând o pancartă în mână. Nu conducea în lesă un patruped, nu dirija pe nimeni. S-a oprit la mijlocul tribunei şi a ridicat peste creştetul lui de copil cuminte inscripţia: OAMENI BUNI, NU PĂRĂSIŢI PRIETENII VOŞTRI FIDELI LA BĂTRÂNEŢE!

În această clipă, în tribună se instală o tăcere adâncă. Toţi priveau stupefiaţi rugămintea copilului-minune care-i îndemna la bunătate şi milă. Ea oftase lung şi un strop de lacrimă rece se prelinse pe obrazu-i ridat. Care va să zică, trebuia să se târască până aici într-un oraş rănit mortal de suflul revoluţiei ca să ajungă la inima ei disperată o licărire de speranţă. Acasă, la cina lor sărăcăcioasă, a mărturisit soţului: astăzi e o zi importantă în viaţa ei, a primit în dar un îndemn scurt, simplu dar cu tâlc. Luase pudelul în braţe, îl mângâiase încet, foarte încet pe creştet povestindu-i despre expoziţia canină. Pudelul asculta atent, cu ochii ei orbiţi de cataractă.

La expoziţia următoare n-a mai stat o zi întreagă, s-a interesat cam pe la ce oră are loc defilarea campionilor. Dar de fapt ea aştepta – cu sufletul la gură – apariţia puştiului.

În această perioadă a vieţii lor comune cu câinele, pudelul bătrân a mai şi muşcat pe stăpânii ei. Din pură autoapărare. Dacă cineva venea în vizită, imediat se retrăgea în bucătărie unde era linişte şi o beznă binefăcătoare. Prezenţa oamenilor o obosea. O vecină tânără, gata mai întotdeauna cu sfaturi „preţioase", i-a servit cu gură plină: „Doamna Maria, ia descotorosiţi-vă de javra asta bătrână şi luaţi-vă un animal tânăr, zglobiu să v-aducă niscaiva bucurie în casă!" Atunci ea se supărase şi îşi poftise vecina afară.

În îmbătrânirea şi decăderea celor trei, a fost ceva surprinzător de comun: istoria şi de data aceasta le-a jucat o festă. Scapă cine rezistă. Ea de acum a început să-l şi viseze pe puştiul cel blond de la expoziţiile canine. Simţea o nevoie imperioasă să-şi revadă îngerul sub înfăţişarea copilului blond care te îmbia la bunătate.

Pudelului bătrân îi cădea părul, nu mai lătra, doar mârâia răguşit. În fiecare zi, când îi punea blidul cu mâncare bine înmuiată în zamă ardelenească în bucătărie, ieşea pe palier şi suna îndelung la propria-i uşă. În fine, câinele se dezmeticea şi începea să latre. Mânca urât, lacom, pe bâjbâite. Ea, câteodată, simţea o oboseală greoaie, parcă mâinile şi picioarele ei erau din plumb. Dar nu se lăsa. În ziua expoziţiilor canine se îmbrăca cu grijă din garderoba ce-i mai rămăsese – de doamnă distinsă şi cuminte de altădată –, se ornamenta cu bijuterii ieftine, de o calitate dubioasă, prea lucitoare pentru o bătrână şi-şi făcea apariţia la tribuna expoziţiilor canine exact la vremea defilării animalelor. De fapt, nu-i interesau câinii frumoşi, sprinteni, plini de viaţă, pe ea o interesa dacă va apărea puştiul blond cu mesajul pentru omenire: NU PĂRĂSIŢI PRIETENII VOŞTRI FIDELI, LA BĂTRÂNEŢE!

Maria TOTH

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Cartea veche în colecţia mănăstirii Tismana

Învăluită în nimbul frumuseţii şi al trecutului ei legendar, mănăstirea Tismana din munţii Gorjului este ca un diamant într-o salbă de perle. Aşezată într-un loc pitoresc, stă pe un pod calcaros abia cât zidurile sale, la o înălţime de 40 metri de la vadul apei şi sub piscul Stârminei, tăiată drept ca de cuţit. Un şiroi de apă răcoroasă saltă pe sub zidurile şi curtea mănăstirii izvorâtă din stânca Stârminei, aceasta fiind vestita „cascadă" căutată de marele întemeietor Nicodim.

Cele Patru Evanghelii - donaţie Matei Basarab, Ierusalim

După tradiţie, mănăstirea Tismana are la origine o biserică din lemn de tisă construită de călugărul Nicodim în timpul lui Vladislav Vodă. Radu Negru (1377–1384) ridică o biserică din zid a cărei lucrare a fost continuată de Dan I (1384–1386) şi Mircea cel Bătrân (1386–1418), care în hrisovul din anul 1387 arată că „ a mai avut de isprăvit cele nesăvârşite". Între zidurile mănăstirii s-au adăpostit, prin ani, şi oameni şi manuscrise. Peste 2100 de documente istorice, din care o parte sunt pergamente, au ajuns până la noi.

Evangheliarul lui Nicodim, scris pe pergament în limba slavă, păstrat astăzi în colecţiile Muzeului de Artă, este cel mai vechi. Scris cu caractere foarte fine şi frumoase, are câte un frontispiciu la fiecare început de evanghelie, din ornamente florale şi zoomorfe, iar iniţialele sunt decorate cu împletituri de lujeri şi păsări. Podoabele manuscrisului, ca şi scrisul, amintesc de manuscrisele slavo-bizantine. Ferecătura din argint ciocănit, reprezentând scene religioase stângaci executate, dovedeşte influenţa bizantină. La sfârşitul manuscrisului citim: *„Această sfântă evanghelie a scris-o Popa Nicodim în Ţera – Ungurească în anul al 6-lea al gonirii sale, iar de la începutul lumii socotit 6 mii şi 9 sute şi 13 (6913–1405)"*

Colecţia de carte veche de la mănăstirea Tismana este compusă dintr-un patrimoniu de 80 volume, cuprinzând atât carte veche românească cât şi carte veche străină. Ponderea o deţine cartea veche românească, prezentă în colecţie printr-un număr de 76 tipărituri dintre care se remarcă: sec. XVII-lea: *Îndreptarea legii*, Târgovişte, 1652 (actualmente la Bucureşti), *Mărgăritare*, Bucureşti, 1691; sec. XVIII-lea: *Evanghelie*, Bucureşti 1742, *Triod*, Râmnic 1761, *Omilii*, Bucureşti 1775, *Psaltire*, Râmnic 1779, *Mineiul pe mai*, Râmnic 1780, *Sinopsis*, Râmnic 1783.

Cercetând cărţile din sec. XVII şi XVIII se observă că toate provin din tipografiile care au existat în acea perioadă în Ţara Românească. Din cele opt tipărituri, au apărut la Bucureşti trei, la Râmnic un număr de patru, iar la Târgovişte una.

Majoritatea cărţilor ce compun această colecţie sunt tipărite în cursul secolului al XIX-lea, numărul lor depăşind cifra de şaizeci. Cercetând lista lor, se observă că, după anul 1800, marea majoritate sunt venite din Moldova (Neamţ), un număr de 24, urmate de tipăriturile din Bucureşti, în număr de 13, Râmnic 7, Buda 6, Iaşi 3, Sibiu 3 şi Petersburg 3.

Tipăriturile care provin din Neamţ alcătuiesc ciclul *Vieţile sfinţilor pe toate lunile anului*, începând cu *Vieţile sfinţilor din luna lui septembrie*, 1807, şi terminând cu *Vieţile sfinţilor din luna lui august*, 1815. Tot din cărţile apărute la Neamţ mai amintim: *Învăţăturile lui Ioan Damaschin*, 1806, *Dogmatica*, 1816, *Cuvinte şi învăţături*, 1819, *Noul testament*, 1818, – 3 exemplare, *Irmologhion*, 1827.

Din Bucureşti putem menţiona o serie de tipărituri cum sunt: *Chiriacodromion*, 1801 – 2 exemplare, *Molitfelnic bogat*, 1819, *Apostol*, 1820, *Psaltire*, 1820 – 2 exemplare, *Irmologhion*, 1823 – 2 exemplare, *Catavasier*, 1823, *Cuvinte zece*, 1828 etc.

Dintre puţinele cărţi tipărite la Râmnic, Iaşi şi Sibiu amintim: Râmnic, *Panihidă*, 1809, *Viaţa sf. Vasile cel Nou*, 1816, *Psaltire*, 1820, *Cazanie*, 1828; Sibiu – *Alfavita sufletească*, 1803, 2 exemplare, *Liturghier*, 1809; Iaşi – *Tipicon* 1816, *Adoleshia filotheos*, 1819.

De remarcat este faptul că în colecţia la care ne referim există un număr de 6 tipărituri apărute la Buda: *Minei pe luna lui septembrie*, 1804, *Minei pe luna lui decembrie*, 1805, *Evanghelie*, 1812 – 2 exemplare, *Triod*, 1816; 3 tipărituri de la Petersburg: *Noul testament*, 1817 şi 1819, *Biblia*, 1819, iar de la Viena avem un *Irmologhion*, 1823, şi un *Anastasimariu*, 1823.

Cartea veche străină este într-un număr foarte restrâns: Vechiul testament grecesc, Lipsca, 1730, *Orologhion*, Veneţia, 1758, *Liturghier*, Veneţia, 1830, şi o *Carte de preoţie* nedatată, toate aceste exemplare fiind tipărite în limba greacă.

Semnificativă este o însemnare cu caracter istoric de pe *Noul testament*, 1703, semnat de Silvestru ieromonahul Tismanei, în care se aminteşte de revoluţia din 1821 şi de venirea turcilor care au devastat mănăstirea: **„În anul 1821 s-au început răzmeriţa cu arnăuţi şi au venit turci şi au intrat în sfânta mănăstire Tismana, iulie 20, într-acelaşi an fiind mitropolit preasfiinţia sa părintele Softis (probabil pentru Sivas) Dionisie şi egumen fiind la mănăstire sfiinţia sa părintele Parthenie arhimandrit. Iar după ce au intrat turcii în mănăstire atâta au fărâmat sfânta biserică cât şi cele denafară, iară călugării sfinţii mănăstiri au fugit care pe unde cât nu ştia unul de altul. Iar la octombrie 23, s-au sfinţit biserica, fiind fărâmată de păgâni şi s-au adunat şi părinţii care de pe unde s-au aflat au venit la mănăstire care şi la starea lui şi am scris pentru ca să se ştie Silvestru ieromonahul Tismenii."**

Cărţile existente în colecţie au fost cumpărate, dăruite sau rămase de la călugării ce s-au stins din viaţă, aşa după cum reiese din numeroasele însemnări păstrate pe paginile lor. Ştefan ieromonah, în anul 1831, iunie 12, cumpără *Cuvinte puţine oarecare*, 1827, şi o lasă moştenire după cum ne mărturiseşte pe filele 1–8: **„Această carte ce iaste cu cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur s-au cumpărat de mine smeritul călugăr şi preot pentru ca să o am de cetire, iară după moartea mia să rămână Sfintei ( ) unde să prăznuiaşte şi se cinstiaşte sfântul hram ( ) pentru ca să fie sfinţilor şi fraţilor care vor voi de cetire iară mie şi născătorilor mei de veşnică pomenire. Ştefan ieromonah tihnă-leat 1831, iunie 12."**

Pe volumul al doilea al tipăriturii de mai sus putem citi: „Această carte a Sfântului Ioan Gură de Aur împreună cu acea a sfântului Vasile s-au dăruit sfintei mănăstiri Tismana, judeţul Gorju unde se prăznuieşte hramul Adormirea maicii Domnului 1834, mai 8. (ştampila 1823 Grigorie mitropolitul Ungrovlahiei."

Prin o altă însemnare se atestă cumpărarea cărţii *Cuvinte şi învăţături*, 1819, spre a fi folosită pentru citire, iar după moarte este dăruită mănăstirii Tismana: **„Cumpăratu-s-au şi această carte a prea sfântului Efrem Sirul... de mine smeritul Ştefan ieromonah Tismana pentru ca şi pe aceasta să o am de cetire iară după moartea mea să rămână sfânt (...) unde prăznuieşte şi să cinsteşte Sfântul hram a sfintei bisearici ( ) pentru ca să fie în biserică şi părinţilor de citire, iară mie şi părinţilor miei de vecinică pomenire... leat 1826, iunie 10".**

Din însemnarea de pe filele 1–13 a *Noului testament*, 1818, se vede cine a fost proprietarul cărţii, precum şi originea acestuia: **„Această sfântă şi Dumnezeiască carte ce se numeşte Noul Testament au fost a răposatului Pahomie monahul... ce era de neam de la Craiova şi murind aici la sfânta mănăstire Tismana unde se cinsteşte şi prăznuieşte hramul sfintei adormiri a M. Domnului nostru Isus Cristos şi Sf. Antonie cel Mare şi sf. preacuviosul părintele nostru Nicodim Sfântul prin carele s-au făcut sf. lăcaş au rămas sfintei mănăstiri pentru a sa vecinică pomenire şi au murit acest părinte la acest leat 1825, septembrie 20 şi am scris eu Ştefan ieromonah."**

Uneori sunt menţionate sumele de bani care au fost date, locul precum şi domnitorul în timpul căruia a fost achiziţionată cartea, aşa cum vedem pe filele 1–51 ale *Învăţăturii lui Ioan Damaschin*, 1806: **„Această sfântă şi dumnezeiască carte ce se numeşte Teopolikeon a lui Ioan Damaschin (învăţăturile lui Ioan Damaschin) o am cumpărat eu Ştefan rob în taleri 6, parale 20, adecă taleri 6, parale două zeci în oraşul Bucureşti cu mila lui Dumnezeu, în zilele prea înălţatului domn Io Konstantin Alexandru Ipsilanti voievod şi era mitropolit al Ungrovlahiei Kiru Kir Dositei de la naşterea lui Isus zilele paştelui leat 1807 aprilie 30 în veşnica lui pomenire... Ştefan monah în oraşul Bucureşti"...**

Cele Patru Evanghelii - donaţie Matei Basarab, Ierusalim

Interesant este faptul că pe filele 1–11 ale *Sfintei scripturi pe scurt* găsim o însemnare din care reiese că această carte a fost dăruită de Eufrosin Poteca, arhimandrit al mănăstirii Gurii Motrului, erumonahului Ştefan de la mănăstirea Tismana: **„Această carte ce se numiaşte Sf. scriptură în scurt mi s-au dat în haru de la sfinţia sa părintele Eufrosin Poteca arhimandrit egumenul Sf. Mănăstiri Gurii Motrului pentru ca să-mi fie de cetire. Iară sfinţiei sale pentru vecinica pomenire Ştefan Ieromonah şi Duhovnic mănăstirii 1837, mai 1".**

Şi *Mărgăritarul Sf. Ioan Zlataost*, 1691, a fost cumpărat de la un preot în anul 1824: *„Acest Zlataost l-am cumpărat de la răposatul popa Gheorghie Giuroni la leat 1824 Eu Lazăr Sinu Nicolae Abagiu"* (f. 13–15).

Mineiul pe luna lui mai, 1780, a fost dăruit mănăstirii Tismana: *„Acest sfânt minei este dăruit al Sfintei Mănăstiri Tismana am dăruit-o eu Gheorghe 1816"* (g. 11).

Pe fila de gardă I a *Panihidei*, 1809, citim care este provenienţa cărţii când a fost legată din nou şi este amintit numele domnitorului Alexandru Dimitrie Voevod: „Această cărticică ce să zice panihida este a părintelui Necolae Vălcu ot... dăruite de sfinţia sa părintele Petre ot Slobozia rămasă de la răposatul părintele... arhimandritul. Şi s-a legat acum din nou în zilele măriei sale Alexandru Dimitrie voievod în zilele preasfinţiei sale episcop Neofit Râmnicu şi Kesarie Buzău la leat 1837, septembrie 19 pentru ca să se ştie am scris eu Preot Neculae Vălcu".

Acelaşi Ştefan ieromonah, ce îşi mai zice şi Bucureşteanul, cumpără *Alfavita sufletească*, 1804, pentru a-i fi de trebuinţă, iar după moarte o lasă sfintei mănăstiri pentru a fi veşnică pomenire: **„Această carte ce să numeşte Alfavita iaste cumpărată de mine smeritul şi păcătosul pentru ca să-mi fie mie de cetire, iară după moartea mea să rămâie sfintei mănăstiri ( ) pentru a mea veşnică pomenire şi am scris cu mâna de ţărână fiindcă mâna ce scrie va putrezi, iar aici de oricine să va îndeletnici de aici şi mă vor pomeni – Ştefan ieromonah Bucureşteanul 1810, noiembrie 12"** (f. 1–15).

Unele tipărituri păstrează însemnări referitoare la cataclismele care s-au abătut asupra ţării noastre şi care au adus pagube şi suferinţe mari. Astfel este consemnat cutremurul care a avut loc în anul 1838: **„În luna lui ghenarie 12 zile leat 1838 noaptea pe la patru ceasuri turceşti s-au cutremurat pământul tare şi a ţinut acest cutremur ca cinci minute şi din această grozavă zguduitură s-au dărâmat şi s-au fărâmat multe ziduri, case atât pe la oraşe cât şi pe la alte locuri, în care vreme avându-ne (aflându-ne)... această mănăstire Tismana la care prin a lui Dumnezeu pronie cu hramul adormirea preacuratei maicii Fecioare şi a sf. Nicodim păzit fiind sf. locaş de toată groaza şi primejdia... Dar s-au păzit sf. locaş ferit de cele mai mari crăpături şi dărăpănături decât pe alocuri s-au cunoscut oareşice crăpături la ziduri şi tavanurile odăilor, iar această înspăimântătoare primejdie au făcut Dumnezeu. Şi pentru orice ştire de aducere aminte am iscălit, 1838 ghenarie 12"**

Însemnarea o găsim pe garda I a cărţii *Cuvinte puţine oarecare*, 1827, fiind scrisă în greceşte şi tradusă de arhimandrit Glicherie. Tot pe filele acestei cărţi întâlnim şi o referire făcută de stareţul Glicherie la cutremurul din 29 martie 1934: **„Aducere aminte. În ziua de 29 martie 1934 pe la orele 11 jumătate s-a cutremurat pământul puternic, a fost simţit de multă lume însă stricăciuni nu s-o întâmplat – stareţ Glicherie Lovu (g. 1)"**, dar ceva mai jos citim: **„La Bucureşti şi-n oraşele mari, mari ravagii".**

Despre un alt cutremur de pământ aflăm de pe o *Panihidă* din 1809: **„Aici am însemnat pentru ca să se ştie că la leat 1802 octombrie ...14 s-au cutremurat pământul... în ziua de vineri Preot Necolae Vâlcu"** (g. 2)

Am menţionat o parte din însemnările legate de provenienţa tipăriturilor acestei colecţii, celelalte fiind de însemnătate locală – naşteri, decese, sau personale. Volumele menţionate se află într-o stare bună de conservare, păstrându-se la majoritatea legătura originală (lemn-piele sau carton-piele).

Eva ISAC

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CAZANIA LUI VARLAAM LA 350 DE ANI DE LA APARIȚIE

„Adunat-am din toţi tâlcovnicii sventei evanghelii”

Există, în istoria spiritualităţii şi culturii româneşti, câteva momente de maximă tensiune intelectuală, nişte timpi sacri ai fericitelor împliniri, când parcă toate energiile tainice ale neamului se adună pentru a înfăptui propensiunea, pentru a confirma virtualităţi până atunci doar bănuite, pentru a afirma şi ilustra valori care îşi proclamă certitudinea, pentru a proiecta trasee ale speranţei. Unul dintre aceste momente însemnate a fost negreşit, acoperit de deceniile al cincilea şi al şaselea din veacul al XVIII-lea, când cultura românească, părăsind decisiv o tradiţională concentrare asupra propriului sine, se deschide, îşi descoperă adevăratele rosturi, îşi defineşte şi asumă răspunderile fundamentale faţă de poporul pe care îl exprimă, când în spaţiul literelor româneşti, lucrează cu utilitate maximă – Grigore Ureche, începător al dialogului cu conaţionalii întru comunicarea unor adevăruri capitale, Udrişte Năsturel, constructor savant al unor „mituri dinastice” şi modele culturale, Simion Ştefan şi Nicolae Milescu, unul „patronând”, celălalt participând la trecerea examenului de temelie pe care îl reprezenta tălmăcirea *Sfintei Scripturi*, Varlaam al Moldovei, scriind şi tipărind cărţi „împreună cătră toată semeţa românească”. Şi, lângă ei, alţii mai mărunţi, dar nu cu merite mai mici...

Cartea românească de învăţătură dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svânţi mari, pe care Varlaam Mitropolitul o scotea, în 1643, „cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasile, voivodul şi domnul Ţărăi Moldovei”, în tipografia ieşeană de la Mănăstirea Sfinţilor Trei Ierarhi (tiparniţă despre care nu uită a spune că era datorată unui alt mare român al acelui timp, „prea svenţiul Petru Moghilă fecior de domn de Moldova, arhiepiscop şi mitropolit Kievului, Haliciului şi a toată Russia”), este o *emblemă*, poate cea mai încărcată de semnificaţii, a acestui moment. Acest „dar limbii româneşti”, menit să fie „de învăţătură şi de folos sufletelor preavoslavnice”, era isprăvit – ştim din corespondenţa lui Varlaam, în căutare atunci de sprijin la Moscova, pentru tipărirea – prin 1637, alcătuirea ei aşezându-se semnificativ, exact în acei ani când sufletul românesc îşi croia, cu gesturi definitive, propriile căi în închegarea demersului cultural. Varlaam scria pentru toată semeţia românească, pretutinderea ce se află pravoslavnici într-această limbă” (şi cartea îşi va îndeplini strălucit această menire), înţelegând rezolut ideile românităţii, pe care le protejau contemporanii săi Ureche şi Năsturel, dar şi propriile răspunderi de înalt ierarh al unei biserici ortodoxe, declarând ţelul formativ al întreprinderii sale într-o vreme marcată de „lipsa dascălilor ş-a învăţăturei”, dar şi misiunea ei de a participa la consolidarea unei credinţe ce suferea atunci felurite agresiuni. Căci marea *Cazanie* din 1643, durată sub raportul dogmei de „dascălii bisericii noastre” şi în care Varlaam face loc unor texte consacrate sfinţilor „naţionali, apărători ai locului”, nu poate să desprindă, cred, de şirul iniţiativelor de proteguire a ortodoxiei în genere şi a celei româneşti în particular prin care s-au ilustrat cărturarii epocii. Atacându-i deschis pe reformaţii – în cea de-a patra cazanie, *La Dumeneca lăsatului brândzei* – care negau îndeobşte importanţa postului – „... numai sănguri cagvinii şi lin... eretucu dea vremea deacmu, legătura lucrurilor celor bune nu o vor; în volniciia timpului şi în odihnă vor, care îndulceşte timpul. Şi crucea lui Hristos li-i urâtă, cu carea a-şa da sie vor usteneală sau vor nevoinţă nu cutează, temănduse să nu-şi vatăme binele aicea pre lume...”, Varlaam este cel care organizează, în 1642, la Iaşi, sinodul pentru consacrarea *Mărturisirii ortodoxe* scrise de Petru Movilă în apărarea unei ortodoxii zdruncinate de gesturi deviante, cel care, îndemnat de Udrişte Năsturel, va redacta atât de însemnatul, pentru noi, *Răspuns împotriva catehismuzlui calvinesc* (şi va strânge un sobor local spre proclamarea lui), cel care în fine, va întreprinde şi alte demersuri de lămurire şi luminare a conaţionalilor, de conservare a dogmei.

Recomandându-şi, în 1637, cartea ţarului Mihail Feodorovici, căruia – ziceau – îi solicită ajutor în vederea imprimării ei, Varlaam vorbea despre „râvna... care ne-a fost pentru sfânta biserică a Răsăritului şi dorinţa de a traduce pe limba românească cartea sfântului Callist, *Cuvântările la Sfânta Evanghelie*, care s-o citească preoţii bisericii spre învăţătura românilor credincioşi...” evocând deci un „izvor” al lucrării sale (izvor faimos altfel, întrucât colecţia de omilii duminicale, ce a circulat mai cu seamă sub numele acestui patriarh constantinopolitan, avea o lungă carieră în Estul ortodox) şi trimiţându-i, pentru multă vreme pe cercetători pe un făgaş ce s-a dovedit a nu duce nicăieri. „Ipoteza Caşost” s-a arătat nerodnică, fiindcă ea a ignorat, de la început, o altă informaţie – propusă de Varlaam în *Cuvântul cătră cititoriu* (am folosit-o ca titlu al acestor rânduri) – ce dezvăluia tipul de travaliu cărturăresc, practicat de mitropolit. Notificându-l în acea epistolă pe Callist (pe care uită a-l mai pomeni în titlul, în precuvântarea Cazaniei tipărite) drept autor al cuvântărilor traduse, Varlaam evoca mai mult o „idee” ce proteja colecţiile de omilii, o

Varlaam - Cartea românească de învăţătură (Cazania), 1643

„paternitate“ stabilită preponderent printr-o tradiţie revigorată în Răsărit, în primele decenii ale secolului al XVII-lea. Sigur, relaţia cu această colecţie tradiţională nu poate fi negată de plano, dar cercetări întreprinse în ultimii ani au dovedit că mitropolitul Moldovei (care avea o foarte limpede înţelegere a accesului limbilor vernaculare spre statute înalte: „...împuţinându-să din oameni înţelesul sventelor scripturi, le-au cărtat a pogorâ şi Svanta Scriptură tot mai pe înţelesul oamenilor, păn-au început a scoate aşeş cineş pre limba sa pentru ca să înţeleagă hiecine să înveţe...”) a apelat la mai multe surse şi modele de construire a cazaniei. Una dintre aceste surse a fost identificată în *Comoara* lui Damaschin Studitul, scriitor grec mult preţuit de ortodocşi, dar aceste precizări (care mai pot suferi corecţii şi amendări) nu rezolvă decât parţial complexa chestiune a genezei Cazaniei din 1643. Investigaţiile trebuie să continue, sursele şi modelele est-slave pot fi, în continuare, consultate cu folos (într-o carte de acum câţiva ani arătam că , probabil, schema divizării „cuvântării” în două părţi, precedate de o introducere, vine de la faimosul orator polonez Piotr Skarga, verosimil prin mijlocirea omiletului ucrainean Kirill Trankosliiru Stavrovcţki), cum nu se cade a fi ignorate izvoarele interne.

Al cincilea deceniu al secolului al XVII-lea a fost, în literatura românească, un deceniu al oratoriei de amvon. Câţiva ani mai târziu (1640–1644) au trimis spre cititori roadele unor experienţe foarte diverse: de la „revalorificarea” unor scrieri aflate deja în patrimoniul prozei oratorice (în 1640–1641 popa Dobre reedita, la Alba Iulia, a doua *Cazanie* coresiană) şi până la introducerea în circuitul cultural a unor noi colecţii de omilii (*Evangheliile cu învăţătură* de la Ciovora, 1642, şi Mănăstirea Dealu, 1644). Supremaţia – elocvent consacrată prin circulaţie – între toate aceste apariţii editoriale a aparţinut Cazanieii de la Iaşi, acelui minunat „dar” făcut limbii româneşti de Varlaam mitropolitul şi de cărturarii din preajma sa.

Dan Horia MAZILU

„Carte românească de învăţătură“

La venerabila vârstă de trei veacuri și jumătate, *Cazania lui Varlaam*, „această carte măiastră” (Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, 1925, p. 264), deține, cel puțin pentru viața religioasă, culturală și cotidiană a poporului nostru, un palmares de excepție, ca un adevărat și neprețuit „dar făcut limbii românești”. Este bine știut că, numai în plan literar, ea își prelungește reverberațiile până în stilul rafinat al lui Mihail Sadoveanu (vd. *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, București, ESPLA, 1958). Lărgind contextul referențial, dl Virgil Cândea o consideră, „încă din perioada scrierii ei, o carte de vocație nu numai națională ci și universală” (în *Prefață* la Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj–Napoca, 1983, p.10). Cât despre cel care a izvodit renumita *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643), e destul să reținem aprecierile semnate de Mihai Eminescu, care punea atâta preț pe „limba veche și-nțeleaptă”: „Varlaam Mitropolitul au făcut ca duhul sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redeie în graiul de miere al coborâtorilor armiilor romane Sfânta Scriptură și preceptele blândului nazaritean”, poetul considerând, pe drept cuvânt, că „*Varlaam, Mitropolitul Moldovei și Sucevei*, în înțelegere cu Domnii de atunci și cu-n întreg sinod general al bisericii noastre, *au întemeiat acea unitate care a făcut ca limba noastră să fie aceeași, una și nedespărțită, în palat, în colibă și-n toată românimea* – s.N.C. – (M. Eminescu, *Opere*, vol.IX, Ed. Academiei, 1980, p. 259). Numeroasele reeditări ale *Cazaniei*, ampla bibliografie referențială ce i-a fost consacrată și, mai ales, uluitoarea ei circulație pe întreg cuprinsul românismului, sunt, desigur, alți indici, la fel de pertinenți, în măsură a da seamă despre valoarea și prețuirea acestei cărți miraculoase, cu viguroasă longevitate.

Din cercetările întreprinse până acum, rezultă că, în județul Suceava, se mai păstrează doar opt exemplare din celebra *Cazanie*, din care unul, neștiut până de curând, cată să fie prezentat în cele ce urmează. Acest exemplar face parte din colecția d-lui învățător octogenar Vasile Boca din comuna Botoșana, dăruit fiindu-i, cu ani în urmă, de fiul său, scriitorul Radu Mareș, care l-a achiziționat dintr-un anticariat clujean la prețul de 150 lei! Fiind un exemplar incomplet nu putem preciza dacă este imprimat „A” sau „B”. De altfel, starea actuală a cărții este extrem de deficientă, ceea ce denotă că, până să ajungă la noi, vreme de 350 de ani, cartea a trecut prin împrejurări destul de complicate și riscante, care i-au mutilat înfățișarea, deteriorându-i grav sănătatea și îmbătrânind-o monstruos. Diagnosticienii din laboratoarele de conservare și restaurare ar consemna: hârtie îmbrumată, friabilizată, atac microbiologic (pasiv), cearcăne de umezeală, foi volante (multe dintre ele fiind consolidate cu benzi de hârtie, aplicate primitiv), blocul cărții parțial dezmembrat și desprins de copertele degradate mecanic (primei lipsindu-i suportul de lemn), rupturi la cotor etc. Privitor la paginație, cartea cuprinde: 1 f. copie ms. (din *Duminica fariseului*, litera fiind identică cu cea de tipar) + f.5–11, 32–217, 219–384, apoi, din partea a doua: f. 1–66, 68–70, 72–78, 80–96, 98–108 + 1 f.ms. (completare a textului lipsă) + f. 113–115. Așadar, din acest exemplar, oropsit de soartă, lipsesc 37 de file. De menționat că, cel puțin de două ori, oameni grijulii și pătrunși de importanța cărții, au intervenit, cu mai multă sau mai puțină pricepere, spre a-i întregi textul deteriorat/pierdut sau a-i consolida suportul.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, poate că imediat după editare, cartea fusese cumpărată, cu „14 florinți”, de un anume Vlad Nicoară, și dăruită bisericii celei vechi din Siliște (Maramureș), după cum atestă însemnarea de danie, notată, pe sărite, de la f. 35 v., la f. 112 r.:

„*În numele tatălui* (f. 35 v.) *și cu îndemnul Aceluiaș* (f. 40 v.) *și cu vrerea Fiiului* (f. 43 v.) *și cu săvârșirea Duhului Sfânt* (f. 49 v.), *bine au vrut și robul lui D(u)mn(e)zău* (f. 53 v.), *anume Vlad Nicóră den Seliște* (f. 57 v.), *și cu giupânésa sa* (f. 64 v.), *anume Beșica Dotie* (=Dochie), (f. 66 v.) *de au cumpărat această sfântă carte* (f. 70 v.), *anume EV(A)NG(HE)LIE ÎNVĂȚĂTOARE* (f. 76 v.), *pentru păcatele sale șă părinților săi* (f. 80 v.) *șă a tot rodul său* (f. 85 v.) *până la a 60 (-a) sămânție* (f. 90 v.) *drept 14 florinți* (f. 95 v.) *bani(i) săi drepți*” (f. 99 v.) – aici însemnarea se întrerupe, continuarea ei fiind consemnată (ulterior) cu cerneală de un negru pal și cu o grafie mai stângace – „*și au dat în besereca* (f. 111 v.) *ceea veache să stiae pe triaba besearecei*” (f. 112 r.). În fine, pe forzațul restaurat al ultimei coperte, apare o însemnare mai amplă și mai bogată în semnificații, adevărată cronică în miniatură:

„*Să să știe că această carte s-au dat în besărica ceia viache, când au fost vara omorului celui mare, și s-au tâmplat de au murit diiaconul anume Mihai în munte, și s-au îngropat în Obrășie (= Obârșia) Țihlei. Deci s-au dat această svăntă IVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE pântru canunul ce i s-au dat diiaconului, ș pântru sufletul lui Vlad Nicoară și a soțului său Doche și ale sale fii Pelaghie, Titiia. Nime den svănta beserecă să nu o streineze, nice să o vânză nime, nici ctitor, nici popă, nici diiacon, nici mirian, nici nime. Că cine are depărta-o depărta-o* (sic) *din svăntă besereacă ceia viache, să zică că el are trabă că-i ctitor, sau fiecine acela să fii afurisit de 318 de oteți carii au săborât la Ncheia și de 12 apostoli, și Maica Precista încă să-i fi părâște la înfricoșatul și nefățamicul a(l) lui Hs. giudeț și de toți svinții să fii neiertat. Că noi o am dat să sté în beserecă pomană și au fost cursul anilor de la întruparea lui Hs. 1710, mes(eța)iul(ie), iară de la începenie lumii 7218. Și au fost șpan de varmăghe Darvai (?) Freanță și solgobirău Grigor(ie) Iștop din Erașul de Sus și protupop de Eraș, popa Ionașco din Moisei. Popa Lupul Tit ot Seliște. Hs. vâscrăse văispică vă: crăse. Amii(n).*

De menționat că, sub această filă, lipită pe forzațul primar (deteriorat), se află o altă însemnare a cărei descifrare necesită dezlipirea filei atașate de către o persoană specializată.

Așadar, exemplarul *Cazaniei lui Varlaam* deținut de dl. învățător Vasile Boca (despre care trebuie să spunem că este un cărturar cu valoroase contribuții de istoria culturii bucovinene), chiar și prin starea de conservare atât de precară, dar mai ales datorită însemnărilor manuscrise pe care le-a tăinuit atâta vreme, suscită un interes deloc neglijabil. Îndeosebi cea de a doua însemnare aduce în actualitate mărturia unei întâmplări tragice, probabil de proporții (*omorul cel mare*), care va fi fost, în zonă, multă vreme, un eveniment „de referință”, de vreme ce popa Lupul Tit, autorul consemnării, nu mai socoate necesar să-i precizeze coordonatele cronologice. O ipoteză putem, însă, risca, și anume: se știe că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, Transilvania a fost zguduită de „Războiul curților”. Să aibă vreo legătură omorul cel mare cu acest război? Tot ce-i posibil! Dar în această formulare, vagă referențial, consemnarea preotului „Lupul Tit ot Seliște” este, pentru moment, enigmatică din acest punct de vedere. Semnificativ rămâne faptul că, și prin astfel de însemnări, *Cazania lui Varlaam* ni se prezintă, după 350 de ani, tot în ipostaza de „*Carte românească de învățătură*”!

Nicolae CÂRLAN

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

MUZICA

Premii şi premianţi

În preajma Crăciunului, în splendida aulă a Palatului Cantacuzino, decorată pentru circumstanţă cu un brad frumos împodobit cu stele şi îngeri (cum pe semne „Casa cu lei" n-a mai văzut de la plecarea din ţară a lui Enescu şi a Maruckăi), Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor şi-a decernat Premiile pentru anul 1992, deschizând astfel, mai devreme ca oricând, ciclul celor patru serii de distincţii muzicale româneşti anuale. De ce atâta grabă? Foarte simplu: pentru a evita repetarea situaţiei din anul precedent, când, pe un ger cumplit, laureaţii şi-au primit trofeele în absenţa oricăror reprezentanţi ai presei, stând cu paltoanele pe ei, îngrămădiţi într-unul dintre saloanele mai puţin friguroase ale clădirii. De astă dată, a fost în fine o sărbătoare veritabilă, pe care până şi Televiziunea a semnalat-o cum se cuvine! Preşedintele UCMR, compozitorul Adrian Iorgulescu, a înmânat cele 11 premii; laureaţii au fost însă în număr de 14, căci – după cum se poate observa – unul dintre premii a fost acordat ex aequo, iar altul a distins o lucrare având trei autori.

MARELE PREMIU

Pascal Bentoiu, pentru întreaga, bogata şi valoroasa sa creaţie muzicală şi muzicologică.

PREMIUL PENTRU MUZICĂ SIMFONICĂ, VOCAL-SIMFONICĂ ŞI CAMERALĂ

Wilhelm Berger – *Missa de Crăciun, op. 84*, pentru cvartet de coarde, orgă şi soprană.

PREMIUL PENTRU MUZICĂ DE CAMERĂ

Dan Dediu – *Voci de corn dintr-un Requiem necunoscut.*

Myriam Marbe – *E-Y-Thé*, pentru clarinet şi patru violoncele

PREMIUL PENTRU MUZICĂ CORALĂ

Theodor Grigoriu – *4 Psalmi*, cor mixt pe text religios.

PREMIUL PENTRU LUCRARE DIDACTICĂ

Gabriela Munteanu, Dan Buciu şi **Doina Rotaru** – *Caiet de exerciţii de muzică pentru începători.*

PREMIUL PENTRU MUZICĂ DE JAZZ

Johnny Răducanu – *Colind.*

PREMIUL PENTRU MUZICĂ UŞOARĂ

Marius Ţeicu – *Ce va fi cu iubirea mea*, versuri Eugen Rotaru.

PREMIUL PENTRU MUSICAL

Edmond Deda – *Cheia succesului*, după comedia *Titanic vals* de Tudor Muşatescu.

PREMIUL PENTRU LUCRARE TEORETICĂ

Luminiţa Vartolomei – *Soclu pentru efemeride*, Bucureşti, Ed. Muzicală, 1992.

PREMIUL PENTRU ISTORIA MUZICII

Gheorghe Ciobanu – *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*, Bucureşti, Ed. Muzicală, 1992.

PREMIUL PENTRU CRITICĂ MUZICALĂ

Viorel Cosma

Cum se vede, de la etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu (care - coincidenţă! – chiar în ziua când apar însemnările de faţă împlineşte 84 de ani) şi până la compozitorul Dan Dediu (ce-şi va serba la 16 martie a 26–a aniversare), toate generaţiile au reprezentanţi în palmaresul UCMR. Sunt nume cunoscute nu numai în mediul artistic sau/şi universitar, ci şi în acela al amatorilor de muzică. Iar dacă titlurile premiate nu şi-au câştigat încă aceeaşi reputaţie, neîndoielnic că timpul le va ridica la înălţimea meritată şi în conştiinţa publicului. (Cu o singură excepţie: cartea mea *Soclu pentru efemeride*, tipărită în numai 300 de exemplare, care – aflate, toate, la magazinul „Muzica" – s-au epuizat demult! Şi nici să mă consolez cu gândul că, peste ani, datorită rarităţii, ea va intra între valorile bibliofiliei nu pot: a fost atât de mizerabil tipărită încât doar ca mostră de urâţenie absolută ar putea aspira la o asemnea conideraţie...)

Tot la „Casa cu lei", dar în Sala Cantacuzină a Muzeului „Enescu", şi-a decernat premiile şi Uniunea Interpreţilor, Coregrafilor şi Criticilor Muzicali. Ceremonia a prilejuit clipe emoţionante, prin existenţa printre laureaţi atât a unor personalităţi ajunse la o vârstă venerabilă, cât şi a altora, aflate pentru moment în ţară, după decenii de absenţă. Fiind vorba de premii de interpretare, decernarea fiecăruia a fost însoţită de un *elogiu* rostit de câte un membru al juriului, ce dezvolta şi amănunţea motivările de mai jos.

MARELE PREMIU

Soprana **Valentina Creţoiu** – pentru întreaga sa carieră solistică, desfăşurată cu memorabilă strălucire pe scena Operei Române din Bucureşti şi dincolo de hotare, precum şi pentru promovarea cu constantă dăruire a muzicii româneşti.

Coregrafa **Vera Proca Ciortea** – pentru întreaga sa carieră, pentru crearea unui stil de profundă originalitate în baletul românesc contemporan şi pentru contribuţia sa teoretică de talie internaţională în domeniul cercetării şi notaţiei dansului.

PREMII

Soprana **Felicia Filip**, solistă a Operei Române din Bucureşti – pentru veritabila sa creaţie interpretativă în întruchiparea Violettei Valéry din *Traviata* şi a rolului titular din *Lucia di Lammermoor*, prezentate cu răsunător succes pe scenele teatrelor de gen din Bucureşti, Cluj, Timişoara, Toulon, Praga, Varşovia, Basel, Frankfurt, Toulouse şi Graz.

Basul **Pompei Hărăşteanu**, solist al Operei Române din Bucureşti – pentru exemplara interpretare a rolurilor Osmin din *Răpirea din serai* şi Filip al II-lea din *Don Carlo*, în premierele Operei Române din Bucureşti.

Dirijorul **Ludovic Bacs**, prim dirijor al Orchestrei de Cameră Radio – pentru admirabila interpretare a muzicii baroce şi a celei contemporane, cu deosebire a oratoriului *Matthäus Passion* şi a concertelor de deschidere din festivalurile internaţionale „Săptămâna muzicii noi" şi „Nova Musica" de la Bucureşti.

Balerina şi coregrafa **Liliana Iorgulescu**, solistă a Operei Române din Bucureşti – pentru impresionanta sa creaţie şi interpretare din spectacolul *Viaţa, o călătorie*, realizat pe scena Operei Române din Bucureşti.

Formaţia instrumentală **„Archaeus"**, condusă de Liviu Dănceanu – pentru lansarea şi susţinerea noilor compoziţii româneşti, pe podiumurile de concert ale festivalurilor internaţionale de la Bucureşti, Chişinău, Dijon, Torino, Valencia, Budapesta şi Paris.

Compozitorul şi dirijorul **Ion Cristinoiu**, dirijorul Orchestrei de Muzică Uşoară Radio – pentru reînsufleţirea acestui ansamblu, căruia i-a redat locul meritat în viaţa artistică a ţării, îndeosebi prin participarea la Festivalul „Mamaia '92".

Balerina **Anne Marie Vretos**, solistă a Operei Române din Bucureşti – pentru interpretarea virtuoză şi sensibilă a rolului Julieta din spectacolul *Romeo şi Julieta* al Operei Române din Bucureşti.

Balerinul **Tiberiu Almosnino**, solist al Operei Române din Bucureşti – pentru interpretarea cu profesionalism şi har artistic a rolului Petrucchio din spectacolul *Îmblânzirea scorpiei* al Operei Române din Bucureşti.

PREMIUL TÂNĂRULUI INTERPRET

Soprana **Irina Săndulescu Bălan**, solistă a Operei Române din Cluj – pentru realizarea remarcabilă a rolurilor Violetta din *Traviata*, Mimi din *Boema*, Dona Elvira din *Don Giovanni*, Lauretta din *Gianni Schicchi*, Gretel din *Hänsel şi Gretel*, Rosalinda din *Liliacul* în spectacolele Operei Române din Cluj.

Dirijorul **Gheorghe Costin**, dirijor permanent al Filarmonicii „Moldova" din Iaşi – pentru excepţională interpretare a muzicii lui Iannis Xenakis, în concertul dedicat compozitorului în finalul festivalului „Săptămâna internaţională a muzicii noi" de la Bucureşti.

Juriul – format din Mihai Brediceanu, preşedintele UICCM, Edgar Elian şi Sergiu Anghel, vicepreşedinţi ai UICCM, Ada Brumaru, Georgeta Stoleriu, Liana Tugearu, Luminiţa Vartolomei, Petre Codreanu, Vasile Donose şi Radu Gheciu – a decis totodată decernarea titlului de MEMBRU DE ONOARE AL UICCM sopranelor **Ileana Cotrubaş** şi **Marina Krilovici**, mezzo-sopranei **Viorica Cortez** şi basului **Ionel Pantea** – pentru a fi oferit o nouă glorie mondială artei româneşti a cântului.

Chiar astăzi – iarăşi, coincidenţă! –, când scriu aceste rânduri, revista „Actualitatea muzicală" îşi va decerna, la rândul ei, Premiile pentru anul 1992. Evident, tot în Palatul Cantacuzino, care este sediul editorului său – Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor. Aş minţi dacă aş afirma că nu am trac, cu toate că nu este pentru prima dată când, în numele publicaţiei pe care o conduc, voi avea bucuria de a-i felicita pe aceia dintre artişti pe care redacţia (adică Mihai Cosma, Octavian Ursulescu şi cu mine – „Grupul celor trei", cum ne-am spus) – i-a socotit a fi marcat cele mai importante evenimente ale anului. Rândul trecut – când debutam în acest rol! –, mica noastră sărbătoare s-a bucurat de succes, în ciuda frigului pătrunzător cu care a trebuit să ne luptăm şi în pofida faptului că destui dintre laureaţii „A.M." n-au putut participa, aflându-se în străinătate. (Unde unii tocmai cântau, alţii şi trăiau, iar alţii chiar se şi născuseră!) Acum, cu temperatura s-ar părea că stăm ceva mai bine; iar – doar aparent paradoxal – inevitabila absenţă de la ceremonie a unora dintre laureaţii noştri nu poate decât să ne bucure, ca şi atunci, din moment ce ea este motivată printr-o prezenţă infinit mai semnificativă, peste hotare...

MUZICĂ SIMFONICĂ, OPERĂ ŞI BALET

Premiul primei audiţii absolute - compozitorul **Pascal Bentoiu**, pentru *Simfonia a VIII-a „Imagini"*.

Premiul originalităţii interpretative – dirijorul **Horia Andreescu**, pentru *Simfonia „Manfred"* de Ceaikovski (cu Filarmonica „George Enescu") şi *Oratoriul bizantin de Crăciun „Naşterea Domnului"* de Paul Constantinescu (cu orchestra Naţională Radio).

Premiul creaţiei scenice – mezzo-soprana **Ecaterina Ţuţu**, pentru rolurile *Dalila* din opera lui Saint-Saëns şi *Isabella* din *Italianca în Alger* de Rossini, în spectacolele Operei Române din Bucureşti.

Premiul filmului muzical-coregrafic de televiziune – **Sergiu Anghel**, pentru *Iarna şi Toamna* din ciclul *Anotimpurilor* lui Vivaldi.

Premiul ascensiunii artistice internaţionale – mezzo-soprana **Ruxandra Donose**, pentru rolul titular din *Cenuşăreasa* de Rossini, în premiera Operei din Liège, cu a cărei transmisie TV 5 EUROPE a încheiat anul 1992.

MUZICĂ UŞOARĂ, POP ŞI JAZZ

Premiul performanţei – **Marina Voica**, pentru recitalul de la „Mamaia '92" şi pentru compoziţiile sale „Cifre" şi „Într-un colţ de cafenea".

Premiul „Şlagărul anului" – **Marcel Dragomir**, pentru „E bine, bine", pe versuri de George Ţârnea, în interpretarea Mirabelei Dauer.

Premiul valorii instrumentale – pianistul, compozitorul şi şeful de orchestră **Mircea Tiberian**, pentru contribuţia sa la concertele şi festivalurile de jaz.

Premiul discului – **Mihai Constantinescu**, pentru albumul „Maria", interpretat alături de Anastasia Lazariuc.

Premiul „Vedeta anului" – **Mădălina Manole**, pentru recordurile discografice şi de public, înregistrate cu melodiile compozitorului Şerban Georgescu.

Premiul publicisticii şi managementului – **Alexandru Şipa**, pentru cronicile şi emisiunile sale de jazz şi pentru orgnizarea în premieră a unui festival internaţional de jazz la Bucureşti

Premiul „Evenimentul anului" – **Michael Jackson**, pentru concertul său din România.

În fine, acum exact o săptămână, Uniunea Criticilor, Redactorilor şi Realizatorilor Muzicali (Fundaţia Jora) a hotărât care vor fi premianţii săi pentru 1992.

Nu vreau însă să comit o indiscreţie dezvăluind acum lista laureaţilor UCRRM–Fundaţia Jora, căci decernarea distincţiilor va avea loc abia în ziua de 28 martie, la ora 11, în Studioul RTV. De ce atâta zăbavă? Foarte simplu: până atunci va fi organizat un concert de gală, ce va însoţi ceremonia. Şi poate că – aşa cum sperăm cu toţii – pân atunci vom fi scăpat de frigul iernii...

Luminiţa VARTOLOMEI

ARTE PLASTICE

Valuri, coame de lumini şi prunduri

Sâmbătă, 30 ianuarie 1993, „la o oră de ţuică fiartă, când oamenii se pregătesc să intre în desfătările după-amiezii", cum nărăvaşă şi levantină a sunat o metaforă a lui Fănuş Neagu, la Căminul Artei din Capitală a avut loc vernisajul expoziţiei de tapiserie a Marilenei Ioanid.

Artista, care visează bărci albastre şi fete cu gâturi de lebădă, pe care băieţii le împodobesc cu lujeri de nuferi şi rouri dulci, s-a născut la Brăila, desigur, într-o zi norocoasă: 13 august 1965.

A aboslvit Institutul de arte palstice „Nicolae Grigorescu" din Bucureşti, secţia tapiserie, promoţia 1988.

A expus la sala Dalles în 1985 şi la Cvadrienala de arte decorative din 1989, apoi la Brăila, în anii 1988, 1989 şi 1990.

Tapiseriile Marilenei Ioanid, expuse acum la Căminul Artei, se însumează acelei lumi fabuloase şi generoase deopotrivă a apelor, mediilor fluide şi înfăţişează, printr-un procedeu rafinat de linii şi culori, tot atâtea poveşti câte pot fi închipuite într-un anafor al Dunării: cursuri de ape, bărci în depărtare, vârtejuri şi delte line, prunduri de lumină şi iezere în care cad luceferi să ne sfinţească. Dar mai presus de toate aceste elemente şi simboluri, Marilena Ioanid ambiţionează într-un fel de studiu al valurilor. Simbolul valului se repetă aproape în fiecare pânză; devine leit-motiv; vizualizează energii, coame de lumini pulsatorii, asemenea unor pulsaţii sanguine, până ce pânza devine un ochi de şarpe de apă hipnotizează, fascinează, împinge în magii şi miracole. Strădania artistei ne duce cu gândul spre celebrele *Desene al Diluviului*, ale marelui florentin. Sigur, nu forţăm o comparaţie, dar rafinamentul coloristic al tapiseriilor expuse – griurile, griurile-pal-sidefii, verdele şi cafeniul „mustăţii de salcie", ca şi liniile acestui figurativ aquatic, care pe alocuri trece în nonfigurativ, poartă arta Marilenei Ioanid spre un ţărm aparte de sintetizare, de spiritualizare şi cheamă la meditaţie.

Din acest moment, profitabil, cel ce *citeşte* pânzele Marilenei Ioanid, se simte înstăpânit pe un mal de fluviu sau pe ţărmul unei mări, măsurând nemărginiri.

Ce e arta dacă nu o nălucire, reverie?

Abstragere dintr-un timp erodant şi banal?

N. GRIGORE-MĂRĂŞANU

P.S.

Redăm, în continuare, câteva opinii ale unor participanţi la vernisaj:

Tapiseriile Marilenei Ioanid mi se par aproape prea rafinate pentru ochiul nostru obişnuit cu ţesăturile sau chilimurile care, indiferent din ce zonă sunt, tot chilimuri sunt. Cred că omul obişnuit nu e încă deprins cu acest rafinament de culoare, nu îndrăzneşte să-şi gătească un interior cu astfel de pânze. Aici s-au depăşit stilizările; s-a trecut în lumea ideilor, care numai în rezonanţa unei filosofii şi a unei poezii se pot întâlni.

Maestrul SILVAN

Aceste bărci în depărtare o exprimă sincer şi total pe domnişoara Marilena Ioanid, mai cu seamă că autoarea vine de la Brăila; vine dintre ape; vine dintre niciodată pământ, niciodată apă; vine dintre aceste unduiri miraculoase ale spaţiului românesc, pe care Dunărea le încearcă în toată trecerea ei spre mare. Marilena a simţit această minune de acasă: de a fi când aproape, când departe. În pânzele ei, ea ţese, fulgurant, un vis tânăr. Deşi visul e foarte scump la ora actuală. Probabil că nu are atâţia bani încât să poată visa pe măsura îndrăznelii.

Fănuş NEAGU

Marilena Ioanid este atentă la curgeri, atentă la fluidităţi, la modul în care sunt antrenate apele într-un vârtej sau la elementele din alcătuirea intimă a fibrei lemnului; la stratificări ale elementelor şi aşa mai departe. Este vorba, deci, de un orizont al inspiraţiei şi nu de o doză de motive.

Theodor REDLOW

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ARTE PLASTICE

Mircea Roman
MARELE PREMIU LA OSAKA

Sculptorul Mircea Roman s-a născut la 24 iunie 1958, la Târgu Lăpuş, judeţul Maramureş. În 1984 a absolvit Institutul de Arte Plastice „Ion Andreescu" din Cluj–Napoca, unde a studiat cu profesorii Eugen Gojan şi Korondy Jeno. Debutează în 1986 la Saloanle şi manifestările artistice cu caracter municipal şi naţional. Expoziţii internaţionale: Sculptură şi tapiserie, Moscova, 1989; Artă miniaturală, Toronto, 1990; Bienala de sculptură mică, Budapesta, 1990; „Aşteptare şi izbucnire",Szombathely, Ungaria, 1990; Simpozionul desenatorilor sculptori, Budapesta, 1992; Trienala de sculptură, Osaka, 1992. A lucrat la simpozioane de sculptură în România (Oarba de Mureş, 1985, 1992; Covasna, 1986; Sighet, 1987; Soveja, 1990) şi Austria (Schwarzenberg, 1992). Distincţii: Premiul „Atelier 35", Bucureşti, 1988; Premiul Tineretului al Uniunii Artiştilor Plastici din România, 1990; Marele Premiu al Trienalei de la Osaka, 1992.

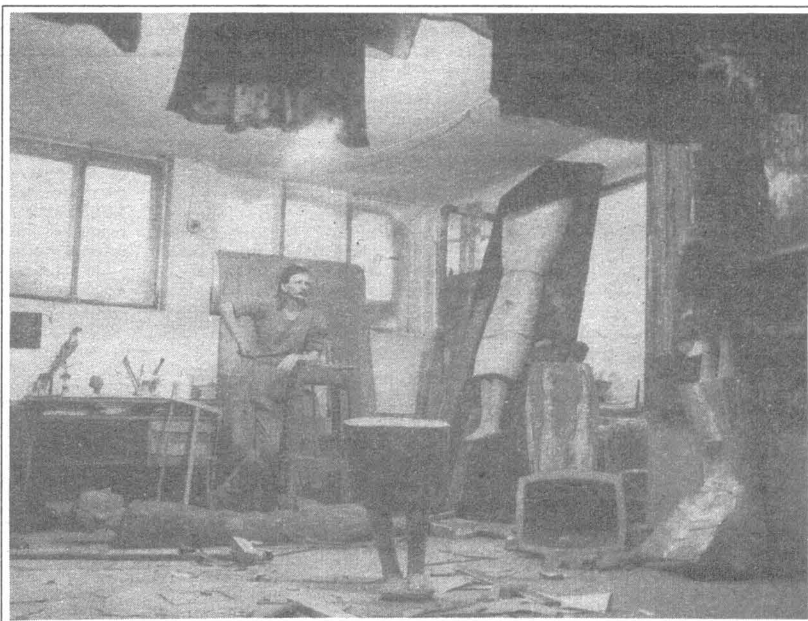
Atelierul în care s-a mutat nu demult tânărul artist se află într-o veche clădire de pe strada Ştefan Furtună, în apropierea Academiei de Artă şi a Catedralei Sfântul Iosif – o zonă ce a scăpat „prefacerilor înnoitoare" ale deceniilor negre, păstrând ceva din farmecul Bucureştilor de altădată. Mircea Roman s-a întors nu demult din Japonia, unde a participat la trienala de sculptură din Osaka. Nu a fost acolo o prezenţă oarecare, plasându-se în prim-planul manifestării, întrucât juriul i-a acordat cea mai de seamă distincţie din cadrul acestei ample reuniuni de artă contemporană. Firesc, discuţia noastră începe cu acest ultim eveniment care înseamnă totodată şi momentul de vârf al carierei sale artistice de până acum.

— Sunteţi laureatul...

— Trienalei de sculptură de la Osaka. De fapt aici, în acest important oraş japonez, se desfăşoară un mare festival artistic, o expoziţie-concurs ce are loc anual, alternând pictura, sculptura şi grafica, fiecăreia dintre disciplinele vizate de festival revenindu-i rândul o dată la trei ani. Manifestările au continuitate, întreţinând un climat cultural ce depăşeşte evident aria muzeelor şi a sălilor de expoziţie, pentru a avea un ecou benefic într-un vast complex social. În 1992 a fost rândul Trienalei de sculptură. După o primă selecţie pe bază de diapozitive, au rămas în concurs 63 de concurenţi – fiecare concurent putând prezenta maximum trei lucrări. A doua etapă, a premierii, a fost condiţionată de prezenţa lucrărilor pe care le-a văzut un juriu de experţi japonezi şi invitaţi din alte ţări, condus de profesorul Shigenobu Kimura, de la Universitatea din Osaka. Au fost premiate opt lucrări (Marele Premiu, două medalii de argint şi cinci de bronz), lucrări care, conform regulamentului acestui festival-concurs vor intra în patrimoniul Muzeului de Artă Modernă din Osaka. Au mai fost acordate 16 menţiuni, care nu rămân automat în posesia Muzeului, dar atrag de regulă atenţia unor „prieteni ai muzeului" care le achiziţionează pentru această instituţie. De bună seamă că pot atrage şi atenţia colecţionarilor particulari ce-şi pot face publice colecţiile într-o bună zi. Vă imaginaţi ce surprins şi bucuros am fost când am primit scrisoarea prin care mi se comunică că mi s-a acordat Marele Premiu, pentru singura lucrare, *Suflet cu bube*, cu care am participat la concurs.

— O să vă spun un lucru cu care mi-ar plăcea să fiţi de acord. Pentru mulţi dintre criticii care vă urmăresc încă de la început evoluţia, vestea aceasta a avut, desigur, partea sa de senzaţional, dar ea era aşteptată. Şi în ceea ce vă priveşte pe dvs., şi în legătură cu alţi sculptori români care au ajuns la maturitate sau au debutat în anii din urmă. Pentru a lămuri cititorii noştri asupra unei evoluţii creatoare ce ne-a îndreptăţit aşteptările, vorbiţi-ne despre formaţia şi începuturile dvs. artistice.

— Orice artist, vorbind de începuturile sale, are de definit ceva extrem de profund, aproape tainic. E mai uşor, de bună seamă, să aminteşti primul desen, prima sculptură, prima lucrare expusă, prima expoziţie personală, primul premiu... Pentru mine, începutul a însemnat să mă trezesc la viaţă pe tărâmul fabulos al Maramureşului, unde s-a păstrat o cultură populară încă vie, coerentă şi operantă în toate funcţionalităţile sale. Destinul meu a fost să nu devin şi să rămân, acolo, un meşter cioplitor, care să preia şi să conserve motive şi simboluri ce vin din adânca preistorie. Dar la baza fiinţei mele spirituale au pătruns decisiv multe elemente din structura durabilă a cosmosului popular. Arhaicul pe care gânditorii îl descifrează la acest nivel se dovedeşte – aşa cum vedem în operele lui Brâncuşi, ale altor maeştri ai secolului nostru – un inepuizabil izvor de noutate, oferind soluţii uimitoare pentru cuprinderea şi exprimarea orizontului uman din imediata actualitate.

— O astfel de înţelegere a raportului dintre tradiţie şi modernitate am întâlnit şi la alţi artişti maramureşeni. Mă gândesc în primul rând la Mihai Olos, o personalitate complexă – pictor, grafician, sculptor, iniţiator de happenings etc. – care a cutreierat prin multe ţări, dar care, revenit de fiecare dată în ţinutul natal, se situează de fapt, cu autoritate, în avangarda artistică românească, începând cu sfârşitul anilor '60. El are în Maramureş un reazem fundamental, pe care îl menţine în stare de comunicare cu fenomenele artistice ale vremii.

— Mihai Olos era deja un artist pe deplin afirmat în anii când eu urman Liceul de Artă din Baia Mare, şi a constituit un model pentru mulţi dintre noi. În oraş, sub o formă sau alta, prin povestirile celor mai vârstnici sau prin lucrările păstrate în Muzeul Judeţean, s-a perpetuat amintirea „Şcolii de la Baia Mare" – o colonie de artişti activă la începutul secolului. Dintre profesori îmi aduc aminte cu plăcere de Traian Hrişcă şi Nicolae Apostol, ca şi de graficianul Vasile Kazar care, în vacanţă, trecea pe la prietenul său Vida Gheza, pe la ceilalţi artişti băimăreni, aducând cu sine ecouri din viaţa artistică bucureşteană. Au urmat anii de studiu la Institutul „Andreescu" din Cluj–Napoca. Este, cred, o bună Academie de artă (cum se şi cheamă astăzi, de altfel). De la Cluj păstrez, de asemenea, amintirea sculptorului Mircea Spătaru, care nu mi-a fost propriu-zis profesor, dar care prin problemele şi gravitatea operei sale a jucat un rol important în formarea generaţiilor tinere din această parte a ţării.

— Simpozioanele de sculptură inaugurate la începutul anilor '70 au dus la apariţia unor colecţii de sculptură în aer liber fără de care nu se poate scrie istoria sculpturii româneşti contemporane. În plus, aceste simpozioane de creaţie mi se par a fi constituit o şcoală pentru tinerii sculptori. Ca participant la câteva dintre ele, ce ne puteţi spune?

— N-am mai avut prilejul să lucrez la Măgura, cel mai răsunător experiment de sculptură în aer liber din România. Când am absolvit eu facultatea, Măgura era pe sfârşite. Dar au apărut alte simpozioane unde am avut posibilitatea, asemeni multor colegi de generaţie, să realizez, în condiţii modeste, însă cu mult entuziasm şi multă speranţă, lucrări de amploare pe care le putem considera primele noastre monumente, primele opere destinate spaţiului public. În simpozioane am început unele dintre ciclurile care apoi m-au preocupat în atelier. La Oarba de Mureş, în 1985, am deschis ciclul „In memoriam". Acest ciclu, cel început la Soveja („Un om se ridică") şi mai toate lucrările mele vorbesc despre sacrificiu. Personajele pe care doresc să le aduc în centrul atenţiei sunt fiinţe sacrificate, cuprinzând un vast câmp de stări existenţiale, de la sacrificiul ritual, la agresiunea brutală şi absurdă împotriva valorilor umane. Absurdul acesta neliniştitor am vrut să-l exprim mai direct în ciclul „Pisici sacrificate", pe care l-am anunţat prin lucrarea din simpozionul de la Covasna, în 1986. Golită de orice semnificaţie rituală, de reflexele instinctului de conservare, uciderea animalului nu este decât o gratuită şi teribilă erupţie de violenţă, rod al unei forţe umane destructurate. Indiferent de condiţia personajului pe care îl sculptez (antropomorf sau zoomorf), el face parte dintr-o dramă umană recurentă, izbucnind de sub fragila pojghiţă de ordine şi stabilitate pe care o comportă procesul de civilizaţie.

— Semnalizaţi, în fapt, nişte pericole...

— Mi-ar place să merg mai departe decât o pot face prin intermediul lucrărilor mele de acum. Visez să realizez un personaj care să cuprindă un întreg teatru. Un personaj–spaţiu, un personaj scenografic, în interiorul căruia să se desfăşoare spectacolul. Capul ar trebui să se afle cam pe unde se află de obicei scena, iar picioarele să încapă sala. Ar fi un uriaş călcat, strivit poate, de „iubitorii de dramă". Nu ştiu ce piesă s-ar putea juca în acest „teatru". Poate se va găsi una, poate se va putea realiza un astfel de personaj.

— Ce alte experienţe artistice v-au marcat evoluţia?

— Pe lângă simpozioane (în care au lucrat, în chip specific şi pictori, graficieni, artişti decoratori, designeri), cred că pentru generaţia din care fac parte un rol deosebit l-au avut expoziţiile de grup. Cenaclul Tineretului sau Atelier 35, cum i s-a mai spus, a iniţiat în general expoziţii-problemă, centrate pe o anume idee. Esenţială a fost participarea unor tineri critici – Magda Cârneci, Carmen Popescu – şi a unor colegi sculptori, cum sunt Marcel Bunea, Aurel Vlad, Darie Dup, Gheorghe Marcu, Octavian Pârvan. Au fost multe expoziţii de grup, şi cred că, în cadrul unui program ce ne solicită resursele afective şi imaginative, fiecare şi-a descoperit propria individualitate.

— Cum apreciaţi în preznt fenomenul sculptural românesc?

— N-aş vrea să repet laudele care se aduc sculpturii româneşti din acest secol. Ştiu că avem sculptori buni, îi cunosc sau am auzit de ei, vor continua să apară nume noi. Ceea ce trebuie să se întâmple în atelierele noastre se întâmplă. Ar mai trebui o bună circulaţie a operelor. Se face puţin, mai puţin decât aşteptăm noi. Ca să ajung în Japonia, am beneficiat de sponsori: Fundaţia Coleus, Lufthansa şi Uniunea Artiştilor Plastici din România. Nu cred că astăzi, la noi, poate fi vorba de o criză de creaţie, ci doar de o criză de comunicare. Nu cred că noi, românii, mergem „paralel cu lumea". Avem dreptul şi capacitatea de a fi *în* lume, de a păşi în lume. Pentru mine cel dintâi pas în lume se numeşte Osaka.

Constantin PRUT

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Paul EVERAC

Refuz cosmic

Noe s-a mai ivit odată, iată,
pe culmea ararată
şi din fundul vechei sale arce
vrea o nouă lume să debarce.

Viaţa vrea s-o propulseze-n spaţii
după glaciaţii;
să profite de virginele condiţii
din interstiţii.

— Fugi de-aici cu ale tale jivine
moşule, — nu mai ţine!
De-altă lume nu mai e nevoie
iubite tată Noe!

Mai bine apucam cu dinţii
de-a pe care ne-au predat-o părinţii!

Lasă-n pace golul planetar
n-o lua d-a capo iar,
că n-ai ce revelaţii să mai scoţi;
pân-la urmă tot se-omoară toţi.

La ce noi evoluţii şi pătărănii
cu aceste damnate dihănii
care cu cât se dezgheaţă
tind spre altă incendiară caragaţă!?

La ce să tot debarci ca pe-un blestem
un nou Ham opus unui nou Sem
şi să-ncingi mortalul zaiafet
cu scâncelile sentimentalului Iafet!?

Hodâr la oi! Puşcheă Tibă!
Nu mai poftim nici măcar o amibă
care după ce iese din găoază
şi se sciziporizează
şi se-ncinge la viaţă şi se răscracără
pân'la urmă scoate iar o flacără
şi la sfârşitul filogenicului drum
ne pomenim – a câta oară? scrum!...

Fugi şi cu perfida-ţi damă
Raşela ori Ara ori cum naiba o cheamă,
care abia debarcă-n ostrov
şi-o ia de la-nceput cu fatalul libov
şi se tot lasă cuprinsă şi încântată
spunând fiecăruia că-i adevăratul tată

şi de cu seară până-n zori
umple lumea cu plozi de patru-cinci culori

care îndată mare
se şi apucă să se sfâşie: pentru culoare
pentru un naş, pentru un vis, pentru un os, pentru o veste
de la Domnul din Cer (care nu este)
şi se iau în colţi, ca leii sau mamuţii,
pentru podeaua şubredă a bărcuţii,
– şi aleg cea mai stupidă din soluţii
pentru cârma ruginită a bărcuţii!...

Fugi de-aici, tată Noe
de-altă geneză şi lume zău că nu-i nevoie;
mai bine ţineam cu dinţii
de-a pe care ne-o dădură părinţii!

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Puterea spiritului

M-a impresionat, şi o găsesc de bun augur pastoral declaraţia ÎNALT Prea Sfinţitului Bartolomeu Valeriu Anania arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului, că, în opinia Sa, nu politicienii sunt în măsură să schimbe imaginea României în lume, şi nici de altfel, în optica ei proprie, ci Biserica şi Cultura, împreună.

Prin schimbarea însăşi a realităţii. Am recunoscut în această concepţie, numaidecât „gândul ce străbate cânturile" (cânturile disimulate, sufleteşti) şi în această rubrică „Gândul" (ideea) că schimbarea în bine a societăţii româneşti poate porni decât din interiorul nostru, al fiecăruia. Zadarnice au să rămână orice schimbări de domnii atâta vreme cât nu va fi modificată optica cetăţeanului de rând în ceea ce priveşte rolul şi comportamentul său în mecanismul social. Tocmai dădusem în *De caelo*, cartea din 1937 a lui Constantin Noica, de citatul din Ortega Gasset, potrivit căruia „omul de azi îşi închipuie că are doar drepturi, nu datorii". Comentându-l, tânărul gânditor român susţinea acum peste cincizeci de ani, că „nu prin cucerirea de drepturi se obţine libertatea, că libertatea ţi-o dă mai degrabă (...) datoria decât dreptul" şi că „atâta vreme cât cere ceva pentru el şi nu *de la* el", orice doctrină nu poate „deştepta în individ simţul răspunderii şi al propriei sale puteri". Devenea, în consecinţă, necesară o relaţie, dar nu una politică, ci spirituală. Iată, cu anticipaţie, aserţiunea arhiepiscopului Anania!

La rândul ei (în sens invers), teza filosofului Noica e anticipată de vederi proprii mai tuturor creatorilor precedenţi de gândire românească. E o invariantă a presei ideologice substanţiale, responsabile din toate perioadele culturii naţionale considerarea factorului moral ca având o însemnătate determinativă în transformările sociale autentice. Cu neegalată energie a formulat această convingere N. Iorga, la începutul secolului. Rezumându-şi în *Istoria literaturii româneşti contemporane* (1934) programul de „îndreptare", declanşat în *l'Independance roumaine*, continuate în *România jună*, *Epoca* şi *Sămănătorul*, marele învăţat scrie: „Pentru tânărul profesor de istorie, ca şi pentru atâţia din generaţia lui, cari nu scriau, această refacere organică nu se putea săvârşi (...) decât într-un singur fel: prin răscolirea sufletească profundă, care ar duce la o nouă viaţă morală, întinsă asupra instituţiilor, stăpână peste moravuri, şi exemplificată prin însăşi viaţa acelor cari o predică şi cărora li se impune cel mai desăvârşit rigorism etic, observat cu orice înfrângere a multelor ispite şi cu orice jertfe individuale".

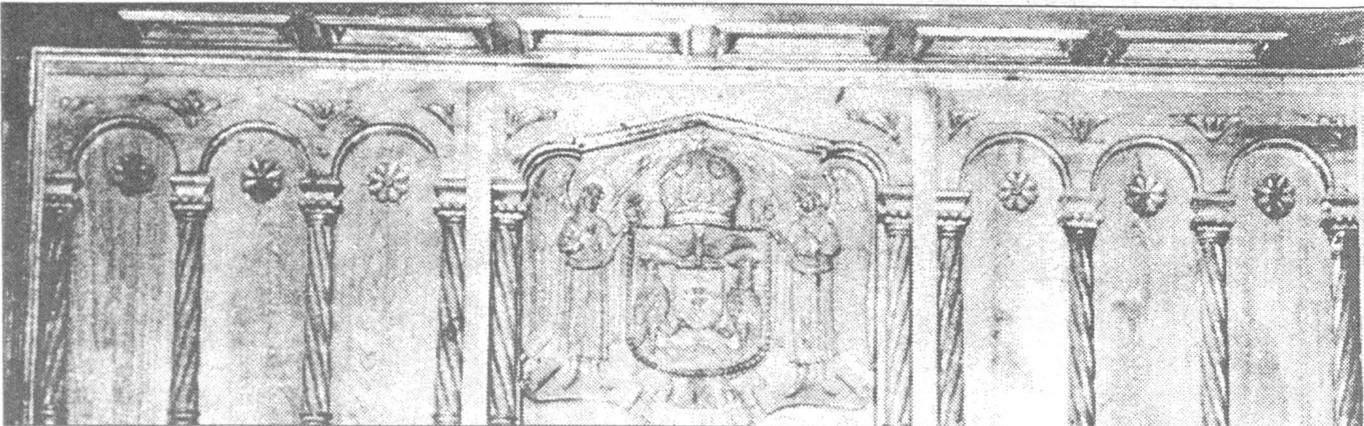
Nu-i o iluzie această credinţă în puterea educaţiei? Experienţa istorică pare să includă răspunsul: ba da, e o iluzie. În orice caz, cam în acest sens pesimist, am interpretat-o eu, în reflecţiile derulate aici de peste un an. Chiar la inaugurarea rubricii, parcă, în primul număr al *Literatorului*, împărtăşeam părerea lui Rousseau din răspunsul la ancheta academiei din Dijon, găsind că, nu doar până la el ci şi după, cultura n-a ameliorat moravurile. Opinam că şi la cele mai înalte niveluri de intelectualitate se duce nu „bellum omnium contra omnes" şi funcţionează „principiul" „homo homini lupus".

O nuanţare e oportună, poate. Pare un fapt cert, imuabil, că firea omului e hotărâtă de steaua sub care se naşte. Nimeni nu poate ieşi din propriul arheu. Cu oricâtă instrucţie şi educaţie, cu oricât de mult rafinament intelectual, insul rămâne ceea ce este: ceea ce i-a fost dat din naştere să fie. „Se pietrifică unul în sclav altul-împărat" zice Eminescu. Nu numai! Tot din propria sa operă (din Sărmanul Dionis, şi nu doar de acolo) rezultă că şi psihic, nu numai social, reapar la infinit aceleaşi arhetipuri. Cultura nu face decât să producă „alte măşti" pentru „aceeaşi piesă"!. Duhurile demonice parvin chiar s-o utilizeze ca instrument al acţiunii lor malefice. Călăii nazişti ascultau muzică de Beethoven.

Şi totuşi... Dacă nu e în stare să modifice substanţial caractere, culturi, poate ridica masele la conştiinţă. Poate produce, altfel spus, conştiinţă colectivă. Oricât ar funcţiona în toate făpturile un acelaşi „basic instinct", insul cultivat se comportă, cel puţin la vedere, altfel decât analfabetul. E ceva. E chiar mult. Ipocrizia, scrie Lovinescu, e un omagiu adus virtuţii. Cu un ipocrit se poate discuta, negocia. Troglodítul te pocneşte în cap, „sincer". La scară socială nu se poate vorbi despre democraţie. Individul fără educaţie civică înţelege prin democraţie: a nu munci, a-şi da poalele peste cap, a-şi permite orice, de la insultă la tâlhărie, a nu da nimic societăţii, dar a pretinde statului să-i dea totul, „că de aia-i stat." Noi, în România, nu am involuat, desigur, până la sălbăticie, şi dacă identificăm fiecare zi caracterele acesteia, e pentru că nu se aplică de către factorii şi organele de drept tratamentul cuvenit câtorva sălbatici care, pe considerentul că „e democraţie", terorizează întreaga naţiune. După opinia mea, normalizarea vieţii sociale trebuie începută prin eliberarea societăţii de terorişti arătaţi zilnic la televizor: hoţi, criminali, nebuni, escroci, mitarnici, instigatori, destabilizatori, prin crearea, astfel, a posibilităţii de muncă, discuţie şi instruire autentică. Într-un spaţiu social în care se simt şi se comportă ca la ei acasă paraziţii, agresivii, huliganii, degeneraţii, nu poate exista un climat propice muncii şi vieţii normale. Se crează fatal o senzaţie colectivă de provizorat, o atmosferă de insecuritate, de teamă, o predispoziţie spre inactivitate, spre tembelism. Hoţii la puşcărie! Nebunii la balamuc! Aceasta e condiţia prealabilă, indispensabilă a oricărei convieţuiri sociale, cu atât mai mult a ordinii democratice. Înainte de orice, după doborârea dictaturii era necesară – şi încă mai este – o acţiune herculeană de nimicire a teratologicului. Opera de natură educativă imperios necesară, evident, nu se poate desfăşura cu eficacitate decât concomitent, – şi mai ales după ce vor fi fost răpuşi cât mai mulţi monştri. Dar după cosmicizarea „cetăţii:, spre a vorbi astfel, după curmarea haosului, instrucţia şi educaţia vor începe să-şi dea din plin roadele. Ele nu vor schimba natura umană, dar vor deschide ochii cetăţeanului obişnuit, îi vor da instrumentele necesare pentru a ţine guvernanţii şi toate autorităţile realmente sub observaţie, chemându-le la răspundere, dacă încalcă legile (da numai în acest caz!), pretinzându-le în cunoştinţă de cauză să-şi exercite corect atribuţiile.

Se poate spera oare ca Biserica şi Cultura să contribuie decisiv la, nu doar o mai veridică reflectare a lumii româneşti în exterior, dar şi la reala ei prefacere lăuntrică. La curăţirea de ceea ce o macină şi o degradează, la eficacitatea acţiunii anticorpilor dăunători? Se poate, evident. Nimic şi nimeni nu are cum interzice speranţa. Întrebarea e dacă cele două puteri spirituale, şi spiritul ca atare, dispun de mijloace (nu financiare) pentru îndeplinirea menirii lor. Dacă, mai explicit spus, năzuitorul la revoluţia spirituală, dorită de Noica şi de atâţia alţii, exasperat de „belciugele", „lacătele" şi „drugii" ce o ferecă, nu are motive de a-şi spune cu poetul: „Înverşunat de piedici, să le sfărâm îmi vine,/ dar trebuie-mi dau seama, să-ncep de-abia cu tine". Poate că sunt necesare asanări chiar în cultură şi în biserică. Poate?

Oricum, alegerea în fruntea unei importante eparhii a unui eminent teolog şi scriitor, a unui intelectual de primă clasă bucură spiritul şi trezeşte nădejdi în suflete.

Basorelief de pe portalul Bisericii Române din Ierusalim

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ŞAPTE POEME DE DUMITRU MATCOVSCHI

Dragi colegi de la „Literatorul!"

Poezia din Basarabia, se pare, nu e cunoscută defel dincolo de Prut; şi tocmai de aceea poeţii basarabeni sunt învinuiţi uneori de... prea mult patos, patriotism, chiar şi militarism pe ici-colo. Ce-i drept acuzatorii, ca de obicei, nu uită să fie şi deştepţi: până la urmă, nu-şi taie definitiv craca de sub picioare, încearcă să împace capra cu varza; vine o pleiadă nouă de poeţi, zic, de la care aşteptăm o integrare totală în poezia română şi europeană... Sunt un fel de europeni, va să zică, veghetorii de la Bucureşti: Europă ne trebuie şi nu ţară, ca şi cum Europa de turme ar avea nevoie...

În România... marii scriitori-domnitori ai neamului sunt porecliţi protolegionari, naţionalişti, lichele, colaboraţionişti... Cum să înţelegem „prostia omenească", fraţilor? Eminescu e protolegionar, fascist? Alecsandri e un poet depăşit? Sadoveanu–Arghezi–Stănescu colaboraţionişti sunt? Să fim solemni, vă implor! Pentru noi, basarabenii, Eminescu religie este, credinţă, ca şi Alecsandri. Să nu-i atingem, să nu aruncăm cu pietre în ei... Nimeni nu interzice nimănui nimic, doar atât că unii dintre poeţii basarabeni, pe care „amicii" din România îi consideră „ziua de mâine a poeziei basarabene", în Moscova s-au aflat când confraţii lor luptau pentru tricolor–limbă–alfabet...

O mărturisire, dragi colegi: poeţii basarabeni acuzaţi de militantism au la activ şi versuri lirice, de dragoste , care versuri s-au cântat, se cântă în Basarabia ani în şir, decenii chiar. Cititorul din România n-are de unde să le cunoască. Vina, sper, nu e a noastră...

Îndrăznesc astăzi să propun „Literatorului" un ciclu de versuri de dragoste, culese din volumele anterioare, dar şi nepublicate încă... Mare preţ pe ele n-am pus niciodată, ferm convins că fără ţară nu există nici poeme, nici poeţi. Mă ştiam dator... să continui cât de cât la... trezirea din lungă adormire a românilor dintre Prut şi Nistru.

D. MATCOVSCHI,
Chişinău

Imn

Te cânt, femeie-mamă, plecată peste leagăn
O noapte şi-ncă una, şi multe nopţi la rând,
Cu lună ce răsare să ardă ca un cearcăn,
Cu vifor ce coboară infernul pe pământ.

Tu dărui lumii viaţă din viaţa ta cea mare,
Tu suflet pui în suflet, cu sufletul păzeşti
Întotdeauna sfântul, imensul glob de Soare,
Să nu se prăbuşească în patime cereşti.

Frumos e graiul nostru şi pururi scump ne este.
La sânul tău de miere l-am învăţat, setoşi
De cântec, de descântec, de zâmbet, de poveste
Cu tinere Ilene şi tineri Feţi-Frumoşi.

Frumos e plaiul nostru şi altu-asemeni nu e.
Din trupul tău în carne şi oase ne-a crescut,
Să nu ştim niciodată a-l vinde nimănuie,
Să fim de frunză verde, de bucium şi de lut.

Statuie daurită a soartei şi-a credinţei
Ai fost şi vei rămâne; şi noi vom rămânea
Prin tine să cunoaştem durerea biruinţei
Asupra veşniciei din lună şi din stea.

Te cânt femeie-mamă plecată peste leagăn...
(1985 – „Armonii")

Descântec

Cântec-descântec,
De alb să mă vindec,
De negru să mă vindec.

Albă mi-e noaptea
Ce pleacă şi vine,
Albă – femeia
De lângă mine;
Alb e văzduhul
Pe care-l respir;
Albă–hârtia
Pe care înşir
Albele-mi versuri
Sunând ca o salbă,
Cerneala mi-e albă
Şi vorba mi-e albă.

Sprijinu-mi fruntea
În palmă şi tac.
Lemnul din casă
Se preface-n copac,
Lemnul din casă
Se preface-n pădure,
Şi-aud în pădure
Zvon de secure,
Şi-aud în pădure
Glas de izvoare
Şi cântec de pasăre
Şi văz cum răsare
Firul de iarbă
Plăpând din pământ –
Unde sunt?

Ziua de-odată
Se-ntunecă greu
Şi cade, ca piatra,
Peste creştetul meu;
Femeia din pat
Are-obraz de tăciune,
Sărut de minciune,
Oftat de minciune...
Negru-i văzduhul
Pe care-l respir,
Neagră – hârtia
Pe care înşir
Versuri mai negre
Ca negrul de corb.
Poate sunt orb
Şi nu ştiu că sunt orb?

Cântec-descântec,
De alb să mă vindec,
De negru să mă vindec...

Arcaşul de la circ

Arcaşul de la circ /îl ştiţi probabil,
Că l-aţi văzut şi l-aţi aplaudat/
Aseară a ieşit pe-arenă singur:
L-a părăsit soţia, am aflat...

Solemn şi brav, ţinea-ntr-o mână arcul
Şi-n altă mână tolba cu săgeţi,
Şi nu zâmbea, precum zâmbesc artiştii,
Şi nici se închina pân-la pământ.

L-am auzit vorbind ca-ntr-o surdină:
Chema un spectator mai curajos
Să-i fie partener, să nu se teamă...
Dar nici un glas din sală n-a răspuns.

Şi l-am văzut atunci arcaş de slavă:
Ducea la ochi săgeata şi trăgea,
Şi-ncet-încet se profila pe tablă
Chip de femeie, dulce şi frumos.

Şi semăna femeia de pe tablă
Cu Eva; cu soţia-i semăna...
(1969 – „Descântece de alb şi negru")

Auzi, iubito?

Auzi, iubito, noaptea cum se lasă,
Din nicăieri – imensă şi barbară?
Pustie veşnicie ne apasă
Şi ne pândeşte negru ochi de fiară.

Auzi cum pică stea neprihănită
Din sfântă şi haotică nemoarte?
Pământul e o barcă rătăcită
În largul mării şi-ncă mai departe.

Auzi cum umblă furii să ne fure
Păcatul şi oftatul ce ne doare?
Am rămânea săraci, ca o pădure
Între zăpăzi şi linişti solitare.

Auzi cum ţipă pasăre târzie
Prevestitor şi lacom sub fereastră?
Dar va să vie totuşi, va să fie
Cea zi cu soare, orbitor de-albastră...

Sonet?

S-a lăsat noapte şi s-au domolit vânturile.
Limbile de foc nu mai tremură de acum.
Amiroase a carne de miel prăjită.
Mi-e sete de-un vin şi mi-e dor de-o iubire.

Fata mea s-a prefăcut în înger aseară.
Cine cântă „Ave Maria" în vârf de pom?
Eu sunt poet de naţionalitate.
În ţara Poeziei m-am născut şi trăiesc.

U-u-u! A început să plouă cu luceferi.
Capul meu ca un glob se învârte.
Mă împunge-n coastă un fir de iarbă...

Se depărtează de ţărm o corabie albă,
Se aproape de ţărm o corabie albă;
Alb zboară pescăruşii pe lângă tâmpla mea.
1974 – „Grâul"

Casa noastră

În ochii tăi, iubito, s-a rătăcit Pământul,
O barcă-n larg de mare cum rătăceşte, blând...
Şi sună ca un clopot, asurzitor, cuvântul,
Pe care-l spun în şoaptă şi-l tăinuiesc în gând.

În ochii tăi iubito, s-a-ncrâncenat furtuna,
Cu val crescut pe creastă de val şi de abis,
Şi-n cuib de ape cade, un măr de aur, luna,
La margine de lume, pe masa mea de scris.

În ochii tăi iubito, s-a prăbuşit lumina,
Cu Soarele cel Mare din veşnice tării,
Şi eu te strig din noapte de dor : „Alexandrina!"
Şi tu răsai din haos, statornică, şi vii –
Frumoasă ca o zee, cu fetele de mână,
Cu ram de primăvară – coroană prinsă-n păr,
Pe drum de stea polară, oricând ce-o să rămână
De veghe lângă suflet şi lângă adevăr.

Din alb, dar şi din negru făcută este viaţa.
Există legi, iubito, ce stau mai sus de noi:
Răgaze astrul zilei din negru dimineaţa,
Ca să coboare seara în negru înapoi.

Ne sunt copii soartă şi casa ni-e primară.
Nu se întreabă nimeni: „A fi sau a nu fi?"
Ci nimeni nu se naşte pe lume ca să moară,
Precum nici moare nimeni, iubito, spre-a trăi.

Femeie de-a pururi frumoasă

Femeie de-a pururi frumoasă,
Lumină de zi şi credinţă,
Aruncă în mine cu pietre,
Să ştiu a trăi biruinţă.

De veghe rămas lângă vatră,
Cu suflet de rouă cuminte,
Eu cânt pentru pruncul din leagăn
Străbunele noastre cuvinte.

Dar noaptea-i o pasăre neagră,
O pândă flămândă, o vamă,
Şi cântecul ţipăt răsună,
Şi ţipătu-i surd, şi mi-e teamă.

Pe cine să blestem, iubito,
Şi cui să mă jelui de soarte?
Aruncă în mine cu pietre,
Aruncă în mine cu moarte.
(1981 – „Patria, Poetul şi Balada")

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Irina POLIANSKAIA

Al tău, Cijik

Mai întâi s-a auzit lipăitul generos al picioarelor goale precum ecoul unor aplauze îndepărtate, apoi a apărut el în cadrul ușii, agitându-și cu o prefăcută indignare pântecul, ale cărui interese venise să le apere.

— Tu mi-ai dat icrele de fasole? Gest demascator către soție.

— Începe – rosti ea.

— Cu cine vorbesc eu? Ce, pentru câte am făcut în viață nu merit icre negre?

— Dar ce-are fasolea?

— Dar ce n-are?

— Toți mănâncă.

— N-au decât s-o mănânce. N-au decât să se-ndoape ei. El se apropie de fereastră și, cu gestul cetățeanului roman de condamnare la moarte a gladiatorului, degetul mare în jos: N-au decât să se-ndoape ei cu fasolea ta.

— Bine, ține-ți fleanca, te-ai pornit. Mai bine te-ai duce în curte la muncă voluntară. Afară oamenii plantează pomi.

— Scuip pe oamenii tăi și pe pomii lor – răspunde el imediat și scuipă într-adevăr prin fereastra deschisă, scuipat gros, strâns cu ură. Nimerește în mijlocul unui strat de flori. Florile care n-au apucat să se ferească se ofilesc, se răsucesc, intră în pământ. Strănut pe toți, uite-așa – hapciu! – dar nu reușește să strănute și în felul acesta prelungește viața stratului, a mugurilor de plop de deasupra.

— Bine, bine, s-a pornit pe scuipat. Du-te de-aici și mănâncă-ți icrele tale, sunt pe ușa frigiderului.

— Perfect. Am să le mănânc. Și de-acum încolo am să mănânc numai icre negre și-am să beau bere rece, nemțească.

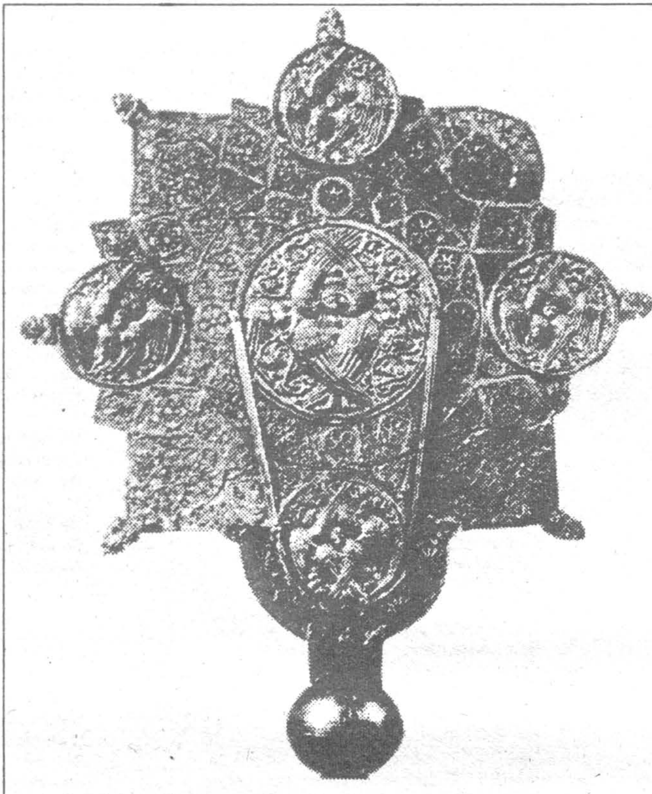
Nu înțeleg de ce se străduiește el să atragă asupră-i sentimentul pe care-l provoacă. El îi citește în ochii mei și-n ochii soției și-și freacă mâinile de bucurie, pentru că în casă el este stăpânul și toți trebuie să priceapă: dacă vreau – umblu desculț, dacă vreau – dezbrăcat și puțin îmi pasă de voi toți. Și nimeni nu-mi poate interzice mie să vă ard pe toți cu scuipatul meu veninos.

Se duce în bucătărie, ia borcanul cu icre, lingura, scaunul și se întoarce la noi. Pune scaunul în cadrul ușii, se așază, începe să mănânce icre și privește triumfător la noi, condamnate la acest spectacol. După ce termină de mâncat, pune borcanul pe toaletă, ia parfumul franțuzesc în mână, deschide fără să se grăbească flaconul, îl ridică deasupra capului și-l răstoarnă. Parfumul îi picură pe chelie, curge pe față, dar în cameră plutește mirosul înăbușitor al icrelor negre.

— Taci, – îmi șoptește soția lui, – va fi mai rău.

Iar noi asistăm de parcă am fi plătit bani grei pentru reprezentație, țintuite de el. Tăcem și privim indiferente, să nu-l întărâtăm mai rău și nu există pe lumea aceasta parfum care să poată acoperi mirosul stătut, greu, al peștelui omorât în embrion. După ce și-a stins indignarea în cele câteva picături de parfum, pleacă la bucătărie, râmă prin frigider, intră cu capul înăuntru, cotrobăie pe rafturi, se apleacă deasupra unei păstrugi roz-sidefii, întinsă ca o odaliscă pe o farfurie, face cu ochiul unui salam, își face de lucru cu o măslină, dar nu există ceva care să-i potolească foamea și el este nefericit. Duce la gură cutia cu bere și berea se năpustește cu zgomot în stomacul lui, obosit înainte de vreme. Nici stridia în vin, nici pateul de pui, nici purcelușul cu hrean nu-i alină sufletul. Întinde pe tigaie o bucată de carne, se apleacă asupra ei preocupat ca un copil: răspunzând, carnea se strânge și întrecându-se cu gluma de entuziasmul încins îl împroașcă cu sânge pe față.

După ce mănâncă, apare cu o bucată de catifea neagră și mi-o aruncă înainte.

Obiect liturgic, donat de Ștefan cel Mare mănăstirii Zographou de la Muntele Athos

— Cumpăr-o.

— Pleacă cu ea de-aici – se răstește nevastă-sa.

— Douăzeci de ruble metrul, aici sunt doi.

— Mulțumesc, nu-mi trebuie.

— Cincisprezece.

— Mulțumesc, nu.

— Proastă mai ești – se supără el. Astăzi catifeaua este cea mai căutată, nu se găsește nicăieri. Ia-o cu zece.

— Las-o în pace, țipă iarăși soția.

— Dă-mi o hârtie de zece pe toată bucata, dar repede, trebuie să plec.

Stă câteva clipe cu mâna întinsă, eu și soția lui ne întoarcem. Până la urmă își ia mâna și catifeaua.

— Nemernicul – se miră în șoaptă soția lui – cum de-l mai țin în serviciu, hoțul. N-au cum să scape de el.

După un timp apare din nou în fața noastră într-un costum din velur albastru, cu pantofi moi, din piele, cămașă albă franțuzească, șapcă cu cozoroc, de comandă – în acest costum joacă rolul filfizonului. Ne salută cu mâna:

— Fetelor! Am plecat!

Se înghesuie în lift și, pentru a câta oară, cuvântul vulgar, zgâriat cu litere mari, precum S și B pe tabelul oculistului, îi apare în față. Și n-ai cum să-l ocolești, e scris la nivelul feței. Îi scuipă pe locatari drept în ochi acest cuvânt obscen, zgâriat adânc. Animalele, gândește el, de trei luni îl văd și nu s-a găsit unul să-l acopere cu vopsea. Nimeni nu se respectă, dar nici n-are de ce. Cuvântul imens privește direct, literă cu literă, în fața fetelor nevinovate, adolescenților visători, copiilor mici. Imensul cuvânt vulgar își pune pecetea rușinii pe fiecare din cei care urcă și coboară, se imprimă pe frunte și nu ai unde să-ți ascunzi ochii rușinați, stai și citești hieroglifele ce ascund ceva mult mai cumplit decât simpla lui citire. Și cărăie liftul alergând înainte și-napoi pe verticală, ducând din nou obscenitatea fixată pe perete.

Dar unde duce drumul lui singuratic? Croindu-și cale cu indignarea și repulsia față de ei, transpirații, grăbiții cu genți și copii, el plutește precum o imensă corabie spre bulevard și cu un simplu semn din sprânceană ademenește un taxi. Iar mașina s-a și îndreptat cu toate pânzele către el, cel în catifea. El ia loc în taxi și, devenind mai important, reflectă asupra imaginii sale, deja imprimate în sufletul șoferului, imaginea unui om întreprinzător, celebru în cercuri largi, care până și repaosul și-l poate permite doar în taxiul mergând. Sufletul de șofer se înmoaie supus pentru că șoferul are o fiică, și ea, ce coincidență, e înnebunită după teatru, prin urmare n-ar putea el – și el poate orice, fără îndoială! – ea are șaptesprezece ani, frumușică, vă vom fi recunoscători cum putem, fiți sigur, spuneți o vorbuliță, nu vă costă nimic, dar pentru fetiță e o problemă de viață și de moarte. El însoțește fata șoferului pe culoarele cunoscute ale institutului de teatru și toți se dau deoparte din calea lor, fetița respiră înfiorată, secretara directorului tresare văzându-l, apasă emoționată pe butonul interfonului, el intră în cabinet, strânge distrat mâna directorului împingând totodată fetișcana în avanscenă: „Talentată, vezi ce-i cu ea..." „Încă treizeci de copeici", – rostește șoferul printre dinți și arată aparatul. El își pune ochelarii și privește: da, treizeci. „Ai rest la o bancnotă de zece?" Șoferul dă din cap și observă cum brusc costumul din catifea de pe pasager începe să chelească, să se roadă, să se păteze, să-și piardă nasturii, pe rever strălucește jalnic o insignă oarecare. Cele treizeci de copeici se strâng din monede de o copeică și ultima, a treizecea, e găsită în pantoful greu, bont. Șoferul privește în urma pasagerului care, răsuflând greu, urcă treptele clădirii somptuoase, deschide ușile.

— Mihailâci, salut, îi zice vioi garderobierului.

— Noroc – răspunde inert Mihailâci.

— Nu m-a căutat nimeni?

— Nimeni.

În vremea asta eu și soția lui descoperisem de ce și-a luat rămas bun de la noi atât de cald, cu speranța înviată pe față. În vestibul, pe jos, se tăvălește poșeta mea deschisă și goală. Soția lui mă întreabă tristă cât am avut acolo, eu răspund că un fleac și ea se liniștește, oricum n-are bani.

Amuțim, privim în urma lui, cum urcă scările, iar lumea grăbită într-un du-te vino continuu nu-l recunoaște, iar cine-l cunoaște îi întinde automat mâna, pe care el o apucă cu atâta forță de parcă ar vrea să înece persoana. „Astăzi – îi va spune el soției – m-a agățat P-ov, două ore m-a bătut la cap să lucrez din nou cu el, cu noul administrator are numai necazuri. Dar nu mai pot eu de toate astea". Iar P-ov, după ce-și eliberează mâna, umblă toată ziua cu senzația că i se usucă și-și spune: „Așa-ți trebuie ipocritule, nu strânge mâna tuturor ticăloșilor. Ce ți-a venit, el astăzi e un zero, un loc gol, de el nu depinde nimic. Ia mai du-te – mâna mi-a ieșit singură din buzunar. De altfel, dacă-mi dai voie, atâtea mâini asemănătoare ai strâns în viața ta, sărmana mea, încât nu te speli în vecii vecilor. Ptiu, îmi pare rău că nu te-au condamnat acum cinci ani, lepădătură, te-aș fi scuipat în mutra ta vicleană. Auzi la el, s-a dus să obțină bilet de odihnă pentru Mishor, om de cultură! Mizerabilul!"

Iar mizerabilul stă din nou în balcon expunându-și pântecele îndopat cu icre negre la razele soarelui care apune. Privește în curte la oamenii care încă mai forfotesc cu puieți și cazmale în mână, și în gură i se adună iarăși scuipatul urii neputincioase. Dar tresare brusc, ridică îngrijorat capul și privește în sus, oare cel de deasupra, de la etajul următor, nu strânge și el scuipat?

Pentru orice evntualitate, se întoarce și pleacă din balcon.

Privesc la spatele lui ce se îndepărtează și-mi vine, până n-a plecat departe, în pământul rece, să-i fluier în urmă și să-i strig: „Hei, cintezoiule[1]!" El se va întorce încet, nevenindu-i să-și creadă urechilor, de pe figura lui buhăită vor începe să cadă una după alta, măștile, precum zăpezile căzute în anii trecuți: frica animalică, ura, tumoarea malignă a invidiei, scuipatul și palmele primite, zâmbetele de îngăduință și lacrimile umilinței, transpirația străină și propria grăsime, din urechi, precum puroiul, se vor scurge minciunile pe care le-a tot auzit, limba îi va înțepeni de la minciunile care porneau de la el și, ca niciodată în viața pe care a trăit-o, îl va cuprinde groaza probabil mai teribil decât la război, pentru că nu războiul, ci viața pașnică, îmbuibată, călduță a expectorat acest cheag de venin, care cu aproape cincizeci de ani în urmă, pe vremea când încă era om, îi scria mamei mele, cu un capăt de creion:

„ Dragă surioară! Îmi vine greu să-mi aștern acum gândurile pe hârtie. Nu pot să-ți exprim cuvinte de condoleanțe, pentru că nu vreau să cad în banalitate față de memoria Patriei și pentru că moartea m-a învățat, deja, s-o tratez fără cuvinte. Ea a devenit pentru mine un fenomen obișnuit. Orice moarte este primită cu durere în suflet, în schimb mintea și inima se maturizează. Inima este deja insensibilă la noțiuni ca mila față de dușman, din minte s-a șters cuvântul omenie. Fiarele trebuie să moară precum fiarele. Vor muri dușmanii și în semn de răzbunare pentru memoria lui Roma, cel căzut ca un adevărat bărbat. Îți promit asta eu, locotenentul Cijov. Urează succes armei mele.

Al tău Cijik"

Traducere
Nicolae DOLGHIN

[1] În original *Cijik* („cij", în rusește, cintezoi)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro